

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

Társaságok, egyesületek, szervezetek	(3)
Külföldi tanulmányutak, expedíciók	(9)
Múzeumok, gyűjtemények	(13)
Kiállítások	(24)
Téka	(36)
Évfordulók, megemlékezések, köszöntések	(48)
Mindenféle	(75)

HARMINCKILENCEDIK ÉVFOLYAM
2010/4.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta az

nka

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Bodó Sándor
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Innova-Print Kft.
1047 Budapest, Baross u. 92-96.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

Tartalom

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK	3
Halász Péter: A Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesületről.	3
KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK	9
Hortiné Bathó Edit: Hinkali, dzükka, bakal. Látogatás Oszétiában a jászok rokonainál	9
MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK	13
Tizedes Erika: A szilvászvárad helytörténeti és néprajzi gyűjtemény	13
Horsa Istvánné: Múzeumpedagógiai foglalkozások a komáromi Klapka György Múzeumban	14
Kapás János Zsolt: A túrkevei Finta Múzeum digitális fotótára	18
Szeljak György: Mexikói indián nyelvek térképgyűjteménye a Néprajzi Múzeumban	20
Kemecsi Lajos: Károly walesi herceg látogatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	22
KIÁLLÍTÁSOK	24
Fogarasi Klára: Zene, tánc, szokás egy angol fotográfus szemével. Archív felvételek az Erdélyi Néprajzi Múzeum Galloway-gyűjteményéből (Hagyományok Háza, Budapest, 2010. január 22.–)	24
A szerk.: Hungaria Sacra. Öltöztetős ábrázolások, szakrális textilek Magyarországon (Palóc Múzeum, Balassagyarmat, 2010. június 11.– december 18.)	31
Szöcs Géza: Megnyitóbeszéd a Hungaria Sacra című kiállításon	31
Bodnár Zsuzsanna: Üvegsodák (Sóstói Múzeumfalú, Nyíregyháza, 2010. július 17.–szeptember 9.)	33
TÉKA	36
Küllős Imola: A bagolytól a verébig – állatok a folklórban	36
Hála József–G. Szabó Zoltán: Könyv a dudáról és a dudásokról	38
Filep Antal: Az Erdélyi Múzeum tudomány- és intézménytörténeti száma	40
Merklin Tímea: A Vasi Szemle tematikus száma történelmünk kezdeteiről	44

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK.....	48
Örsi Julianna: Pénovátz Antal 75 éves.....	48
Lackner Mónika: Flórián Mária köszöntése	49
Sz. Tóth Judit: Szíves köszöntés Ikvainé Sándor Ildikó születésnapjára ..	51
Pozsony Ferenc: Köszöntjük Olosz Katalint	54
Szilágyi Miklós: Köszöntő Örsi Julianna 60. születésnapján	56
Selmeczi Kovács Attila: W. Sáfrány Zsuzsa köszöntése	61
Mód László–Simon András: A 60 esztendő Barna Gábor köszöntése	64
Tátrai Zsuzsanna: Csáky Károly 60 éves	68
G. Szabó Zoltán: Köszöntjük a 60 esztendő Kobzos Kis Tamást.....	70
Felföldi László: A 60 éves Pálfy Gyula köszöntése	72
MINDENFÉLE	75
A szerk.: Néprajzkutató akadémikusok.....	75
Csonka-Takács Eszter: Szellemi kulturális örökség. Az UNESCO- egyezmény és annak magyarországi végrehajtása.....	76
A Népművészet Mestere és a bulvár.....	83
Hála József: Pál István tereskei juhász megalázása.....	83
Juhász Zoltán: Nem kell duda!.....	87
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások.....	88

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

A Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesületről*

Akik ezelőtt húsz esztendővel, 1990-ben megalakították ezt az egyesületet, nem akkor kezdtek érdeklődni a csángók iránt, nem akkor találtak először a csángók történelmével, művelődésével és sorskérdéseivel. Hiszen már az 1960-as, 1970-es években jó néhányan eljártunk Domokos Pál Péter többé-kevésbé zártkörű, de aztán egyre tágabb nyilvánosság előtt tartott előadásaira az Egyetemi Színpadra, a Népművészeti Baráti Körbe, a Jurta Szín-

házba és hasonló félillegális helyszínekre. Majd pedig, a táncházmozgalom kibontakozása és Kallós Zoltán könyvei nyomán, egyre többen indultunk el Moldvába. Ki azért, hogy beszerezzen egy-egy szép hímes inget vagy kisbundát, ki azért, hogy éneket, muzsikát gyűjtsön, fényképezzen. Volt, aki csak el akart büszkélkedni, hogy ő is megfordult a csángók között, és voltak, akiket elbűvölt a hagyományos népelet viszonylagos teljessége, ami akkoriban még föllelhető volt az egykori Etelközben. Jómagam – Kóka Rozáliával és Kelemen Andrással együtt – a *Magyar néprajzi atlasz* számára gyűjtöttünk anyagot a moldvai csángómagyarok összesen nyolc településén.

Így aztán, amikor az 1970-es évek közepén Domokos Pál Péter biztatására számba vettük azokat, akiről tudtuk, hogy valamilyen céllal – vagy éppen céltalanul – *megjárták magukat* a csángóknál, számuk közelítette a százat. Elhatároztuk, hogy összehívjuk őket és megpróbáljuk elmélyíteni, közös alapokra helyezni, összehangolni a munkát. Ennek persze akkor, az internacionálisnak álcázott magyarelles politikai korlátlan uralma idején megvolt a veszélye, ezért – mint a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának titkára – szakmai tanácskozásra hívtam őket az érdi művelődési házba, aminek akkor Kóka Rozália volt az igazgatóhelyettese. 1976 tavaszán mintegy száz meghívót küldtünk szét, s végülis több mint hetvenen gyűltünk össze. Domokos Pál Péter beszélt nekünk a moldvai csángókról, és sokan talán itt hallották tőle először azt a testamentumként ránk hagyott üzenetet,

* Elhangzott Újkígyóson, 2010. augusztus 14-én, a „*Be van az életem zárva, Módovának ládájába...*” című kiállítás alkalmából az Ipolyi Arnold Népfőiskola Kulturális Egyesület, a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület és az Újkígyósért Közalapítvány által szervezett rendezvényen.

hogy minden nap gyűjtsünk meg egy-egy szál gyufát, s amíg az ellobban, bár annyi ideig gondoljunk a világ legelfeledettebb kisebbségére, a moldvai magyarokra. Megemlékeztünk az akkor elhunyt Márton Gyuláról, a csángó nyelvjárás kolozsvári kutatójáról, én pedig vázoltam az elképzelésem: aki Moldvát járva fényképet készít a csángókról, vagy bármilyen szellemi, esetleg tárgyi anyagot hoz, az kép vagy leírás formájában juttassa el a Néprajzi Múzeum adattárába. Aki pedig ezekből elad valamit, vagy bármilyen honoráriumra tesz szert, az összeg egy részéből teremtünk olyan alapot, amivel kihozhatunk néhány hétre egy-egy csángót, esetleg olyan ajándékot vihetünk nekik, amivel érzékeltetjük: magyar kapja a magyartól.

Naivak voltunk és jóhiszeműek. A belügy emberei már néhány nap múlva lecsaptak ránk, tudomásom szerint rajtam kívül Domokos Pál Péterre, Kóka Rozáliára és bizonyára másokra is. Ezzel megakadályozták, hogy szervezeten kutassuk és segítsük a csángókat, de jó néhányan voltunk, akik tovább tettük a dolgunkat. És persze többé-kevésbé számon is tartottuk egymást.

Így aztán 1990 nyarán nem kellett nulláról indulnunk, amikor elkezdtük szervezni a moldvai csángók iránt érdeklődő és értük tenni is akaró társakat. Akkori munkahelyemen, az Agrárgazdasági Kutatóintézet könyvtártermében 1990. július 18-án alakítottuk meg a szervezetet, amit aztán többszöri nekifutás után, szeptember 27-én sikerült a bíróságon bejegyeztetnünk. Névadónak Lakatos Demeter szabófalvi csángó költő nevét választottuk, aki 20. századi nyelvemléknek tekinthető verseiben a moldvai táj szépségeit és csángó „népem baját” énekelte, s aki nyíltan vallotta és vállalta csángómagyar voltát. A Lakatos Demeter nevét viselő – később Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesületre nevezett szervezet alapító tagjai a következők voltak: Domokos Pál Péter néprajzkutató (örökös tiszteletbeli elnök), Benda Kálmán történész (elnök), Halász Péter agrármérnök (titkár). Ellenőrző bizottság: Jáki Sándor Teodóz bencés tanár, Debrőczy Zoltán szakmunkás, Sinkó Veronika képzőművész. Vezetőség: Atzél Endre jogász, Barna Gábor néprajzkutató, Csoma Gergely szobrászművész, Dózsa Tamás grafikus, Kóka Rozália népművelő, Laczkó Mihály honvéd-tanár, Vincze Árpád mérnök.

Célkitűzéseinket alapszabályunkban fogalmazzuk meg. A Szent László Társulat szellemi hagyatékát akartuk folytatni, mégpedig a 19. századi Szent László Társulatét, amely akkor még nem a tengerentúlra vándorolt, nem is a Trianonban elszakított, hanem a történelmi Magyarország határain kívül élő magyarok, elsősorban a moldvaiak és a bukovinaiak gyámolításával törődött. Ennek az örökségnek a jegyében a következő feladatokat fogalmazzuk a magunk számára: előadások és kiállítások szervezése, rendezése a csángókra vonatkozó ismeretek széles körű terjesztése érdekében; csángókkal foglalkozó művek születésének segítése, ilyen témájú kiadványok, videóanyagok megjelentetése; a II. világháború során Magyarországra települt csángók hagyományörzésének támogatása; a Magyarországra látogató és az itt tanuló csán-

gók segítése; együttműködés a hasonló célokat is vállaló hazai és külföldi szervezetekkel.

A kezdősebességhez óriási energiát adott Domokos Pál Péter összetartó és mozgósító ereje, amihez kapcsolódott Benda Kálmán egyénisége, tudósi tekintélye. Egyesületünk e két kiemelkedő vezetője a korábbi évek, évtizedek során az idegen önkényuralommal szembeni nemzeti ellenállás olyan jelképeivé váltak, akik szakmai, emberi és politikai tekintetben egyaránt hitelesítették egyesületünket. Így a tudományos és a közéleti érdeklődéssel összefonódó nemzeti lelkiismeret zászlajára írhatta „*a legelfeledettebb magyar kisebbség*” szolgálatának ügyét.

Domokos Pál Péter 90. születésnapjának megünneplése a Ráday Könyvtár Dísztermében közösséget összekovácsoló zászlóbontás volt. 1992-ben pedig, a pápa látogatására érkező csángók számára szinte nagyobb élmény volt vele, az elmúlt 60 esztendő során legendává vált, folklorizálódott személyiségével való találkozás, mint a Szentatya látása. Nem sokkal ezután bekövetkezett halála, majd temetése ugyancsak alkalmat adott a csángók iránti érzelmek és a közösségi összetartozás kinyilvánítására.

Egy szép és tanulságos monda szerint van a Szeret mellett egy nagy, öreg fa, s azt a fát még Szent László ültette volna. Az a fa mutatja a magyarok sorsát. *„Mikor a tatárok dúlták az országot, szinte elszáradott, s mikor Béla király fölépítette az országot, még kizöldült. Amikor Mátyás uralkodott, még virágzott is, de mikor a török tiporta a magyart, még a levele is lehullott. Aztán hogy a törököt elhajtották, ismét zöldellni kezdett, s mikor Kossuth a kardját villogtatta, még virágzott is. Aztán mikor elvették a magyartól az országát, az a fa is egyre kisebb, egyre szárazabb lett.”* Ez a történet nyilvánvalóan abból az időből való, amikor még a szájról szájra öröklődő hagyomány formálta a csángók identitását. Hiszen tudjuk, hogy nemzeti királyaink, de még Rákóczi Ferenc idejében sem feledkeztek meg Magyarország sorsának irányítói a Moldvába szakadt testvéreinkről. S nem hiába kötötte össze a 18. század legnagyobb magyar költője, Csokonai Vitéz Mihály a felvilágosodás eszméjét a csángók iránti figyelem fellobbanásával, írván hogy

*„Vajha Moldvának is kies parlagjai,
Ameddig terjednek a Pontus habjai,
Magyar Koronánknak árnyékába menne,
S a csángó magyar is polgártársunk lenne!”*

Ebbe a lüktető ár-apályba került a Lakatos Demeter Egyesület is. A nemzeti kormány idején, amikor a miniszterelnök, a kulturális miniszter legalábbis tudta, hogy kik azok a csángók, a politikai vezetés fegyvertársaként „használta” egyesületünk szellemi kapacitását, s rajtunk keresztül segítette az Erdélyben, Magyarországon tanuló csángó diákokat. Állami, pályázati hátszéllel szerveztük a csángó diákok számára a versmondó és népdaléneklési vetélkedőket,

vittünk könyveket a moldvai diákokat is vállaló, gyimesfelsőloki Szent Erzsébet Liceumba, rendeztünk számukra közművelődési, népzenei továbbképző tábort, csináltattunk zászlót a papjaik tiltása ellenére Csíksomlyóra látogató csángóknak, hogy ők is *keresztaljaként* járulhassanak a Szűzanya színe elé. Ezzel a támogatással szerveztük a csángók történelmét és kultúráját bemutató millenniumi kiállítást, s vándoroltatjuk másfél évtizede szinte az egész Kárpát-medencében a *Csángók évszázadai* címmel, amelynek minden megnyitója alkalmat ad a csángó kultúra és a csángó sors bemutatására.

Az elmúlt nyolc esztendő alatt nemigen zöldellt Szent László mesebeli fája a Szeret partján. De jobbra saját erőnkől is sok mindent meg tudunk valósítani. Két kötetben megjelentettük névadónk, Lakatos Demeter verseit és prózai írásait, a moldvai csángók 20. században keletkezett legértékesebb nyelvelmélkét.

1998 és 2002 között tartalmas és célszerű munkamegosztás alakult ki a nemzeti érdekeket szolgáló kormányzat és egyesületünk mint civil szervezet között. Az Európa Tanácsban külügyi szakemberek lobbiztak a csángók érdekében, finn és portugál meg svájci diplomatákkal karöltve igyekeztek kidolgozni egy olyan ajánlást, ami Románia számára, ha nem is kötelezővé teszi, de melegen ajánlja, hogy tartsák tiszteletben a moldvai magyarság emberjogi igényeit. Ehhez a munkához a Lakatos Demeter Egyesület szállította a muníciót, s ennek eredménye lett az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által 2001. május 4-én Isztambulban elfogadott 9078. sz. dokumentum, majd az erre alapozott 1521. sz. ajánlás, amely kimondja, hogy a csángó tájnyelv, a magyar nyelv egyik nyelvjárása, és hogy a moldvai csángóknak joguk van anyanyelvük használatára és kulturális autonómiájuk kialakítására, oktatási intézményekre, anyanyelvű vallásgyakorlatra. Ettől ugyan önmagában nem történt semmi, de hivatkozhatnak rá azok, akik a moldvai magyarok emberi jogainak érvényesüléséért küzdenek.

Csak azokat az eredményeket veszem számba, amiket nem tagjaink egyéni munkájával, művészi, tudományos, karitatív teljesítményeivel függnek össze, hanem amik – bár ezt aligha lehet különválasztani – a Lakatos Demeter Egyesület keretei között, az egyesület által pályázott pénzből, tagjaink összefogásának eredményeként valósultak meg.

A napjainkra már csak egyetlen, Szent Istvánra szentelt templommal rendelkező településen, Pusztinában felállítottunk Csoma Gergely szent királyunk tiszteletére készített szobrát.

2005 decemberében a moldvai Frumószán a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége versmondóversenyt szervezett, amelyen 13 csángó település 26 fakultatív magyar oktatásban részesülő diákja vett részt, s akiknek a Magyar Művelődési Intézettel együttműködve ajándékokat és díjakat is vittünk. Teljesítményük és a zsűri értékelése alapján ott választottuk ki azt a 8 felsős diákot, akik részt vettek a Komárom-Esztergom megyei anyanyelvi és honismereti táborban, amelynek során megismerkedtek a térség vallási és művelődéstörté-

neti értékeivel. Tudjuk, hogy a moldvai csángómagyarokra – sajátos történelmük miatt – nem hatottak azok a nemzetformáló erők, amik a Kárpát-medencén belüli magyarság identitását az elmúlt évszázadok során formálták. Ezért tartottuk fontosnak, hogy vallásos érzelmeikre alapozva próbáljuk alakítani, építeni nemzettudatukat, s elmélyíteni bennük a magyar nyelvet értéknek tekintő érzéseket. Ennek érdekében szerveztük a találkozásokat Tata, Győr, Pannonhalma, Székesfehérvár, Budapest és Esztergom templomaival, múzeumaival, világi és egyházi pedagógusaival. A tábor szervezője és a csángó diákok programjának összehangolója Tóth Erzsébet, a Magyar Művelődési Intézet osztályvezetője volt. A tanulmányút során komoly segítséget jelentett tagjaink – Csoma Gergely, Iancu Laura, Németh Gyula – közreműködése, akik vállalták a gyermekek kalauzolását. A nyolc csángó gyermeknek az anyanyelvi és honismereti táborban való részvétele tehát egyszerre valósított meg identitást erősítő, mentális és humánus célokat.

2008-ban a Lészpeden született, Mekényesen meghalt Simon Ferenc Józsefné, *A Népművészet Mestere* énekesasszonynak állítottunk síremléket. Több mint ötven adakozásra buzdító felhívást küldtünk szét olyanoknak, akikről tudtuk, hogy ismerték, szerették, használták Ilona néni meséit, dalait, történeteit, közülük huszonnégy adakozó járult hozzá a síremlékéhez, s ebből néhány lézpedi rokon utazási költségét, s a síremlék avatását megelőző, Pécsen rendezett, Simon Ferenc Józsefné emlékező énekverseny néhány költségtelét is fedezni tudtuk. Ezt az énekversenyt Várnai Ferenc tanár úr hathatós közreműködésével, az egyik pécsi művelődési ház támogatásával valósítottuk meg, s a zsűriben Várnai Ferenc mellett Domokos Mária is részt vett. Az énekversenyen és a Mekényes Önkormányzatának támogatásával megvalósuló síremlék avatásán jelen volt Ilona néni unokája, három dédunokája, számos ükunokája, s jó néhány oldalági rokon is. Eljött továbbá Lészpedről is egy unoka, s egy dédunoka, ami alkalmat adott számukra az egymással való találkozásra is. Jóleső érzés volt látni a szomszédos Egyházaskozárról érkezett csángók meghatódottságát, mikor leróhatták tiszteletüket a sokak által csak hírből ismert, közülük való csángó énekesasszony emlékéke előtt. Növelte az ünnepség színvonalát, hogy Mekényesen levetítettük Lugossy László rendező Ilona néniről, testvéréről és leányáról még az 1970-es években, Domokos Pál Péter közreműködésével készült filmet, ami hozzájárult, hogy sok mekényesi lakos legalább ily módon megismerhette Simon Ferenc Józsefné személyiségét. A síremlék avatóünnepségét sikerült megrendeznünk.

Még a 2007. esztendő végén felterjesztettük a Falvak Kultúrájáért Alapítványhoz névadónkat, Lakatos Demetert *A Magyar Kultúra Lovagja* címre. A díjátadásra lánya nem tudott eljönni, ezért Harangozó Imre vezetőségi tagunk vette át ünnepélyes külsőségek között, a Templomos Lovagrend palástjában, az Uránia Moziban rendezett ünnepségen, amit aztán elvittük Nagyszébenbe és ott a helyi magyar értelmiség ünnepi közösségében, 2008. április 3-án adtuk át ott élő Elvira lányának.

Az elmúlt húsz esztendő alatt sokat változott körülöttünk a világ. Húsz éve a Lakatos Demeter Egyesület volt Magyarországon az egyetlen csángókkal foglalkozó szervezet. Azóta nemcsak Magyarországon született jó néhány moldvai csángókért tevékenykedő – és jó pár belőlük élő – szervezet, de ma már több egyesület dolgozik Moldvában is érdekükben. Nem vagyunk tehát immár egyedül. Sokan vagyunk, ha nem is elegenden – amint azt egy általam tisztelt ember nemrég mondotta volt.

Csökkenet volna a Lakatos Demeter Egyesület jelentősége? Igenis csökkent. De nem úgy, hogy kisebb lett, hanem úgy, hogy sok más szervezet nőtt fel és nőtt meg körülötte, s megoszlott a munka. Ezen a nagy közösségen, a csángómagyarokért – és nem a csángómagyarokból! – élő emberek és szervezetek közösségén belül egynek-egynek a szerepe, jelentősége mérséklődhet. De nem csökken a felelősségünk, hiszen a csángók szolgálatának jelentősége, anyanyelvük, kultúrájuk megőrzésének fontossága – itthon, Moldvában és a nagyvilágban is állandóan nő. Elmondhatjuk tehát, hogy a húsz éve alakult, Lakatos Demeter csángó költő nevét viselő egyesületnek mint egy immár nagyobb közösség részének a jelentősége, igenis növekedett.

Kedves Barátaim!

Végezetül néhány személyes szót szeretnék mondani. Két hét múlva beköltözöm Erdélybe, hogy minél közelebb legyek Moldvához, s azután időm és energiám túlnyomó részét a moldvai csángómagyarok kultúrájának kutatására, sorsuk alakítására fordíthassam.

Jó fegyvertársakat, kitűnő barátokat találtam ebben a szervezetben, amely úgy egészében is, meg külön-külön tagonként is – nem tagadom – hiányozni fog. De jó kezekben hagyom az egyesületet. Jáki Sándor Teodóz atya elnökségével, Csoma Gergely titkárságával, s talán új erővel, elképzelésekkel biztosan szép jövő vár még a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesületre.

Domokos Pál Péter, Benda Kálmán szellemében haladjatok tovább a szolgálat útján! Én pedig Gyimesben – előretolt helyőrségként – teszem tovább a dolgomat: a csángómagyarok sorsának jobbítását.

HALÁSZ PÉTER

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

Hinkali, dzükka, bakal

Látogatás Oszétiában a jászok rokonainál

A 13. század elején a kunokkal Magyarországon letelepedő *ászi* nép egy másik jelentős törzse a Kaukázus északi lábánál elterülő hatalmas síkságon maradt, amelynek tagjai a tatár-mongol iga alatt felhúzódtak a hegyek közé, és mintegy négy évszázadon át a biztonságos völgyek menedékeibe épített erődökben éltek.

A 18. században, egy évvel a redemptio előtt, vagyis 1744-ben azonban ismét lejöttek a hegyekből és megalapították a mai fővárosukat, Vlagyikavkázst. Ezt a népet, amely magát *ásznak*, *jásznak* nevezte, grúz szomszédai csak *oszinak*, *oszetinek* emlegették, amely elnevezés rajtuk is maradt. Ők a mai *oszetek*, az egykor jelentős *alán* népközösség *iron* törzse, akik legközelebbi rokonai a magyarországi *jászoknak*, az *alánok digor* törzsének.

A jász-oszét kutatás az 1970-es években a neves oszét nyelvész, Abajev munkásságával indult, majd az 1980-as években V. A. Kuznyecov régész- és B. A. Kalojev etnográfusprofesszorok kutatásával folytatódott, akik több alkalommal is jártak a Jászságban. Az 1980-as évek második felében Kalojev professzor meghívására. Szabó László, a Jászság kiváló kutatója, testvérével, Szabó Istvánnal együtt látogatott el Oszétiába. Gyűjtőútjukról több jelentős tanulmány is beszámol. Hosszú szünet után, 2007-ben egy oszét forgatócsoport érkezett a Jászságba, élén Temina Tuajeva rendezőnővel, Ruslan Zvarov történésszel és Albert Zvarov operatőrrel. Az általuk készített dokumentumfilmet később egész Oszétiában levetítették, s általa széles körben ismertté vált a jász-oszét rokonság. Ennek következményeként 2009. május 11-től 17-ig az Oszét Parlament meghívására egy négyfős jász kulturális delegáció utazott Vlagyikavkázba, amelynek jómagam is tagja lehettem. A delegáció vezetője Dobos László, a Jászok Egyesülete ügyvivője volt, s velünk utazott még Kovács Béla, a *Nart-eposz* műfordítója, valamint Kovács András tolmács.

Kisded csapatunk május 11-én szállt fel a Ferihegyi repülőtéren a Moszkvába tartó gépre. A közvetlen csatlakozás hiánya miatt egy délutánt és egy éjszakát e csodaszép városban töltöttünk városnézéssel, élvezve a helyi oszét közösség vendégszeretetét. Másnap a hatalmas forgalom miatt lekéstük a Beszlánba induló repülőgépet, így egy másik – Vlagyikavkázstól 260 km-re fekvő – városba (Mineralnüle Vodü) váltottunk repülőjegyet, ahonnan személygépkocsival utaztunk a fővárosig. Az a megtiszteltetés ért bennünket, hogy az Oszét Parlament elnökhelyettese, Azamat Hadikov személyesen jött értünk, és végigkalauzolt bennünket azon a síkságon, ahol egykor őseink is

éltek. Felemelő érzés volt látni az évszázados kurgánokat és a virágzó vidéket. Több órás autótúr után érkezünk meg az Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság 331 ezer lakosú fővárosába, Vlagyikavkazba. A Baltika Hotel előtt Temina Tuajeva és csapata fogadott bennünket, a helyi televízió társaságában. A szállónk előtt a hegyekből lezúduló patakok vizét összegyűjtő Terek folyó hőmpölygött, a háttérben pedig a Kaukázus tiszteletet parancsoló hegyvonulatai törtek az ég felé.

Oszét vendéglátóink rendkívül gazdag programot állítottak össze számunkra. Kirándultunk a Kaukázusba, ahol nemcsak a természet istenadta szépségeit csodálhattuk meg, de felkerestünk történelmi helyeket is, ahol az ászok egy csoportja (a mai oszétek) mintegy négy évszázadon át élt. A Kurtatyinszkoje-völgyben láttuk a 13. századi alán erődöket, őrtornyokat, az egykori hegyi falvak maradványait, Batradz sziklába szúrt kardját és a 16. századból való Szent György-templomot. Irdatlan magasságban, félelmetesen kanyargó, keskeny hegyi utakon folytattuk utunkat a Kubanszkoje-völgybe, ahol megnéztük a világhírű dargavszki temetőt, a *Holtak városát* Különös látványt nyújtottak a 14–16. századból fennmaradt, félig földbe ásott vagy teljesen a föld felett álló családi „kripták”, amelyekben egymás mellé csúsztatott pallókra állították a csónak alakú koporsóba helyezett elhunytakat. A kitűnő szellőzésnek köszönhetően a testek gyorsan mumifikálódtak. A kripa bejárata mellé egy kisebb nyílást is vágtak, ahová a holtaknak szánt ételt és italt tettek. Legnagyobb meglepetésünkre a kriptákban még ma is ott láthatjuk a több száz éves testeket, csak immáron vandál pusztítók és rablók által összeforgatva. Ezekben a hegyek közé szorult völgyekben még ma is élnek emberek. Mi is beszélünk néhányukkal, s igen nagy meglepetés volt számunkra, amikor az 1800 méter magasságban dolgozó hegyi ember közölte velünk, hogy tudja, Magyarországon is élnek rokonaik.

Ott-tartózkodásunk idején fogadott bennünket Marian Tamajev, Vlagyikavkaz polgármestere, valamint az Oszét Parlament elnökhelyettese is. Látogatást tettünk az Észak-Oszét Állami Egyetemen Hacajev Oleg Koltanbekovics rektor vendégeiként. Az egyetem egyik hatalmas előadótermében több mint háromszáz diák állva és tapsolva fogadott bennünket, majd nagy érdeklődéssel hallgatták előadásainkat, és számos kérdést tettek fel a jászokkal kapcsolatban. Nagy lelkesedéssel köszöntötték egy jövőbeni diákcsere gondolatát is.

Egy alkalommal talákoztunk a város intézményvezetőivel, tudósokkal, írókkal, művészekkel, a helyi civil szervezetek képviselőivel, akik igen nagy érdeklődést tanúsítottak a Magyarországon élő rokonaik iránt.

Ellátogattunk az Alán Állami Táncegyüttes székházába is, ahol viseletbe öltözve, sajtos piroggal és házi készítésű árpasörrel fogadtak bennünket. Megcsodáltuk az együttes óriási, tükörrel borított próbatermét, s arra gondoltam, milyen boldogok is lennénk, ha a mi próbatermünk itt Jászberényben csak fele ilyen nagy és korszerű lenne! Magkajev Juri Vlagyimirovics művészeti igazgató köszöntője után egy rövid műsorral kedveskedtek nekünk, majd megle-

petésként egy Igor Mojszejev által koreografált magyar pontozót mutattak be. A bemutatót követő beszélgetés során átadtuk Szücs Gábor, a Jászság Népi Együttes művészeti igazgatója üdvözlését és meghívását a Csángó Fesztiválra.

A következő utunk Észak-Oszétia Nemzeti Múzeumába vezetett, ahol Aszlan Cucijev régész, igazgató kalauzolt bennünket a közös múlt emlékei között. Nagy meglepetéssel néztük meg Plijev tábornok gyűjteményének két jeles darabját, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1634-ből származó szabályját és egy Rákóczi korabeli huszárkardot. A beszélgetés során felmerült a Jász Múzeummal való jövőbeni együttműködés kérdése is.

Kinntartózkodásunk során több alkalommal is módunkban volt megtapasztalni az oszét vendégszeretetet, és azt, mit jelent az asztalt oszét módra megteríteni. Az oszét rendkívül hagyományörző nép. Hagyományörzésükben mégis az a legkülönlegesebb, hogy a régi szokáselemeket nagyon jól ötvözik jelenkori életükben, s ily módon annak is szerves tartozékává válik. Különösen erős náluk az idősök iránti tiszteletadás, ami sokféle módon megnyilvánul, de talán éppen a legszembetűnőbb az ünnepi asztal esetében. Az oszétek úgy tartják, az az igazán gazdag ember, akinek mindig sok vendége van. Éppen ezért a vendéget különös becsben tartják és számára bőséges asztalt terítenek. Eddig csupán halottunk az oszét vendéglátásról, de most személyesen is átélhettük ennek szertartásait. A négy-öt órán keresztül tartó oszét lakomának ugyanis nagyon szigorú szabályai vannak. Az asztalfőre mindenkor a társaság legidősebb férfitagja ül (*tamada*), és ő határozza meg az asztalhoz ülés rendjét is. A hagyományos oszét asztalhoz eredetileg nem ülhetnek le nők, de ez alkalommal eltekintettek ettől, tehát én is asztalhoz ülhettem, mégpedig igen előkelő helyre. A lakoma azzal kezdődik, hogy egy tányéron behozzák a főtt birkafejet, amit az asztalfőn helyeznek el, majd behozzák a birka farkát, valamint a nyársra tűzött belsejéit, amit a *tamada* a mellette jobbra-balra álló két férfi kezébe ad. Ugyancsak asztalra tesznek három sajtos lepényt (*pirogot*) is, amely a föld alatti, a földi és a föld feletti világot szimbolizálja. (Az oszétek hagyományában rendkívül fontos szerepe van a hármas számnak.) Ezután a *tamada* oszét nyelven imát mond az istenekre, majd a legfiatalabb férfi eszik először a birkahúsból és iszik a kétfüles kerek edényben behozott házi készítésű árpasörből. Ezután a *tamada* körbeadja a húst és a sört, és mindenki eszik és iszik belőle egy keveset. A lakoma folyamán a *tamada* általában hét köszöntőt mond, de közben megadja a szót az asztaltársaság tagjainak is. Szigorú szabály azonban, hogy a későbbi köszöntők nem lehetnek hosszabbak a *tamadáénál*. Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy az oszét lakomák során, nő létemre több alkalommal is engedélyt kaptam köszöntő mondására. A köszöntők sorában az egyik legfontosabb a tiszteletpohár, a *bakal*, amit mindig a társaság egyik tagjának egészségére ürítenek ki. Ez nagy elismerésnek számít, hiszen a köszöntő során méltatják az illető érdemeit is. Minden ételt először a *tamada* elé tesznek le, s majd onnét vándorol tovább az asztal végére. Az oszét asztal rendkívül gazdag és bőséges. Legfőbb ételük a birka-

hús (mint a jászoké is), valamint a sajtos lepény vagy *pirog*, amit rendkívül ízletesen készítenek. Nagy meglepetésünkre a felszolgált ételek között több ismerőssel is találkoztunk. Az oszét asztalon ma is ott találjuk a hússal töltött tésztabatyut, a *hinkalit* (nálunk ez a *kötött táska* levestésztája), a mi *kukoricagörhénk*hez hasonló kukoricacipót és a *dzükkát*, vagyis az egykor nálunk is gyakran készített *vajalját*. Mondhatom, igazán kitűnő étel és az íze is teljesen olyan, mint amit a Jászságban készítünk.

Búcsúpohár barátainkkal

Balról jobbra: Temina Tuajeva, Hortiné Bathó Edit, Dobos László,
Kovács Béla, Kovács András és Grigorij Battir

A Vlagyikavkázban töltött öt nap sajnos igen gyorsan eltelt, s indulnunk kellett hazafelé. Oszét barátaink szarukürtbe töltött árpasörrel búcsúztattak bennünket, s abban a reményben, hogy ez a látogatás utat nyit majd a két nép jövőbeni barátságához, egy lehetséges testvérvárosi kapcsolat kialakításához, intézmények, művészeti csoportok, civil közösségek együttműködéséhez. Visszaútban még élvezhettük a Moszkvában élő oszétok egyesületének szíves vendéglátását, majd feledhetetlen élményekkel a tarsolyunkban hazaindultunk.

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A szilvásvárad helytörténeti és néprajzi gyűjtemény

Ismét megnyílt Szilvásváradon az Orbán-ház. A Gál Árpád irányítása mellett elkészült állandó kiállítás a község helytörténetébe és néprajzi örökségébe kínál betekintést. A kiállítás két fő részből áll. Az egyik a néprajzi tárgyakat és a falu helytörténetét mutatja be, a másik rész, a Regős József által rekonstruált tárgyi emlékek és közzétani bemutató, a Bükk őstörténetébe nyújt érdekes betekintést.

Szilvásvárad igen régi település. Kedvező fekvése, bő vizet adó patakjai, nagy erdőségei biztos menedéket és megélhetést nyújtottak az itt megtelepedőknek. Ennek megfelelően az emberi élet kezdetleges formái is fellelhetők. E korszakok lenyomata az őstörténeti kiállításrészben ismerhető meg. Az egymást követő és egymásra települő népcsoportok és szórvány kultúrák után a népesség megerősödött és önálló életet élő közösséggé alakult, mely a környezet adottságait kihasználva településsé fejlődött.

Az itt látható helytörténeti, néprajzi anyag egy, másfél évszázadra tekint vissza. Leginkább a paraszti kultúrát és annak tárgyait tárja elénk. Az egykori parasztember életének belesimulása az őt körülvevő környezetbe példaértékű. Ahogy a környezete adta nyersanyagokból létrehozta elmés szerkezeteit, használati eszközeit, funkcionális tárgyait, melyek elkísérték a bölcsőtől a koporsóig. Ilyen jelentős tevékenység a textilfeldolgozás is, melynek eszközei és folyamata is megtekinthető itt. Valamint időről időre más-más népi mestersegekből kaphatnak ízelítőt a látogatók. Ez a kiállítás tisztelgés a település mindenkori lakói előtt, akik a mi kis történelmünket írták és írják.

Szilvás – 1906-tól Szilvásvárad – patak menti és egyben út menti település. Fő utcája a telkes parasztek lakóházaival a Nagy sor, ma Miskolci út. Ezen a soron áll a falumúzeum épülete, az Orbán-ház.

Az Orbán család őse a hagyomány szerint 1660 körül költözött Pétervásáráról a faluba mint a Keglevich földesúr ispánja, aki Pétervására és Szilvás birtokosa is volt. A család ismeretlen időben nemességet nyert és a 19. században ezen a telken lakott.

A Miskolci út 58. számú házat, a mai kiállítóhely épületét Orbán Mihály építtette 1880 körül, maga és egyik fia számára. 1895 körül az egész házsorral együtt a ház is leégett és ezután alakították ki mai állapotát. A fa ámbitust kicserélték kőlábasra, falait 80 cm-rel felmagasították. Az ajtók, ablakok és a mennyezet a század utolsó évtizedének a módosabb gazdákhöz illő építési szokásait tükrözi.

A szilvásvárad Orbán-ház

1975-ben került az épület a Heves Megyei Múzeumok Igazgatóságához. A műemléki helyreállítás során (1978–1982) a lehetőség szerint megtartották az eredeti állapotot, csupán a palafedést cserélték ki műemléki palára. Ekkor került elő a vakolat alól a harmadik helyiségben egy faház zsilipelt falszerkezete és ajtókerete, amit a kőházba annak idején beépítettek. A faépítmény korát a 18., esetleg 17. századra becsülhetjük.

A múzeum 1983. április 22-én nyílt meg. *A Bükk természeti képe* című kiállítás a Bükk hegység csaknem 300 millió éves történetét mutatta be 2004-ig. 2010-ben – az önkormányzat jóvoltából – ös-, helytörténeti és néprajzi kiállítás nyílt. A múzeum az állandó kiállítás mellett időszakos gyűjtemények és kiállítási tárgyak bemutatását is lehetővé teszi.

TIZEDES ERIKA

Múzeumpedagógiai foglalkozások a komáromi Klapka György Múzeumban

Hatalmas irodalma van ma már a múzeumpedagógiának. Van, aki autodidakta módon hasznosítja ismereteit, készségeit és ambícióit ott, ahol erre igény van. De ma már az is megadatik bárkinek, hogy felsőfokú képzést szerezzen

belőle. Jó alkalom ez a múzeumoknak és gyerekekkel foglalkozó intézményeknek egyaránt, hiszen új ismereteket kínál a korszerű pedagógiai-muzeológiai elvek megvalósításához. Összetalálkoznak múzeumok és oktatási intézmények szakemberei. Az elmúlt évek tapasztalatai szerint erre az együttműködésre meg is van az igény az érintettek részéről.

Egy-egy ilyen rendezvény komoly és tudatos felkészülést kíván a program tervezőitől és megvalósítóitól. De mindannyiunk nevében, akik ebben részt veszünk, kijelenthetem, hogy megéri a „befektetést”. Hogy kinek hoz hasznot? Mindenkinek, aki valamilyen módon részesévé válik. Mint kezdeményezőnek, elsősorban a múzeumok szerepe a meghatározó. S ez a szerep onnantól számítható, amikor egy kiállítás gondolata valamilyen okból megszületik. És ez esetünkben igaz az állandó és az időszaki kiállításokra is.

Nálunk, a komáromi Klapka György Múzeumban az állandó, a római kori Brigetióból származó leleteket bemutató kiállításunkhoz is csatolható bármi kor már egy jól bevált és kipróbált foglalkozás. Első alkalommal 2005. április 28-án rendeztünk múzeumpedagógiai napot. (Erről részletesen ld.: *Magyar Múzeumok* 2005. 3. szám, 23–24. oldal és a Képmelléklet IV.) A már említett állandó kiállításon keresztül mutattuk be a régészek és restaurátorok – úgy is, mint múzeumunk fő profilját képviselő szakemberek – munkáját. Természetesen azóta is rendszeresen bekapcsolódtunk mi is ebbe a műhelymunkába, elsősorban a hagyományos komáromi mesterségeket bemutató kiállításaink kapcsán (2006: *Komáromi pingáló asztalosok*, 2008: *Aranyosók*).

A jelen téma a „*Komáromi vízimalom kereke*” – *Malmok, molnárok Komáromban és környékén* című kiállításunk, melyet 2009. november 22-én Balázs György, a Néprajzi Múzeum főtanácsosa nyitott meg és ez év február végéig volt látogatható. A hangulatos kiállításmegnyitó után szép számmal jöttek a látogatók is – a Duna mindkét partjáról.

A múzeumpedagógiai foglalkozásokat február utolsó három hétvégéjére terveztük. Már január elején levelet írtunk a város óvodáinak és általános iskoláinak, melyben kiküldtük az 1 órás foglalkozások tervezett programját és az időpontokat. Eredetileg 1–2. osztályosok jelentkezését kértük, de menet közben kénytelenek voltunk 3–4. osztályosokat is fogadni. A tanárok ugyanis, az egyes foglalkozások után, egymásnak adták át az információkat, kedvet csinálva ezzel a nagyobbaknak is.

Miközben vártuk a jelentkezéseket, megbízásom szerint részletesen – szinte percre pontosan beosztva – kidolgoztam a foglalkozások menetét.

Komolyabb előkészítést a foglalkozás két eleme kívánt. A kiállítás megnyitőünnepségére a dunamocsi néprajzi múzeum vezetője által irányított Vadvirág hagyományörző csoport készített nekünk egy citerával kísért hangzóanyagot malomnótákból. Ebből egy versszakot gondoltam megtanítani a gyerekeknek. Ehhez azt az egy részt kellett négyszer felmásolni egy kazettára. A másik, a sókerámia technikával készített *kúcsos kalácshoz* szükséges só-liszt

begyúrása és 25–30 cm hosszúra vágott rudak folpack fóliába való csavarása volt. Ez a munka bizony komoly fizikai megterhelést jelentett.

A lakodalmakra sült felvidéki *kúcsos kalács* készítésének Madaron tanult hagyományos formáit – egyszerűbb és nehezebb változatát – előre elkészítettem mintának. Kollégáimmal megnéztük az adatközlőimmel a készítéséről készített filmet, így mindannyian tökéletes hagyományapolók lettünk.

A foglalkozások a múzeum fogadóhelyiségében és az onnan két oldalra nyíló, de azzal egy légtérben lévő időszak, illetve állandó kiállítóteremben zajlottak. Az egész órákor érkező csoportok először elhelyezték a kabátjaikat, majd megkezdődött az ismerkedés. Az általános iskolások általában már voltak a múzeumban, a legtöbben, még óvodásként múzeumpedagógiai foglalkozáson vettek részt. Elmondtuk a gyerekeknek, hogy mitől rendhagyó és interaktív ez a mai kiállításlátogatás, majd kezdetét vette a foglalkozás.

Gyermekek a Klapka György Múzeum múzeumpedagógiai foglalkozásán

Elsőként a fogadótérben a molnármesterségről és a malomtípusokról beszélgettünk a gyerekekkel. A Komáromra és környékére jellemző hajómalombokat és a körülöttük zajló munkát az általam készített „terepasztal” segítségével is bemutattuk. Természetesen más-más előképzettséggel érkeztek az óvodások és az általános iskolások, ezért a tudásanyag átadását és módját mindig az adott korcsoport határozta meg. A legkisebbeket például fokozatosan vezettük rá arra a kérdésre, hogy miből készül a legfontosabb táplálékunk,

a kenyér (vagy kifli, zsömlé, kalács stb.), ki termeszi a gabonát (a gazdák szerepe egy falu és a család életében), és hogyan lesz belőle liszt. Beszélgettünk a különböző energiaforrásokról, s hogy közülük mi hajthat malmot, s a malmokban dolgozó molnárokról.

Ezután a terepasztalon szemléletesen eljátszottuk a gyerekekkel, ahogy odaérkezik a gazda a gabonás zsákokkal teli szekérral a hajómalom mellé a partra, átrakják a zsákjait csónakra, a hajómalomra és aztán a liszttel teli zsákot visszahordják a szekérrre. Ugyanitt szemléltettük a hajómalmok helyét a folyókon, a molnárok munkáját, télen a malmok kikötését, javítását, illetve azt, hogy (már a gőzhajózás korában, a 19. században) hogyan ringatóznak a malmok, ha elmegy mellettük egy gőzhajó.

Ezt követően bementünk az időszaki kiállítóterembe, ahol a győri Xántus János Múzeumtól kölcsönkaptunk, valamint a Suhai János dunaradványi hajómolnár által készített makett segítségével megbeszéltük részletesen a hajómalmok szerkezetét. Majd a terem fő falát meghatározó Duna-parti installáció előtt, félkörívbe állva, ringatózva elkezdjük megtanulni azt a molnárnótát, amelyet egy 92 éves molnár az élete elmesélése közben nekem elénekelt. Közben el is játszottuk a szöveget: *Halló, halló, halló, a Duna partját* (ringatózás); *Dunamalom kerepel a Duna hátán* (a malomkerék mozgását mutattuk a két kezünkkel); *Molnár a sok búzát őrlí szaporán* (örlőmozdulatok); *Kinn a parton a gazda a lisztjét várja már* (homlokunkhoz emelt, vagy szemünk köré tett kukucskáló kézzel). Mindezt nagy élvezettel csinálták gyerekek-kísérők egyaránt és negyedszerre már az ovisok is velünk énekeltek.

Itt dallamváltás következett. A terem egyik sarkában kialakított Lisztes Molnár Fogadóból két férfihang énekelte, ugyancsak arról a magnóról a „*Két malomra tartok...*” kezdetű nótát. A gyerekek hátrafordulva meglátták a molnárruhába beöltöztetett két életnagyságú textilbábót, s futottak oda, tapogatták, simogatták. Azok ketten meg csak „borozgattak” egy petróleumlámpánál. Mi is elénekeltük nótánkat még egyszer, majd csárdást jártunk: a gyerekek párokat alkotva, vidáman forogtak-pörögtek.

Miután kimulattuk magunkat, mindenki kipróbálhatta az őrlést is: a Legio Brigetio Egyesülettől kölcsönkaptunk egy kéziőrlőt, melyet római kori mintára készítettek. Igazi gabonát őrltünk vele. Volt tehát lisztünk, mert őrltünk magunknak, így átmentünk a szomszédos, kisasztalokkal és székekkel berendezett állandó kiállítóterbe, ahol megkezdődött a tészta formázása.

A nagyobbak, a múzeum egész kollektívájának irányítása mellett nagyon ügyesen készítették a *kúcsos kalácsot*, a kicsinyek is brióst, csavart, vagy fonnott kalácsot, kiflit, az asztalra készített különböző magokkal díszítve. Persze mindezek mellett a legkülönbözőbb formák születhettek még: volt, aki az állandó kiállításban lévő csontvázat mintázta meg, Valentin-nap közeledtével rengeteg szív keletkezett, de készítettek a gyerekek csigabigát, madarat stb. is. Kézmosás után fogták a kis kartontálcáikon a remekműveiket, kaptak mellé

kelttészta-receptet és rajzot a *kúcsos*hoz, hogy otthon az anyukával, a nagymamával az igazi tésztát is elkészíthessék.

Aki időben végzett, kétfajta érdekes malomjátékot is kipróbálhatott. A hagyományos mellett nagy népszerűségnek örvendett a már az ókorban is játszott *körmalom*, amely a malomjáték pörgősebb, gyorsabb változata. Ezt is a Legio Brigetiótól kaptuk kölcsön.

Végezetül szeretném megosztani e sorok olvasóival személyes tapasztalataimat erről a múzeumpedagógiai foglalkozásról. A gyerekek érkezésétől a távozásukig úgy osztottuk be a szükséges 60 percet, hogy mindenre jusson kellő idő: befogadni az új információkat, közreműködni és részt venni a különböző tevékenységekben. Kipróbálni, megtapasztalni mindent, amit csak lehet. Majdnem fél óra kellett a tulajdonképpeni kiállítás elméleti anyagának feldolgozásához, vagyis addig, amíg elindult a daltanulás. Ha ekkor már megvolt a félkör a második teremben, akkor voltunk jók időben. Közben ezt is kellett figyelni, mivel minden órában jött egy-egy új csoport (naponta átlag hat). A múzeum munkatársai meg a kísérő nevelők közben terelgették és biztatták a gyerekeket. Voltak, akik megjegyezték, hogy erről majd csak jövőre tanulnak, de voltak, akik azért is örültek ennek a foglalkozásnak, mert egy jó kis időutazást jelentett a mai gyerekek számára.

A múzeum nyitvatartását nem zavarták a programok, mert egyrészt csak heti 2 teljes napon csináltuk a foglalkozást, s ha egy látogató éppen akkor szeretne volna a kiállítást megnézni, őt se zártuk ki. Volt, aki nem csak szemlélője volt az eseménynek, hanem a molnármulatságba ő is beállt a gyerekek közé.

A meghívott kis óvodások, vagy az általános iskolások közreműködése végig olyan tökéletes volt, hogy ahhoz nem lehet semmit hozzátenni.

Véleményem szerint hasznos volt gyerekek és felnőttek egyaránt, s mondhatom a 25 éves oktató-nevelő tanári pályámra gondolva, hogy a nevelők is kaptak újabb motivációkat további munkájukhoz. Nagyon elégedetten távoztak, gazdag élményben volt részük, mindnyájan megköszönték a lehetőséget.

Ezek után mi is jó érzéssel engedjük őket el, s reméljük, hogy lesz mit otthon elmesélni az eseményről, s testvéreiket, szüleiket már mint ismerős helyre tudják invitálni egyéb alkalmakkor is a múzeumba.

HORSA ISTVÁNNÉ

A túrkevei Finta Múzeum digitális fotótára

A 2008-as év utolsó harmadában kezdtük meg a múzeum fotógyűjteményének tervszerű digitalizálását, ami már a munka indulásakor több kérdést vetett fel. Számos külső cég szolgáltatásai között szerepel ilyen tevékenységek kivitele-

zése megfelelő honoráriumért, amit a miénkhez hasonló intézmény már csak komoly nehézségek árán tud előteremteni. Ennélfogva első pillanattól egyértelmű volt, hogy a digitalizálást a Finta Múzeum munkatársai fogják elvégezni a korábban beszerzésre került technikai berendezések segítségével, melyek a mai igényeknek is megfelelő felbontást tudnak biztosítani.

Pozitív nagyítás az esetek jelentős százalékában nem, vagy csak sérülten állt rendelkezésünkre, így figyelmünk egyre inkább a mára már szabványosnak tekinthető 24×36 mm-es negatívak felé fordult. A fotógyűjteményben ezek voltak a legnagyobb számban megtalálhatók. Feldolgozásuk speciálisan erre tervezett szkennelvel történt, az elérhető legnagyobb felbontásban. Ezt követően fokozatosan sorra kerültek más, ma már kevésbé elterjedt, nagyobb méretű negatívak, melyek digitalizálása sem az említett eszközzel, sem lap-szkennelvel nem volt lehetséges értékelhető minőségben. További technikai berendezés vásárlására – annak jelentős anyagi vonzatai miatt – nem volt lehetőség. A speciális eszköz ára többszöröse volt az átlagos, negatívak feldolgozására alkalmas berendezésekének. Súlyosbította a problémát, hogy a legkülönlegesebb és legkorábbi felvételek, az eredeti, csak pozitív nagyításon meglévő képek kivételével, ilyen speciális méretű negatívakon voltak meg. A megoldást ezek hagyományos úton történő előhívása jelentette a múzeum fotólaborjában, melyet a kész papírképek szkennelése követett.

2009 nyarán gyakorlatilag már rendelkezésünkre állt a bedigitalizált anyag. Feltett szándékunk volt nyilvános elérhetőségének biztosítása. Erre első alkalommal a Múzeumok Éjszakáján került sor. Ekkortól a belső hálózaton keresztül három, a látogatók számára hozzáférhető számítógép-terminálon megtekinthetőek voltak a már feldolgozott képek az intézmény nyitvatartási ideje alatt. A bemutatást saját fejlesztésű program tette lehetővé.

További célunk volt a gyűjteményi egység interneten való megjelenítése, melynek technikai kivitelezése ősz végéig húzódott. A feladatot még tovább bonyolította a képek letölthetőségének megakadályozása. Ez a helyi hálózaton keresztül mechanikus úton kivitelezhető volt, de a világhálón már többszörös szoftveres védelemre és digitális vízjel alkalmazására volt szükség. Emellett saját szerver üzemeltetése is nélkülözhetetlenné vált, bár erre pillanatnyilag csak a munkaidő alatt, hétköznapokon van lehetőségünk. A huszonnégy órás elérhetőség biztosítása minden valószínűség szerint a közeljövőben történik meg.

A teljes rendszer létrehozása, üzemeltetése elsősorban mind hardver, mind pedig szoftver tekintetében a Finta Múzeumban gyűjteménykezelőként dolgozó, informatikai végzettséggel rendelkező Árvai Imrének köszönhető, de rajta kívül az intézmény valamennyi munkatársa is részt vett a folyamatban. Erre támaszkodva sikerült költséghatékonyan létrehozni a múzeum digitális fotótárát. Gyakorlatilag új informatikai eszköz beszerzésére nem került sor, a már meglévőket hasznosítottuk, esetenként más formában.

Pillanatnyilag 4724 felvétel érhető el digitális fotótárunkban, de ez a szám a gyűjtések és feldolgozások tükrében folyamatosan növekszik. Vala-

mennyi eredetije negatívon vagy pozitív nagyítás formájában az „alvó raktár” részét képezi. Eredetileg a lehető legnagyobb felbontásban kerültek digitalizálásra, mentésük tömörítetlen TIFF formátumban történt, így bármikor megfelelő minőségű reprodukció állítható elő a feldolgozott anyagból. A múzeum számítógéptermeiben három kiszolgálón továbbra is elérhető a teljes gyűjtemény digitális vízjel nélkül a látogatók és a kutatók számára. Utóbbiak az alkalmazott szoftvernek köszönhetően helyben kérhetik a fényképek valamennyi leltárkönyvben szereplő adatának megjelenítését is. A vendégek számára ugyanis csak az alapadatok jelennek meg (a fotó tartalma, a készítés helye, ideje, a készítő neve). Mind az interneten, mind pedig a helyi hálón lehetőség van a képek kommentálására, így megfelelő esetben lehetőség van az információk bővítésére is azokról az adatközlők segítségével.

Munkánk eredménye iránt helyben és a világhálón keresztül eddig jelentős volt az érdeklődés. Terveink között szerepel a többi gyűjteményi egység ilyen módon való feldolgozása és bemutatása is. A dokumentumtár szkennelése jelenleg is folyamatban van. Ha lehetőségeink és programjaink engedik, a következő évben már az is nyilvánosan elérhetővé válik. Addig is várjuk látogatóinkat személyesen vagy virtuálisan a Finta Múzeum digitális fotótárában, mely elérhető honlapunkról (www.fintamuzeum.hu).

KAPÁS JÁNOS ZSOLT

Mexikói indián nyelvek térképgyűjteménye a Néprajzi Múzeumban

Nemrégiben Mexikó budapesti nagykövetsége értékes ajándékkal lepte meg a Néprajzi Múzeumot. A számos kiadvány közül kiemelkedik az a 150 lapból álló térképsorozat, amely a Mexikóban beszélt indián nyelvek területi elhelyezkedését mutatja be és az intézmény Etnológiai Archívumának Térképgyűjteményét gazdagítja. Ennek az aktualizált térképnek az elkészítéséhez számos társadalmi és politikai változás járult hozzá az utóbbi évtizedekben.

Mexikóban a 20. század jelentős részében az indián közösségek nemzetállamba való integrációját és modernizációját a kulturális keveredés ideológiája alapján képzelték el. Az 1970-es évektől ez a szemlélet egyre inkább megváltozott, számos társadalmi mozgalom kezdte követelni az indián közösségek önrendelkezési jogát, területi, nyelvi autonómiáját.

1992-ben – Amerika „felfedezésének” 500 éves évfordulóján – az alkotmány Mexikót olyan többkultúrájú nemzetté nyilvánította, amelynek alapjában végső soron az indián népek alkotják.

Az évezred végén az e közösségek jogainak további elismerését követelték a különböző indián érdekvédelmi szervezetek, civil közösségek, valamint ez volt az egyik oka a Mexikó déli részén 1994-ben kirobbant újzapatista fegyveres indián felkelésnek is.

Ezeknek a mozgalmaknak is fontos szerepük volt abban, hogy a mexikói kormány 2003-ban elfogadta *Az Indián Népek Nyelvi Jogainak Általános Törvényét* (*Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas*).

Az alkotmánymódosítás következtében az indián nyelvek a spanyollal egyenrangú nemzeti nyelvekké váltak azokon a területeken, ahol az adott közösségek élnek. A törvény többek között elismeri az indián közösségek és falvak egyéni és kollektív nyelvi jogait, hozzájárul azok védelméhez, használatához. Így például az ott élő indiánok nem lehetnek diszkriminálva a saját nyelvük használata miatt, jogi eljárások során az államnak kötelező ingyenes tolmácsot és fordítót biztosítani számukra, és ezeken a településeken kötelezővé vált az anyanyelvű oktatás is.

A törvény rendelkezett az Indián Nyelvek Nemzeti Intézete (Instituto Nacional de Lenguas Indígenas – INALI) létrehozásáról. Ez az intézet kapta feladatául, hogy a Statisztikai és Földrajzi Nemzeti Intézettel, a Történeti és Antropológiai Nemzeti Intézettel, a Felsőfokú Társadalomantropológiai Kutatások és Oktatás Központjával, valamint a Quintana Roo-i Egyetemmel összefogva újra áttekintse, hogy a nemzetállamon belül milyen területeken, mennyien és milyen indián nyelvet beszélnek, aktualizálja a korábbi felméréseket, valamint újra megvizsgálja és pontosítsa a nyelvi genealógiákat. E vizsgálat hat nyelvcsaládba tartozó 68 különböző indián nyelvet különített el, azok további változataival együtt. A kutatás egyik kiemelkedő eredménye volt a 2005-ben kiadott és nem rég a nagykövetségtől ajándékba kapott térképgyűjtemény (*Catálogo de lenguas indígenas nacionales: Cartografía contemporánea de sus asentamientos históricos*).

E térképek a készítők szándéka szerint az indiánok által történetileg lakott területekre koncentrálnak. A lapok jobb felső sarkában lévő táblázat elmagyarázza az adott nyelvek jelentését, feltünteti, hogy milyen nyelvcsaládhoz tartoznak és jelzi, hogy a 2000-es népszámlálás adatai szerint Mexikó melyik részén és hányan beszélnek azokat. A térképlapokon ábrázolják azokat a településeket, ahol az ötéves vagy annál idősebb lakosság legalább 5%-a beszél valamilyen indián nyelvet. Feltüntetik, hogy az egyes településeknek milyen a közigazgatási besorolásuk, milyen természeti környezetben fekszenek, mekkora a lélekszámuk, ebből a lakosság hány százaléka beszél az adott nyelvet.

A térképgyűjtemény fontos forrásként szolgál mindazok számára, akik Mexikó indián közösségeit, a demográfiai és nyelvi változások jellegét kutatják.

Károly walesi herceg látogatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

A közgyűjtemények gyakran kerülnek reflektorfénybe egy-egy nemzetközi híresség látogatásával kapcsolatban. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum már több alkalommal volt hivatalos, illetve magánlátogatás célpontja a hazánkba érkező külföldi államfők, notabilitások révén.

2010. április 11-én másfél hetes közép-európai körútjának egyik állomásaként Károly walesi herceg látogatott el a múzeumba. Utazott a motorvonaton, majd a legrégebbi tájegységben, a Felső-Tiszavidéki régiót bemutatóban megtekintette a nemesborzovai haranglábat, a szárazmalmot és a mándi református templomot. A Felföldi mezőváros tájegységben a hejcei lakóházat és a mádi zsidó kereskedő otthonát ismerte meg. A tér alatt húzódó borospincében bort kóstolt, majd a Néprajzi Látványtár kiállításában vezették körbe. Igen alaposan tájékozódott a múzeum restaurátorainak munkáiról a műhelyekben, ahol egy amerikai utazóláda és egy lószerszám restaurálásának feladatairól érdeklődött. Különösen felkeltette figyelmét egy, a brit uralkodócsaláddal távoli rokonságban lévő gróf Rédey famíliától származó díszmagyarnak a helyrehozása.

*Károly walesi herceg a kiállítás megtekintése közben
(Fotó: Deim Péter)*

Balról jobbra: Kemecsi Lajos, Bereczky Tamás tolmács, Károly herceg és Cseri Miklós

Károly herceg rendkívüli módon érdeklődött a múzeum ácsműhelyében végzett munkák iránt. A június végén megnyíló Észak-magyarországi falu tájegységbe kerülő diósjenői disznóól, illetve a nemesradnóti kismemesi lakóház szépen faragott kapuszlópa készült éppen ott. Károly herceg egyik kastélyában maga is berendezett egy ácsműhelyt és gyakorolja ezt a mesterséget.

Ez az érdeklődés is magyarázza a múzeumlátogatást, hiszen személy szerint is elkötelezett híve a műemléképületek és a tárgyi emlékek megőrzésének. A Hercegi Jótékonyági Alapítvány (Prince's Charities) elnökeként aktívan dolgozik az épített és természeti környezet védelmében. Feltűnő volt Károly herceg közvetlensége, kedvessége a múzeum munkatársaival és érdeklődése az intézményben folyó szakmai munka iránt.

KEMECSI LAJOS

KIÁLLÍTÁSOK

Zene, tánc, szokás egy angol fotográfus szemével Archív felvételek az Erdélyi Néprajzi Múzeum Galloway-gyűjteményéből (Hagyományok Háza, Budapest, 2010. január 22.–)

Tisztelt megnyitóra összegyűlt közönség!
Szeretettel köszöntök minden fotó iránt
érdeklődőt!*

Egy hosszú, fordulatos életet megélt walesi származású festő, legtermékenyebb évtizedeiben Erdélyben megtelepült, s itt fotográfussá lett alkotó kiállításának megnyitására jöttünk ma össze.

Készülődve erre az eseményre, magától értetődően merült fel bennem: melyek azok a kérdések, amelyekre feltételezhetően leginkább választ szeretnének kapni a megnyitóra érkező nézők – még a képekkel való ismerkedés előtt?

Ki volt a fotós? Milyen volt a kamera túloldalán álló, egykori szerző egyénisége, műveltsége, érdeklődése? Milyen gondolatokkal, tervekkel, filozófiával a fejében érkezett a helyszínre? (Hiszen mindig ezek döntöek az exponálás pillanatában.) Galloway esetében egy merőben más nyelvterületről, kultúrából, társadalmi csoportból érkező polgár, művész járta kitartóan, s örökítette meg a 20. század első felében Magyarország távoli falvainak lakóit, Erdély magyarok, szászok, románok, huculok lakta településeit. Az itt töltött évtizedek alatt magyarul és románul is megtanult – a „hely szelleme”, és az itt lakók archaikus kultúrája iránti elköteleződés miatt, s annak érdekében, hogy életükhöz, szokásaikhoz minél értőbb módon közelíthessen.

Vagy a mai nézők számára a képek keletkezésének konkrét körülményei a fontosabbak? Tudni szeretnénk, mennyi próbálkozás, kísérlet, nehézség merült, merülhetett föl munka közben. A digitális korszak fényképésze el sem tudja gondolni, hogy akkoriban a hosszú expozíciós idővel milyen gondjai adódtak a fényképésznek a kiválasztott helyszínen, esemény adott pillanatában,

* Elhangzott a kiállítás megnyitóján.

amíg az egy (esetleg két) felvétel elkészült. Így a 21. század fényképészeinek sejtelmük sincs a Galoway-t évtizedeken át gyötrő elégedetlenségről, amelyeket átélt, hiszen a mozgalmas, színpompás szokások gazdagon sorjázó mozzanataiból az üveglemezre mindössze egy (ritkábban egy-két) pillanatot rögzíthetett; s a korabeli technika – Goertz típusú fényképezőgépezéne – hiányos tudása miatt is folyamatos hiányérzet emésztette (ezek közül most csak egyet említve: a dúsan díszített, gondosan berendezett szobabelsőkben fényképfelvétel csak ritkán készülhetett).

Vagy minden más érdektelen, kizárólag a fotókat kell szemügyre venni, a mai néző fürkésző tekintete elé tárni: az akkori világot a mai kérdéseinkkel szembesíteni? A képek azonban csak akkor értelmezhetők, az információk tartalmi dimenziói, gazdagsága csak akkor tárul föl, ha tudjuk, mit látunk. Az egyes felvételekhez tartozó tartalmi, írásbeli kiegészítések jelentőségét nem lehet elégszer ismételni: a fotók értékét a látványra vonatkozó speciális információk adják, a kulturális örökség részeként csak így, ezek birtokában tarthatók számon. Galoway írásos hagyatékában bőséges jegyzetanyag áll rendelkezésre, és a szakszerű tudományos feldolgozás jóvoltából a képek nézői a képaláírásokban bőséges tájékoztatást kapnak a fotók tartalmaira vonatkozóan is.

Az is lehetséges, hogy valaki pusztán merkantilista szemlélettel közelít a képekhez. Sok szó esik a fotók piacképességéről manapság: mennyit ér egy művészi, mennyit egy történetidokumentum-értékű, illetve mennyit egy neves szerző (korabeli, eredeti, autorizált, saját keze által készített, jelzett, vintázs) fotográfiája? Vagy inkább az elkészült negatívok, képek későbbi sorsa, története a lényeges? A muzeológizálás folyamata érdekli inkább a nézőt? Hová kerültek, hol lappangtak, ki, hogyan, miképpen hozta napvilágra a hagyatékot? (Fotótörténész muzeológusként tudom, hogy milyen meglepetéseket tartogat a kutatómunka.) Hiszen a fényképek gyűjteménybe tagolódása, majd a tudományos feldolgozás, értelmezés során – eltérően az alkotó eredeti céljaitól és szándékaitól – a képek így merőben más szerepkörbe, új kontextusba kerülnek, új és új jelentésrétegekkel gazdagodnak.

A történeti anyagok bemutatása mindig fölveti ezeket a kérdéseket. Az említett témakörök önmagukban is szerteágazóak, izgalmasak, mindegyikről most nem eshet szó – megpróbáltam a lényegesebbekből néhányat kiemelni.

Ki az az angol fotográfus, akinek szemével az akkori Erdélyt látjuk,¹ ki volt William Albert Dennis Galloway (Denis Galloway)? A kiállítást rendező Tötszegi Tekla kutatásaiból tudjuk, hogy Galloway mérnöki, majd tengerész-tiszti tanulmányokat folytatott, 26 évesen kezdte meg képzőművészeti stúdióumait Londonban. Az első világháborút követően Hollandia festői halászfalu-jában, Westkapelleben telepedett le – csatlakozva Jan Toorooop domburgi művészcsoportjához. Az itt egy magyar házaspárral, a Hollóssy-tanítvány Góth Móriccival és Löwith Adával kialakult barátsága révén jutott el első ízben Er-

¹ Utalás a kiállítás címére: „... egy angol fotográfus szemével”.

délybe, mivel gyakran kísérte el őket kelet-európai útjaikra (először valószínűleg 1925-ben). Ezt követően 1926 és 1950 között – kisebb megszakításokkal – Romániában élt.²

Művei: a festmények és fotók keletkezése szempontjából is meghatározó a kolozsvári múzeum alapítójával és első igazgatójával, Romulus Vuiával kialakított kapcsolata – ez befolyásolta egész alkotói pályafutását. A kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeum felkérésére, az itt kapott tudományos útmutatások alapján kezdett el fényképezni, tárgyakat, folklóralkotásokat (meséket, népdalokat), pontos adatokat gyűjteni, portrékat festeni, s mindezekhez szöveges és képi jegyzeteket (skicceket, gyors ceruzavázlatokat) készíteni. Itt nemcsak az adatgyűjtés sokoldalúságát, változatos formáit, vagy nyelvtudását, széles érdeklődésének, látókörének, tapasztalatainak gazdagságát kell megemlíteni, hanem azt a modern antropológiában alkalmazott korszerű kutatói magatartást is, amely a résztvevő megfigyelésen alapul. Munkái értékét jelentős mértékben növeli, hogy mindvégig folyamatosan ott, azokban a falvakban élt, amelyeknek lakóit fényképezte, így munkái az értő, figyelmes szemtanú hiteles alkotásai.

Fotóit ő maga három csoportba sorolta: a múzeum megrendelésére készült dokumentumokra, az önmagának felvett művészi képekre, továbbá a falvak lakói számára (maguknak a modelleknek) készített felvételekre. Ez utóbbi volt a legnagyobb számú csoport, tehát Galloway jelentősége a vizsgált falvak képhasználata szempontjából sem hagyható figyelmen kívül – szociológiai, antropológiai, vagy néprajzi vizsgálat tárgya lehetne. A fotók utóbbi csoportja ugyanakkor sok mindent elárul a helyszínen dolgozó fényképész helybeliekhez fűződő lojális viszonyáról, s a fotó sajátos szerepéről a kölcsönösen barátságos viszony fenntartásában Kelet-Európa olyan településein, ahol a fényképkészítés még ezekben az évtizedekben sem volt mindennapos lehetőség.

Az európai és magyar fotótörténet kezdetekről szóló fejezetei nagy terjedelemben taglalják a festészet és fotográfia szervesen kapcsolódó, összetartozó, a 19. század közepén szétválaszthatatlan kapcsolatát. (A fotó – bizonyos funkciókban – a festészet helyére lépett a 19. század első felében, és ez a változás, átmenet sok nehézséggel, konfliktussal is járt. De sikerrel is: neves festők cserélték föl az ecsetet kamerára, keresték kenyerüket több évtizeden át a későbbiekben fotográfusként; mások – mint pl. Munkácsy Mihály is – a fotográfiát az alkotói folyamat meghatározott fázisaiban használták stb. Hosszasan lehetne sorolni a korabeli festő-fotográfusok neveit, vagy fényképezővé vált festők példáit.)

² Tötszegi Tekla: *Satul tradițional văzut prin obiectivul lui Denis Galloway. (Transilvania, Partium, Banat, Bucovina)*. Consiliul Județean Cluj Muzeul Etnografic al Transilvaniei–Argonaut, Cluj-Napoca, 2008. 22–23.

Galloway életművében a festészet és a fotográfia összefonódásának sajátos változatával találkozunk. Az itt látható fotók, felvételek szerves, lényegi összefüggésben, tartalmi megfelelésben állnak nemcsak a festőművész Galloway alkotásaival, grafikai munkáival, temperafestményeivel, rajzaival, de minden művészi megnyilatkozásával, filozófiájával, egész alkotói tevékenységével, törekvéseinek összességével is.

Fotói – még a hétköznapi témák, riportszerű felvételek is – művészien komponált, festői képek; leveleiben is gyakran említi a látvány fontosságát. Joggal feltételezhetjük, hogy ez a mozzanat az, amely őt Erdély különböző falvaiban kezdetektől megragadta, lenyűgözte, elbűvölte és évtizedekig fogva tartotta. Ez a tájban, építészetben, tárgykultúrában, színekben, formákban megnyilvánuló „festőiség” volt az, amelyet egyre szenvedélyesebben igyekezett megragadni, rögzíteni minden létező, általa gyakorolható módon, formában és műfajban: ecsettel, tollal, fényírással, színekkel, vonalakkal, szavakkal.

Minél több időt töltött itt, minél több települést járt be (összesen 62 helységet), minél több népcsoportra, szokásra és viseletre vonatkozó tudás részlete tárult föl előtte, annál erőteljesebbé vált benne az az igény, hogy mindezt rögzítse – a maga teljességében (tartalmával-jelentéseivel). A festői, művészi identitás helyébe azonban az évek során egyre inkább egy más megközelítési mód, alkotói magatartás lépett. (Az életrajzban ezt olvassuk: amikor a múzeum anyagi nehézségekkel küzdött, s nem tudta megrendelésekkel ellátni, akkor is folytatta a munkát, festmények eladásából élt.) A hiteles megörökítés vágya fontosabbá vált a művészi önkifejezésnél. A megélhetés, mindennapi létezésének személyes gondjai jelentéktelenné törpültek az egyetemes veszteségtudat nyomasztó élménye mellett és viszonylatában. Az egzotikum csodálatát az archaikus életmód teljességének megtapasztalása, átélése váltotta föl, az a fölismerés, hogy mindez a modern korszak bekövetkeztével ott is menthetetlenül elvész.

Az ivócsanak alján talált, mágikus képzetekkel kialakított sajátos díszítmény – amelyhez az egyes embert személyes és sokoldalú kapcsolat fűzte – már nem csupán ámulattal töltötte el, de tárgyszerű leírásra és dokumentálásra is készítette. Egyre erőteljesebbé vált benne a küldetéstudat, hogy ezt a titokzatos tudásokkal teli világot – minden apró részletre kiterjedően – megörökítse. Az utazó polgár, az európai körútra induló művész szerepkörét fokozatosan fölváltotta a szenvedélyes, kitartó elhivatottsággal dolgozó modern krónikás – más szóval: művészi dokumentátor identitása. Ő maga említette élete utolsó éveiben: annyi időt emésztett föl ez a tevékenység, hogy személyes terveit, eredeti elképzeléseit teljesen háttérbe szorították.

A szinte észrevétlenül zajló szerepváltás mellett megmaradt ugyanakkor benne az alkotói magatartásnak az a sajátos vonása, amely az önkifejezés teljességének vágya és a megvalósulás hiányosságai miatt emészti az alkotót. Gyakran panaszkodott fényképezőgépe korlátaira, hibáira, kínzó elégedetlensége azonban további kísérletekre sarkallta: kipróbálta az autokróm – korabeli

színes diapozitívokat eredményező – technikát, holott ez professzionális fényképeszek tudását és türelmét is próbára tevő, rendkívül hosszadalmas és körülményes eljárás volt. (Ennek köszönhetően azonban az Erdélyi Néprajzi Múzeum a 647 db fekete-fehér üvegnegatív mellett 27 autokróm lemezzel is gazdagodott.)

Részletgazdag festményei – szépségük mellett – a precíz mintapéldái: rekonstruálhatók például a szövés, hímzés legapróbb elemei, elkészíthetők a képek alapján a ruhadarabok hímzéseinek pontos másolatai – noha ez a festészetben alkalmazott módszer különösen sok idejét rabolta el (két napig száradt a festék, ez után tudta csak folytatni a munkát). A festői eljárást, stílust az új, maga által szabott, kialakított követelményeknek megfelelően hozta létre, teremtette újjá.

Tágabb összefüggésrendszerbe helyezve a képeket, az életművet, fölmerül a kérdés: honnan volt az alkotóban ez az erőteljes, átható érdeklődés a falusi élet, a népművészet iránt? Mi készítetett egy walesi ifjú mérnököt, tengerésztsztnak készülő fiatalembert arra, hogy teljesen más irányba induljon, mint amire tanulmányai predesztinálták? Mi volt a fő indíték, hogy 48 évesen, hazájától távol telepedjen le, s Európa másik felének eldugott falvaiban évtizedekig paraszti munkát, hétköznapiakat, és mindent, amit fontosnak ítélt – fényképezzen? Különc tevékenység, ritka vállalkozás volt ez csupán, vagy a korszakban jellemző általános tendencia?

A kérdésekre válaszolva eligazít bennünket az a tény, honnan, milyen irányból érkezett Erdélybe Galloway? A művészettel való elköteleződése volt az első lépés, amely elindította őt az általunk ismert úton, s történt ez éppen Angliában, ahonnan a 19. században a művészetet megújító nagy hatású eszmék, mozgalmak, törekvések kiindultak. John Ruskin írásai – az iparosítás lehangoló sivárságával szembeni lázadásképpen – a figyelmet a kézművesség megbecsülésére irányították, s ezzel egyidejűleg a megmunkálendő anyag és a készülő termék, továbbá a velük dolgozó ember hősiessé küzdelmét, spirituális kapcsolatát is hangsúlyozták. Ennek nyomán a 19. század második felében, az Arts and Crafts mozgalomban teljesedett ki az a törekvés, amely az esztétikai és funkcionális szemlélettel létrehozott egyedi, eredeti kézművesmunkákat preferálta (s amelyek így művészi alkotásokká váltak.) Továbbá nemcsak maga a tárgy, a gyakorlati funkcionalizmus terméke – hanem az azt létrehozó alkotó, illetve az önellátó, együttélő közösségek közérzete, lelkülete, boldogságérzése is lényeges volt.

A huszas, harmincas éveiben Európában utazgató Galloway – későbbi működése, érdeklődésének irányai és mélysége erre enged következtetni – megismerhette a német építész és teoretikus, Gottfried Semper 1860-ban kiadott „monumentális elméleti rendszerének” ekkorra ismertté vált, a stílusfejlődés törvényszerűségeire vonatkozó tételeit, amelyekben olyan díszítőművészeti előképekre hívja föl a figyelmet, mint a háziipar mindennapos tevékenységéből ismert fonás, varrás, ezek ismétlődő mintái. Semper gondolatmenet-

ében is fontos szerepet kap a tárgyak célszerűsége, használhatósága, továbbá a díszítmények stílusát, a motívumok kialakítását meghatározó, befolyásoló technikai adottságok, amelyek szoros kölcsönhatásban vannak egymással, s amelyek „meghatározzák a stílusok bizonyos formai jellegzetességeit. Semper is hangsúlyozza, hogy az így létrehozott művészi tárgyak díszítményei, a formák pedig, jelentésteli szimbólumok.”³

Galloway erdélyi jelenléte tehát nem csupán egy véletlenül arra vetődő külön utazó egzotikum iránti sóvárgásának következménye; tevékenysége, a fotóin látható világ részletgazdagsága sem csupán „jó szemének” köszönhető (természetesen ennek is, hiszen személyes adottságai, tehetsége vitathatatlan), hanem ennek az európai művészvilágban jelen lévő és ható népművészet iránti odaadó figyelemnek is, melyen belül a népi öltözeteknek, viseleteknek kitüntetett szerepük volt. A fotóit jellemző, sokat emlegetett esztétikai meghatározottság, a témaválasztások, a különböző falvak életében, tárgykultúrájában következetesen dokumentált mozzanatok, részletek – mind ezt bizonyítják.

A festőként Magyarországra érkező Galloway a magyar művészvilágban, a magasművészet alkotói között is megtalálhatta a népművészetben ihletforrást találók munkáit.⁴ A festők művei közül megemlíthetők Csók István és Vaszary János népi zsánerei vagy a gödöllői művésztelep tagjainak különböző technikákkal készült alkotásai, mint az Erdélyt járó Körösfői Kriesch Aladár *Kalotaszegi asszonyok* című faliszőnyege.⁵

A realista-naturalista feldolgozások mellett szimbolikus-allegorikus tartalmú törekvések is léteztek. Nagy Sándor például a Nemzeti Szalon falára stilizált népviseletben lévő allegorikus figurát készített,⁶ mások a történeti és népi zsánert összeolvasztó alkotásokat hoztak létre. De ez a tendencia, érdeklődés Kelet-Európa más országaiban is jelen volt már a korábbi évtizedektől (Wladislaw Jarocki *Hucul temetés* című festménye 1905-ben készült;⁷ Karel Spillar mozaikot készített 1912-ben – *Obecni Dum* –, amelyen Prága allegóriája jelenik meg; Vlaho Bukovac *A horvát kultúra fejlődése* című festményén 1913-ban⁸ hasonlóképpen kitüntetett szerephez jut a népművészet).

Sőt, a népművészet grand artként való elfogadása is megfigyelhető a művészetben a 20. század elejétől. (A népművészeti alkotások képzőművészeti kiállítás keretén belül kerültek bemutatásra a Kéve III. kiállításán, a Nemzeti Szalonban már 1911-ben: Ács Lipót tanár sárközi népművészeti gyűjteményét

³ Németh Lajos: A historizmus ars poeticája. In *A historizmusról*. <http://mek.niif.hu/01500/01591/html/hatter.htm>.

⁴ Az említett példákat Gellér Katalin alábbi tanulmányából idézem: A népművészet esztétikai szemlélete közép-európai viszonylatban. In *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Gödöllő, 2006. 12–13.

⁵ Uo. 18.

⁶ Uo. 21.

⁷ Uo. 18.

⁸ Uo. 21.

állították ki.⁹ De a sokszorosított termékek forgalmazása is megindult: az 1906-os bécsi császári ünnepi felvonulás sok művészt meghívetett, így viseleteket megörökítő levelezőlap-sorozatok jelentek meg nagy példányszámban az osztrák fővárosban. Ennek példájára azután itthon Nagy Sándor és Undi Mariska jelentkezett ilyen munkákkal.¹⁰)

Mindaz, ami a festőként és fotográfusként dolgozó Galloway számára olyan megrendítő volt, „A hímezések, viseletek, használati eszközök dekoratív, ornamentális szépsége”, „a kézműipari tevékenység mellett a peremvidékek zárt közösségeiben megőrzött hitvilág, az élet és a művészet etikai-vallási alapú egysége” – ez az eszmeiség a gödöllői művésztelep alkotóival rokonítja leginkább. (Körösfői Kriesch Aladár *Mit jelent hát a kalotaszegi művészet?* című munkájában ír erről: a népművészeti alkotásokban a természettel egységben élő, gesztusaiban és alkotásaiban vallásos mitikus gyökereket őrző életmód¹¹ érhető tetten.) Galloway számára Erdély falvaiban ez hasonlóképpen napi tapasztalat volt. Az európai gondolkodásban a 19. század közepétől egyre erőteljesebbé váló népművészet iránti érdeklődés, s ennek nyomán a 20. század első évtizedeiben az egyes művészek felfogásában további gondolatkörrökkel gazdagodó eszmék nyomán a falvak ruszini szigetként, örök értékek őrzőiként, „földi paradicsomként” deklarálódnak. Galloway tevékenysége – a maga egységében is – ebbe a vonulatba illeszthető.

Elsősorban arra szerettem volna föl hívni a figyelmet, hogy Galloway életművének – a festmények, színes akvarellek, skiccek, szöveges és tárgyi gyűjtések mellett – az itt látható fotóanyag csak egy része – de igen figyelemreméltó, értékes része! Keletkezésükben pedig nagy szerepe volt annak a 19. században kiteljesedő eszmerendszernek, amelyben a népművészet – ezen belül is a viselet – nemzeti értéként, a nemzeti hagyomány részeként jelenik meg; s annak a személyes küldetésstudatnak is, amely a Magyarország keleti peremvidékén, Erdélyben töltött idő alatt egyre erőteljesebben határozta meg Galloway mindennapjait. A walesi utazó, művész az itt tapasztalt élmények hatására az erdélyi kultúra elkötelezett hívévé vált, s az itt töltött két évtized alatt olyan koherens életművet hozott létre, melyet az utókor a kulturális örökség részeként tarthat számon.¹²

FOGARASI KLÁRA

⁹ Uo. 13.

¹⁰ Uo. 18.

¹¹ Uo. 17.

¹² Denis Galloway fotóiban nemcsak a 2008. évi erdélyi (lásd 2. sz. jegyzetet), hanem a 2010. évi magyarországi kiadású könyvében is gyönyörködhetünk (Tötszegi Tekla–Pávai István: *Zene, tánc, hagyomány. Denis Galloway romániai fotói, 1926–1932.* Hagyományok Háza, Bp., 2010). A SZERK.

Hungaria Sacra

Öltöztetés ábrázolások, szakrális textilek Magyarországon
(Palóc Múzeum, Balassagyarmat, 2010. június 11.– december 18.)

A balassagyarmati Palóc Múzeum és a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum fenti címet viselő kiállításának megnyitására 2010. június 11-én került sor az előbbi intézményben. A tárlatot, amelyet Becsó Zsolt, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke, Beer Miklós váci megyés püspök és Hrubík Béla, a Csema-dok országos elnöke köszöntött, valamint Szöcs Géza, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium kultúráért felelős államtitkára nyitott meg (lásd az alábbiakban), egyben emlékezés is volt a kilencven évvel ezelőtti, tragikus következményekkel járt trianoni döntésre.

A SZERK.

Megnyitóbeszéd a Hungaria Sacra című kiállításon

Mélyen tisztelt Főtisztelendő Püspök Úr, egyházi és világi méltóságok és polgári tisztségviselők, Hölgyeim és Uraim, itt megjelent érdeklődők!

Sokféle kérdés merült fel már bennem, mióta a Nemzeti Erőforrás Minisztériumának kultúráért felelős államtitkára lettem. De útban errefelé ma azon is elgondolkodtam, vajon erőforrás-e az áhitat? Van-e kimutatható gazdasági haszna a szakralitásnak?

Könyvelői szempont szerint a transzcendens hatalmakkal való kommunikáció igénye, az áhítatos érzület csak annyiban tekinthető hatékony ipari vagy egyéb hasonló erőforrásnak, amennyiben bizonyos műtárgyak születnek belőle, amely műtárgyak aztán rejtélyes módon felbecsülhetetlen érték hordozóivá lesznek.

Hogy egy anya szobra, egy anyáé, aki halott fiát tartja ölében, miképpen válhat az emberiség történetének egyik legféltettebb, pénzben ki sem fejezhető értékű kincsévé, műtárgyává? A könyvelői szemlélet ezt nem tudja megválaszolni. A könyvelő csak annyit tud, hogy két mázsa márvány bizonyos megmunkálást követően mérhetetlen értékátalakuláson esett keresztül, egy olyan értéknövekedésen, amire nincs magyarázat. De ugyanez az értetlenség

fogja el – gondolom – a könyvelőket, ha bizonyos textíliák kerülnek a szemük elé. A minta, a színezés, maga az anyag nem a legdivatosabb. Az áruházban leértékelt portékának minősülnének. Itt-ott kopottak, fakultak, sőt, sérültek is. Mennyi lehet az értékük?

Tudjuk, egy könyvelő, egy bürokrata, egy könyökvédős adószakértő soha nem fogja megérteni, mekkora egy ilyen tárgy értéke. Ők legfőnnebb csak azt az ismeretet fogják tudomásul venni, hogy mennyi az ára egy adott templomi zászlónak, terítőnek, öltözéknek. Tudni fogja, hogy egyesek mennyi pénzt hajlandóak kifizetni e tárgyakért, de soha nem fogja megérteni, hogy ennek mi a magyarázata.

Azzal még nincs baj, ha néhány könyvelő és adószakértő soha nem lesz képes megfejteti ezt a titkot. Akkor lenne gond, ha maga a nemzet veszítené el érdeklődését ezek iránt az egykori szakrális ismeretek szempontjából oly fontos műrecek iránt. Ezekben a tárgyakban koncentrálódik, összesűrűsödik, majdnem kézzel foghatóvá anyagszerűsödik az a lelki minőség, amelyből a templomok születtek meg. Tudomásom szerint nincs és soha nem is létezett olyan kultúra az emberiség történetében, amely ne ismerte volna a templomot. Minden civilizáció, minden kultúrkör, minden közösséggé szerveződött emberi társulás a templomok tiszteletében nyerte el azonosságát, és ha voltak is a történelemben olyan törekvések, amelyek arra irányultak, hogy lerombolják, vagy legalább megcsúfolják a templomokat, a szakralitás iránti ösztön mindig erősebbnek bizonyult, mint a pusztítás bornírtsága.

Ezt a tárgyakká materializálódott ősi ösztönt és érzéket jöttünk most ide megcsodálni, azt a gyöngéd, de mégis mindennél erősebbnek bizonyuló készletet, amelynek működését mindig megcsodáljuk mint liturgiák kellékét, mint az ember isteni hatalmakkal folytatott állandó monológjának fontos emlékét, eszközét és dokumentumát. Hiszen ennek köszönhetően vagyunk képesek bármit is megérteni az angyalok beszédéből, és ennek köszönhetően válik a falkából, a hordából és csürhéből közösség, társadalom, végezetül pedig nemzet.

Engedjék meg tehát nekem, hogy a nemzet szellemi és lelki nemesedésének bonyolult folyamatrendszerében, e kivételes fontosságúnak számító pillanatban köszönetet mondjak a Palóc Múzeumnak, amiért kiválogatta és közszemlére tette mindannyiunk okulására az áhíthatnak, és az isteni szeretet érintésére vágyó gyermeki ártatlanságú és lelkületű érzésvilágnak e megható remekműveit.

Amikor megválaszoljuk azt a kérdést, hogy mi a haszna és mi az értéke ezeknek a textíliáknak, akkor arra is válaszolunk, hogy akarunk-e fenevad helyett embernek lenni, akarunk-e halál helyett feltámadást, akarunk-e gyűlölet helyett szeretetet, akarunk-e sötétség helyett metafizikai világosságot, azaz reményt?

A kiállítást ezennel megnyitom!

Üvegcsodák

(Sóstói Múzeumfalu, Nyíregyháza, 2010. július 17.–szeptember 9.)

A múzeumban folyó tudományos munka közönség elé tárása főként kiállítások útján valósítható meg, melynek szépnek, érdekesnek és hitelesnek kell lennie. A múzeumfalu célja a hagyományos paraszti kultúra, illetve részterületeinek megismertetése a minél szélesebb közönséggel. Az igényes múzeumlátogatók vissza-visszatérnek a már egyszer vagy többször meglátogatott múzeumfaluba, gyönyörködnek a már látottakban, de keresik az újat is. Ezért volt és van szükség az időszaki kiállításokra. Az ilyenek rendezésére alkalmas kiállítótermünk 1990-től a barabási iskola egyik tanterme, majd 1998-tól a gyulaházi református parókia volt, 2000 óta pedig a jármi kismemesi házban rendezünk időszaki tárlatot.

Állandó kiállításaink mellett már eddig is fontosnak tartottuk, hogy a múzeumfalu gyűjteményében lévő tárgyakat tematikus jelleggel, időszaki kiállítások keretében bemutassuk a közönségnek. Ilyenek voltak pl. a *Feliratos textilek*, *Vallás és népelet*, *A kender termesztésétől a népi textíliáig*, *A lakodalom tárgyi emlékei* címűek. Szintén a múzeumfalu anyagából kerültek ki *A rejtőzködő kincseink* kiállítássorozatban bemutatott néprajzi tárgyak.

Mindig sok látogatót vonz, ha nem mindennapi tárgyak, érdekességek kerülnek kiállításra. Így az ez évi időszaki kiállításunkban „üvegcsodákat” láthatott a közönség. A bemutatott üvegtárgyakat a vásárosnaményi Beregi Múzeum, a nyírbátori Báthori István Múzeum, a kisvárdai Rétközi Múzeum, az Ibrányi Helytörténeti Gyűjtemény és Képtár, a tiszavasvári Vasvári Pál Múzeum, Bozsó István magángyűjtő és a Sóstói Múzeumfalu gyűjteményeinek anyagából válogatta össze a kiállítás rendezője, Bodnár Zsuzsanna etnográfus. A kiállítás készítésében részt vettek egyetemi hallgatók, akik bepillantást nyerhettek a kiállításrendezés szépségeibe és buktatóiba is.

Az üveg, ez a csodálatos, mesterséges anyag sok-sok szállal kapcsolódik az emberi lét hétköznapijához és ünnepeihez. A fény és a világosság az üveg közvetítésével válik mindennapossá lakóhelyeinken. Az üveg lehetővé teszi, hogy jobban láthassuk az univerzumot, feltárhassuk a mikrovilág rejtjelmeit. Az üveg a folyadékok, italok tárolásának eszköze is, mintegy öltözete a benne tárolt illatszernek, különös nedűnek. Ugyanakkor a benne tároltak fogyasztására is szolgáló eszköz.

A magyar üvegművészetben az ún. *parasztüvegek* mutatták a legötletesebb, legváltozatosabb és az általános európai formakincstől leginkább függetlenné vált formákat. A *parasztüvegekről* elmondhatjuk, hogy mindenekelőtt a célszerűség dominált a tárgyakon, az üvegekészítők lemondtak a felesleges, szemet gyönyörködtető részletekről, hogy az maradéktalanul betöltse funkcióját. A díszítés soha nem ment a célszerűség rovására, a tárgyak szépek, ugyanakkor a mindennapi életben használhatóak voltak, a forma és a díszít-

mény harmonikus egysége jelentette mindenekelőtt a paraszti üvegek népművészeti értékét.

A *parasztüvegek* döntő többsége használatra készült. Csak a 19. század második felében jelentek meg az ezredéves évforduló társadalmi megbékülést hangsúlyozó színpompás kavalkádjában olyan tárgyak, amelyek kimondottan díszüveg szerepet tölthettek be. Ezeket azonban már többnyire üvegyárák készítették szériában, kimondottan díszüvegnek szánva.

Az ember több mint öt évezrede ismeri és használja az üveget. A Kárpát-medencében a rómaiaknak köszönhető az ebből az anyagból készült használati eszközök meghonosítása. A 16–17. századig elsősorban a társadalom előkelőbb rétegei engedhették meg maguknak az ablak- és öblösüvegek használatát. A 18. század kezdetétől indult hódító útjára az üveg, meghonosodva a nemesi, polgári és paraszti háztartásokban egyaránt.

A Sóstói Múzeumfalu jármi kisnemesi házában került megrendezésre az *Üvegcsodák* című időszak kiállítás, melyet 2010. szeptember 9-ig nézhettek meg a látogatók. Az épületben berendezett tárlat a ház alaprajzi tagolódásának megfelelően három nagy részre, a pitvarra-konyhára, a nagyszobára és a kishobára tagolódott.

A kisebb szobában, paraszt-polgári enteriőrben beöltöztetett bábuk segítségével István és János névnapot mutattunk be. A szoba berendezését képező üveges szekrényekben helyeztük el a bemutatásra szánt üvegtárgyakat, a likőrös- és pálinkáskészleteket, az üvegtálakat, süteményestányérokot, cukortartókat, a konzolasztalon a kölnisüvegeket és a piperecikket, a terített asztalon pedig a borosüvegeket, poharakat, pálinkás- és likőrösüvegeket és kupicákat, természetesen mindegyikben az eredeti italokkal.

A konyhában a háztartások különböző fajtájú, formájú és funkciójú üveg-edényeit mutattuk be a konyhaasztalon, a kredencen és a stelázsín elhelyezve. Nagy sikere volt a látogatók körében az üvegből készült tejtartó és tejfeldolgozó eszközöknek, de szívesen megkóstolták volna a régi, üvegből készült kávéfőzőn lefőtt kávéját is.

A nagyszobában, üvegvitrinekben és posztamenseken, külön részben az egyházi, az iskolai, a szatócsboltokban és kocsmákban használatos üvegtárgyakat, valamint a díszüvegek egész sorát mutattuk be. Itt láthatta a közönség a népi vallásosság tárgykörének legszebb darabjait, így üvegekelyheket, türelművegeket, az 1896-ban készült ibrányi református templom színes ablakbetétjeit, sőt, még egy üvegbibliát is. Bemutattuk a régi orvosi rendelőkben és a gyógyszertárakban használt üvegcséket, orvosságosüvegeket és a palackok picit, színes változatait is.

A kiállított üvegtárgyakat eredeti fotók és a tárgyak felnagyított képei egészítették ki.

Egy igazán érdeklődő látogató
(Fotó: Bodnár Zsuzsanna)

A kiállítás rendezésekor fontos volt számunkra, hogy a bemutatott tárgyak esztétikai szépsége érvényesüljön, hogy a tárlat legyen logikusan felépített, kevés írásos magyarázattal ellátott és élménydús. Úgy gondoljuk, ez a törekvésünk megvalósult, s ezt a látogatók visszajelzései is igazolták. A kiállítás iránti érdeklődés bizonyította, hogy igény van hasonló időszaki kiállításokra, ahol a közönség a mai rohanó világban igényes, szép, eredeti tárgyakkal találkozhat.

BODNÁR ZSUZSANNA

TÉKA

A bagolytól a verébig – állatok a folklórban

Balázs Livia–Lanczendorfer Zsuzsanna: *Ósdi állatosdi. Állatokhoz fűződő népi mondókák, jóslások és csúfolók*. Magyar Kultúra Kiadó, Győr, 2010. 90 old. Második, bővített kiadás.

Két lelkes, fiatal néprajzkutató: Balázs Livia és Lanczendorfer Zsuzsanna – mindketten gyakorló pedagógusok és édesanyák – ezelőtt 12 évvel elhatározták, hogy közkinccsé teszik azokat az állatokhoz kapcsolódó népi hiedelmeket, szólásokat, mondókákat, állathangutánzókat, állathívogatókat és állatbosszantókat, amelyeket több éven keresztül gyűjtögettek szűkebb hazájukban, a Rábaközben és a Sokoróalján. Sok szöveget maguk is gyermekkorukban, szüleiktől, nagyszüleiktől hallottak először, és úgy tartották természetesnek, hogy továbbadják gyermekeiknek azokat.

Az *Ósdi állatosdi* című könyvük először 1998-ban magánkiadásban, egyszerűbb külsővel jelent meg, de elfogyott, s így most a második, bővített, igényes külsejű kiadását veheti kézbe az olvasó a Magyar Kultúra Kiadó Kft. jóvoltából.

Amikor könyvet ír (csúnya szóval: „csinál”) az ember, óhatatlanul is megkérdezi magától: miről akarok szólni, miért és kinek?

Nos, ez a szerzőpáros saját néprajzi gyűjtéséből válogatott. A *bagolytól a verébig* 49 állattal kapcsolatos népi ismeretet akart továbbadni a gyermekeknek, igazán kedves, színes, humoros képekkel megelevenítve a dalokat, mondókákat, történeteket. A képek a szintén fiatal Kovács Richárd rajztanár munkáját dicsérik.

Csak a szövegek előtt szereplő bájos és szemléletes piktogramok (képjeltek), amelyek eligazítanak a szövegek funkciójáról, no meg a kísérő kották mutatják (ezek Bozzay Beáta munkái), hogy nem klasszikus gyermekkönyvet, hanem óvodapedagógusoknak és tanítóknak, mi több: gyermekeikre időt szánó szülőknek, nagyszülőknek készült ez a szép könyv. Jó ötletnek tartom, hogy a szerkesztők közzétették a mondókák ritmusát és egyszerű, szolmizációs jelekkel ellátott dallamukat. Így – akinek kedve van rá –, könnyen eldúdolhatja és megtaníthatja másoknak is azokat.

Ezek a ma már szájhagyományban élő szövegek (melyek az én gyerekkoromban még mindennapi ismeretnek számítottak) képzeletbeli ablakot nyitnak a kertre, a mezőre, a körülöttünk levő természetes – ám a mai, városi gyerekektől egyre idegenebb – életteli világra. Ugyanakkor egy kis bepillantást engednek a múltunkba is, hiszen olyan jelenségekre, dolgokra hívják föl a figyelmet – például az állatok viselkedése és az időjárás kapcsolatára –, ame-

lyekre a rádió és televízió időjárás-jelentéseiből tájékozódó mai ember már nem gondol. Sem szeme, sem füle, de ideje sincs arra, hogy figyeljen a környezetében élő állatok jelzéseire. Pedig – amint a könyv számos példáján látják – az állatok beszélnek hozzánk, s a régiek megértették, mert jól ismerték őket. (Emlékszem, mi még ezt mondogattuk Debrecenben: „*Bóg a számár, eső lesz...*”) Mondom ezt annak ellenére, hogy gyakran persze félre is értették ezeket a jelzéseket, s elődeink téves magyarázataiból születtek meg a babonás hiedelmek. Például az, hogy a bagolyhuhogás halottat jelez a háznál. Ezért is hívták a kuvikot *halálmadárnak*.

Kétségtől szűz számban akadnak a Rábaközben és a Sokoróalján olyan állatokkal kapcsolatos időjóslo vagy hiedelemzővegek, dajkarímek és gyermekrímusok, amelyek a magyar nyelvterület más részein is hasonló formában vagy tartalommal ismertek. De eddig még senkinek nem jutott eszébe, hogy ilyen szellemes csoportosításban adja a gyerekek kezébe azokat. Viszont, ugyan ki tudja azt másutt, hogy miért csúfolják *gólyásoknak* a gyirmótiakat, *ürgéseknek* a kunszigetieket és *csikólábúaknak* az ötvenyieket? Ezek a falucsúfolók olyan kitalált vagy valóban megtörtént komikus eseteken alapulnak, melyek felidézése igazán nem az ellenségeskedést gerjeszti, hanem a helyhez kötődést, az együvé tartozást, az otthonosság érzését erősíti.

E kedves és szellemes, szórakoztatva tanító gyűjtemény külön érdeme, hogy a játékdalok, rímusok nyelvjárásban szólalnak meg. (Aki nem érti meg első olvasásra, hallásra, az megtalálja a kötet végi szójegyzékben a köznyelvtől eltérő tájnyelvi vagy régies kifejezéseket.) Meggyőződésem, hogy az anyanyelv és a tájnyelv minden nemzeti kultúra alapja. Hazaszeretetre nem lehet törvényerejű rendeletekkel nevelni, csak a közvetlen környezetünk, kultúránk szeretetével. Tehát az a gyermek, aki az előző generációk életét csak elavult, kidobásra ítélt lomnak érzi, szülei, nagyszülei hagyományában nem ismeri fel az értéket (másképp fogalmazok: aki játékokon és humorral teli anyanyelvén keresztül nem nevelődik bele a helyi hagyományokba), felnőttként nem lesz sem lokálpatrióta, sem pedig jó hazafi. Szépen és mély bölcsességgel öntötte ezt az érzést versbe Radnóti Miklós:

*„Nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messze ringó gyermekkorom világa...*

*Itthon vagyok, s ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az úton...*”

De nemcsak a gyökerek, a nyelv és kultúra ismerete, tudása, azaz az otthonosság érzésének megteremtése miatt van szükségük az efféle „ősdi” tudásra a mai, technika által kitágított világban élő gyerekeknek. Hanem azért is, mert nagyon nagy szükségük van az emberi szóra, a mesére és a humoros

nyelvi játékokra. „Szomorú gyermekkorra nyomait holtáig viseli, aki úgy nőtt föl, hogy nem volt része bennük. Annak nincs sürgősebb teendője, mint utólag megtanulni, beleélni magát” – írta Kodály Zoltán a magyar gyermekjátékok összefoglaló gyűjteményének bevezetőjében, rögtön hozzátéve azt is, hogy „nevelő nem lehet el e játékok beható ismerete nélkül [...], mert enélkül nem férközik a gyermek lelkéhez.”

Az itt olvasható – részben gyermeki, részben felnőtt – népi hagyomány régi ugyan, de nem feledésre ítélt lom, hanem érték. Része egy elmúlóban lévő falusi világnak, része szellemi, nyelvi örökségünknek. Gazdagabbak, többek leszünk általa – és egy kicsit otthonosabban érezzük magunkat ott, ahova születtünk, ahol élünk.

Jó szívvel ajánlom tehát a gyermekekkel foglalkozó felnőttek figyelmébe ezt a nem is *Ósdi állatosdit*.

KÜLLÖS IMOLA

Könyv a dudáról és a dudásokról

Hála József–G. Szabó Zoltán: „Dudásoknak, kanászoknak közzibül, közzibül...”. A dudáról és dudásokról az ipolysági kanászhangverseny századik évfordulója alkalmából. Timp Kiadó, Budapest, 2010. 144 old.

„Múlt vasárnap a Csallóközben, most itt, jövő vasárnap Ipolyságon, dudások, kanászok társaságában, hej haj ez ám az élet” – írta Bartók Béla Szegedről 1910. november 11-én Freund Etelkának. Ezt követően a megszólított zongoraművész, az egykori zeneszerzés-tanítvány a november 13-án Ipolyságon kelt levelezőlapon már csak a következő egy sornyi üdvözlést kapta: „Dudásoknak, kanászoknak közzibül, közzibül...”. A jeles tudós és zeneművész – szokásával ellentétben – ily röviden, kurtán adott hírt magáról, mert sok dolga akadt: több mint egy tucatnyi pásztor (főleg kanász) tülök-, dudu- és furulyajátékát, valamint dalolását kellett fonográfhangokra rögzítenie! És Ő lelkesen, nagy örömmel és szellemi élvezettel használta ki a nap – ma már tudjuk, hogy a magyar és egyetemes néprajz- és népzene kutatás egyik nevezetes napja – minden percét, pillanatát. De hogyan is került sor erre a máig ható, egyedülálló tudományos és művészi eredményeket hozó gyűjtésre?

A Hontmegyei Gazdasági Egyesület 1910. szeptember 24. és október 2. között nagy kiállítást rendezett Ipolyságon – ma Šahy Szlovákiában – azzal a céllal, hogy a megye mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi állapotát bemutassa. A kiállításnak – a korszellemnek megfelelően – háziipari és néprajzi része is volt. Az utóbbi tárlat tárgyainak egy részét a megye különböző településeiről küldték Ipolyságra, más részüket a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi

Tárának fiatal gyakornoka, Györffy István (1884–1939), a későbbi kiváló, iskolateremtő néprajztudós gyűjtötte össze szorgos, kitartó munkával.

Györffy gyűjtőútjai során felfigyelt a Hont megyei pásztorok, különösen a kanászok virtuóz tülök- és dudajátékára, amelyről azonnal értesítette hivatali feletteseit.

A Magyar Nemzeti Múzeum ennek alapján kérte fel Bartók Bélát (1881–1945), az akkor már nemzetközi híru zongoraművészt, az ismert zeneszerzőt, a budapesti Zeneakadémia tanárát, az 1904-től (1906 óta fonográffal is) népdalokat és népzenei gyűjtő folkloristát hangfelvételek készítésére. Erre 1910. november 13-án (vasárnap) került sor Hont megye központjában, Ipolyságon egy kanászhangverseny keretében. Ezt a vetélkedést a sikeres sportmúltsal (olimpiai helyezésekkel is) rendelkező, a közeli Bernecén (ma a Pest megyei Bernecebaráti része) eredményesen gazdálkodó jeles műgyűjtő, híres vadász, akkor a megyei levéltárosi teendőket is ellátó Szokolyi Alajos (1871–1932) szervezte meg úgy, hogy saját pénzéből, nagyvonalú mecénásként – *a hangversenyt így valóságos versennyé téve!* – díjakat ajánlott fel a nyerteseknek, a helyezetteknek és napidíjat, teljes ellátást minden résztvevőnek. A tülkösök versenyében Semetke Mihály honti, a dudásokéban pedig Csuvara Mihály ipolypásztói kanász győzött.

Az eseményt *A honti igricek* című, először 1926-ban megjelent, írói fantáziával jócskán kiszínezett novellájában Móra Ferenc is megörökítette, amelynek alapján a Magyar Televízió 1986-ban játékfilmet készített.

A Magyarországon először párhuzamosan zajlott tárgygyűjtés és népzenei hangrögzítés eredményeképpen, Györffy István munkája révén a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára (a mai Néprajzi Múzeum) mintegy 300 tárggyal gazdagodott, Bartók Béla pedig az általa fonográfhengerekre vett dalok és dallamok közül később többet felhasznált tudományos munkáiban és zeneműveiben. A Bobál Sámuel egyházmaróti evangélikus lelkésszel történt 1910. évi ipolysági megismerkedése pedig később mintegy 200 honti szlovák népdal összegyűjtését eredményezte.

Az ipolysági néprajzi és népzenei gyűjtés 100. évfordulója alkalmából kiadott kötetünkben a nevezetes kanászhangverseny ismertetés előtt – elsősorban a Néprajzi Múzeum gyűjteményei alapján – a duda vázlatos kutatástörténetét adjuk és bemutatjuk legfontosabb, a Kárpát-medence központi részén használt típusait, köztük a kanászhangversenyen főszerepet játszó magyar *palóc dudát* és a szlovák *dudyt* vagy *gajdyt*. Az ipolysági események felelevenítése után szót ejtünk Móra Ferenc *A honti igricek* című novellájáról, az abból készült tévéfilmről és ismertetjük, hogy a honti dalok és dallamok közül melyek és hogyan jelennek meg Bartók Béla tanulmányaiban, könyveiben és művészi kompozícióiban. Ezután a zseniális zeneszerzőnek a dudához való viszonyulását taglaljuk, majd röviden sorra vesszük a duda mint hangszer kutatásában és a dudadallamok gyűjtésében nyomdokaiban járó jelentősebb kutatókat, hangszerkészítőket és hangszeres játékosokat. A függelékben az

ipolysági gazdasági kiállításról és a kanászhangversenyről szóló írásokat (közük Györffy István hiteles helyszíni tudósításait) és Móra Ferenc fent említett művét kötöttük csokorba. Az irodalomjegyzék nemcsak a felhasznált, hanem a téma iránt érdeklődőknek ajánlott könyvek, tanulmányok és cikkek adatait is tartalmazza.

Kötetünk – szándékaink szerint – főhajtás Bartók Béla, Györffy István és Szokolyi Alajos emléke előtt. Közös munkájuk európai jelentőségű, az aerofonhangszer-kutatás máig egyik legjelentősebb eseménye volt. A könyv egy évszázad távolából tiszteletadás Semetke Mihálynak és Csuvara Mihálynak, valamint ismeretlen pásztortársaiknak is – akiknek Hont megyei tájakon csiszolódott dalai és dallamai, Bartók feldolgozásai révén, százak és ezrek gyönyörűségére, ma is gyakran felcsendülnek a világ nagy hangversenytermeiben...

HÁLA JÓZSEF
G. SZABÓ ZOLTÁN

Az Erdélyi Múzeum tudomány- és intézménytörténeti száma

A elmúlt évben ünnepelhette alapításának 150. évfordulóját az Erdélyi Múzeum-Egyesület. A 2009 novemberében Kolozsvárott megrendezett évfordulós ünnepségek* résztvevői kezükbe vehették az Erdélyi Múzeum LXXI. kötetének 3–4. füzetét, amelyhez Kovács Kiss Gyöngy felelős szerkesztő, kiváló erdélyi történész írt előszót. A Múzeum-Egyesület „közlönyeként” éppen 135 éve, 1874-ben indították útra Finály Henrik professzor szerkesztésében a magyar tudományosságnak ezt a kiváló erdélyi orgánumát. A jelen szám szerzői igyekeztek áttekintést adni a Múzeum-Egyesület tudományszervező tevékenységéről, illetve az *Erdélyi Múzeum* történetéről, szerepéről. A folyóirat e száma sok olyan fontos tanulmányt, közleményt tartalmaz, ami miatt érdemesnek látszott, hogy az ünnepségektől elkülönítve ismertessük, hívjuk fel rá az érdeklődők figyelmét.

A 135 éves múlt és a 71. kötet ellentétének el kell gondolkoztatnia bennünket! Két világháború, három impériumváltás és a hatalomgyakorlás, a politika korszakváltásainak a viharai is megmutatkoznak abban, hogy a virulens erdélyi magyar tudományosság e fontos orgánuma időnként nem jelentkezhetett, olykor betiltás miatt európai értékű elkészült, kinyomtatott kötetei nem kerülhettek nyilvánosságra. Volt olyan szám, amelyet négy évtized után reprintben ismerhettek meg az olvasók, kutatók.

* Lásd erről Filep Antal beszámolóját a *Néprajzi Hírek* 2010. 2. számában (31–37. old.).

A jelen füzetben Orosz István történész, akadémikus gróf Mikó Imrére emlékezett, kiemelve a Magyar Történelmi Társulat elnökeként végzett tevékenységét. Péter Mihály orvosprofesszor, akadémikus és felesége, Péter H. Mária – aki gyógyszerészképesítést szerzett, és férjével együtt hosszú idő óta orvos- és tudománytörténeti kutatásokat folytatnak – *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztálya tevékenységéről* írtak tanulmányt. Pál Antal Sándor történész, levéltáros, akadémikus *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1906 és 1943 közötti vándorgyűlései* címmel foglalta össze e nagy jelentőségű rendezvénysorozat történetét. Gaal György irodalom- és művelődéstörténész a Múzeum-Egyesület ma is élő kiadványsorozatának, a 2007-ben már 260. számával jelentkezett Erdélyi Tudományos Füzeteknek a történetét tekintette át, és közzé tette a könyvészeti adalékait, szerzői mutatót is kínált a lelkiismeretes bibliográfiához. Kovács Kiss Gyöngy *Az Erdélyi Múzeum története és szerepe az erdélyi magyar tudományos életben* címmel adott áttekintő elemzést. Egyed Emese irodalomtörténész-professzor *Irodalomtudomány az Erdélyi Múzeumban* címmel értekezett. Csetri Elek történész, professzor, akadémikus *Móricz Zsigmond és Kelemen Lajos, az Erdélyi Múzeum-Egyesület történetéről levéltárosa* címmel állított össze tanulmányt, ami az Erdély-trilógia keletkezéstörténetének fontos mozzanatait világítja meg. Veres Ildikó docens (Miskolci Egyetem) *Varga Béla, a filozófus* címmel szentelt tanulmányt a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem egykori professzorának, aki az angolszász filozófiai iskolák kiváló ismerője, közvetítője volt.

Az Erdélyi Múzeum e száma közli Egyed Ákos történészprofesszornak, akadémikusnak, a Múzeum-Egyesület elnökének Jakó Zsigmond akadémikus Biharfélegyházán (a szülőhelyén), a református templom falán elhelyezett emléktáblája avatásán elmondott beszédét.

A szemlerovat két művet ismertet. Balázs Sándor *Bölcselet az Erdélyi Múzeum-Egyesületben* (Kolozsvár, 2007) és ifj. Fekete Károly *Tudománnyal és a hit pajzsával – Válogatott Makkai-tanulmányok* (Kolozsvár, 2008) című művét tette mérlegre a két recenzens.

Az Erdélyi Múzeumnak ez a száma a néprajz és a folklorisztika története szempontjából különös figyelmet érdemel. Olosz Katalin *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Erdélyi Múzeum népköltésszettel kapcsolatos tevékenysége (1859–1948)* címmel közölt fontos tanulmányt. A közlemény első változatát szerzőnk 2008. október 18-án a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke és a Kriza János Néprajzi Társaság által szervezett tudománytörténeti konferencián előadásként mutatta be, akkor a néprajz egyetemi oktatásának a 110. évfordulójáról emlékeztek meg. Ugyan az erdélyi értelmiségiek körében a néprajzi és a népköltészeti kutatásnak kiemelkedő úttörői voltak, az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az *Erdélyi Múzeum* programja megfogalmazásánál nem gondoltak néprajzi kutatásokra. Az 1872-ben alapított tudományegyetem szervezésénél is megfeledeztek a népelet kutatásáról. Meg kell jegyeznünk, hogy a cím a népköltészeti vonatkozásokat

emeli ki, de lényegében tágabb anyagot ölel fel a tárgyalás. Hiszen a virág-énekek, a kéziratos költészeti emlékek, vagy a boszorkányságra vonatkozó forrásfeltárás is helyet kapott az áttekintésben, vannak a szokás- és a táncfolklórral kapcsolatos fontos adalékok is. Nyugodtan a folklorisztikai cikkek, tanulmányok szemléjének tekinthetjük a feldolgozást.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület első tudományos ülésén, 1860. február 25-én Gyulai Pál *Adalék népköltészetünkhöz* címmel tartott bemutatást. (Utóbb Kolozsvárott is és Budapesten is publikálta ezt az anyagát.) Olosz Katalin feltételezte, hogy Gyulai bemutatása megerősítette Kriza Jánost gyűjteménye kiadásáért való fáradozásában.

Szerzőnk szerint csak egyetlen alkalommal, 1908-ban támogattak terepmunkát. Akkor Seprődi Jánosnak a máramarosi rutének körében végzett népzenei felvételezéséhez kínáltak fedezetet. Biztosították a fonográfot, a viaszhengereket. A kutatástörténeti vizsgálódásaiban szerzőnk igényesen, kritikusan elemzi, miként fejlődött a gyűjtési technika, hogyan változott az érdeklődés. Szól Sebesi Jób hitelesség nélküli közléseiről. Foglalkozik Kanyaró Ferenc balladaközléseivel. Számot vet a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején tevékenykedő, akkor induló néprajzi, népköltészeti gyűjtőkkel is, akiket a sorsuk sokszor elsodort a néprajztól és a folklorisztikától. Olyan, akár Györffy Istvánnál studírozó személyekről is megemlékezett, amilyen Nagy Ödön (Nagy Olga bátyja) volt, aki Makkai Endrével a kolozsvári Református Teológiai Intézet hallgatóinak anyaga alapján nagyobb, szervezett gyűjtést összegzett.

Olosz Katalin számba vette, alaposan értékelte a népköltéssel foglalkozó elméleti irodalmat is Imre Sándortól kezdve Seprődi Jánosig. Figyelte a negyvenes években jelentős tanulmányokkal jelentkező fiatalok (Kovács Ágnes, Faragó József) tevékenységét. Akik első jelentősnek bizonyuló és a jövőbe mutató tanulmányaikat az *Erdélyi Múzeumban* tették közzé.

Az *Erdélyi Múzeumban* a kezdetektől sok nem erdélyi származású, magyarországi szakember is publikált folklorisztikai tanulmányt. Sajátságos módon Dömötör Sándor az 1930-as újjászerveződés és újraindulás idején egy-egy követően két dolgozatával jelen volt.

Az áttekintésből nagyon plasztikusan kirajzolódik előttünk, milyen fontos szerepe volt a negyvenes évekig a társtudományok folklorisztikai érdeklődésű művelőinek. Roska Mártontól Szabó T. Attiláig sok irodalmár, nyelvész, történész, régész igyekezett gazdagítani a folklorisztikai ismereteket.

Talán csak az kívánczik megjegyzésre, hogy erősebben kellett volna felvázolni a magyar folklorisztika történeti hátterét. Kovács Ágnes is (akár csak testvérménje, Szentimrei Judit is) a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezték a stúdiumaikat. Ketesdi mesegyűjtése, a mesekincs feldolgozása, értelmezése és az *Erdélyi Múzeumban* közölt tárgybeli tanulmánya Ortutay Gyula magántanári előadásaiival, szemináriumával, az ÚMNGy sorozatának szerkesztésével, Viski Károly professzori tevékenységével függött

össze. Aligha valószínű, hogy Kovács Ágnesre az akkoriban csak az anyagi kultúra kérdéseivel foglalkozó Gunda Bélának lett volna folklorisztikai hatása. Olosz Katalin tanulmányából kitetszik, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület életében is vezető szerepet játszó Szabó T. Attilától György Lajosig a kortársak igen gondosan ápták az olykor csak nagy nehézségek árán leküzdhető technikai akadályok ellenére is a magyarországi kapcsolataikat.

Olosz Katalin nagyon helyesen külön is foglalkozott az erdélyi nem magyar ajkú népesség folklórkincsének bemutatásával, tanulmányozásával. Az 1918 előtti periódusból kiemeli a tanulmány Moldován Gergely úttörő munkásságát, az 1930 utáni periódusból az Eötvös Kollégiumban klasszikus filológusi képesítést nyert idősebb Kántor Lajosnak – aki éppen a romanisztikai iskolázottsága révén a magyar pedagógustársadalomból a legképzettebb román nyelv- és irodalomtanárrá képezte magát –, a Múzeum-Egyesület titkárának a tanulmányait emelte ki. Mi tudjuk, hogy rendkívül jelentős, csak európai dimenziókban értékelhető kutatásokat végzett a szintén Eötvös-kollégista Köpeczi Béla, aki az 1945 és az 1948 között bekövetkezett politikai fejlemények miatt adta fel dédelgetett tervét, hogy a román és a magyar folklórkincs feltárásával foglalkozzék. Egyetemi évei alatt (részben Tálasi István támogatásával) összegyűjtött anyagát csak évtizedek múltán, a nyolcvanas években publikálhatta. Ha a megkezdett kutatásait folytathatta volna, egykori tanárai révén is bizonyosan folyóiratunk egyik legszorgalmasabb szerzőjévé válhatott volna. A példát azért érdemes kiemelnünk, mert jól érzékelteti, hogy a politikai kényszerek milyen kulturális, tudományos károkat okoztak.

Amikor az *Erdélyi Múzeum* folklorisztikai tanulmányait értékelő fontos dolgozatról szólunk, meg kell emlékeznünk arról, hogy a budapesti tanszéki könyvtárban az ötvenes évek első felében a néprajzi hallgatók rendszeresen forgatták az *Erdélyi Múzeum* évfolyamait, amit még talán Györffy István vásároltatott. Amikor 1956 tavaszán, nyarán rövid időre a határt megnyitották, első dolgunk volt a háborús hiányokat és az 1945 és 1948 között megjelent számokat beszerezni, pótolni. Dani János kiváló történész, levéltáros kollégánk jóvoltából roskadozva hoztuk el a Farkas utcai irodából a tanszéki könyvgyűjteménynek ajándékozott példányokat. Köztük megkaphattuk a Kelemen Lajos tiszteletére (fametszetes képével díszített) kiadott kötet is, aminek terjesztését az önkényessé váló hatalom már soha nem engedélyezte. Ma már tudjuk – és ebben lehet a jövőre nézve is a reménységünk –, az egykori hatalmaskodók neve is feledésbe merült, de az egykori tudományos kutatókra növekvő megbecsüléssel gondolhatunk ma is és a jövőben is...

Az 1990-ben újra feléledt Múzeum-Egyesület és az újra megindított folyóirata, az *Erdélyi Múzeum* egyszerre fontos a magyar tudományosság számára, nélkülözhetetlen a magyar és a román kapcsolatok megértésében, de egyben nélkülözhetetlen ahhoz is, hogy társadalmunk, kultúránk sajátosságait, értékeit európai távlatokban határozzuk meg. Olosz Katalin ugyan ismételt hangsúlyozza, hogy a régi *Erdélyi Múzeum* sohasem állította a

folklórkutatást az érdeklődése homlokterébe, de mégis folklorisztikánk számára fontos orgánummá vált. Az 1990 utáni új folyam szerkesztőbizottsági tagjai között előbb Faragó József, majd Tánczos Vilmos személyében tevékenyen részt vettek folkloristáink. Bizalommal várhatjuk a majdani mérlegelést az új periódus egyre gazdagodó terméséről.

FILEP ANTAL

A Vasi Szemle tematikus száma történelmünk kezdeteiről

Kik vagyunk, kik a rokonaink, honnan jöttünk? – ezekkel a kérdésekkel foglalkozik a *Vasi Szemle Történelmünk kezdetei* című tematikus száma, ami pillanatnyilag a legjobb tudományos összefoglalója a sokakat izgató problematikának. Már amennyire egy folyóirat a maga terjedelmi korlátaival erre vállalkozhat. Viszont nívós olvasmány és a tudomány berkein kívül is hozzáférhető. A folyóiratot április 7-én mutatták be Budapesten, a Néprajzi Múzeumban.

Östörténetünk eurázsiai gyökereiről olyan elsőrangú, neves tudósok írnak e kiadványban, mint például Jankovics Marcell rajzfilmrendező, kultúrtörténész, vagy a samanizmusról szóló előadásairól közismert és népszerű Hoppál Mihály néprajzkutató, vagy a Szombathelyen élő Pusztay János nyelvész. A bemutatót a Magyar Néprajzi Társaság Etnológiai Szakosztályának ülésén tartották a szerzők java részének jelenlétével. Mészáros Csaba, a szakosztály titkára köszöntötte a résztvevőket, majd a *Vasi Szemle* hagyományairól Gyurácz Ferenc főszerkesztő beszélt. A budapesti tudósok örülnek, hogy egy vidéki folyóirat felvállalta ezt a témát, amit „fertőz az amatőrizmus és a feltűnési viselkedettség”, „nemzeti színű szalagba csomagolják, és magyarazzák, hogy a haza iránti indíttatásból van”.

Mi indokolja, hogy valaki 2010-ben magyar östörténeti témájú írásokat gyűjtsön? – tette fel a kérdést Pete György, az *Életünk* című, szintén Vas megyei folyóirat egykori főszerkesztője, akinek vendégszerkesztésében létrejött a szóban forgó lapszám, és rögtön meg is válaszolta: a nemzeti tudatállapot.

„Tudtam, hogy csak a legjobb szakemberekkel szabad dolgozni, nehogy belevesszünk abba a mocsárba, ami ezt a témát körülveszi” – mondta a szerkesztő. „Az írások, anélkül, hogy a szerzők összebeszéltek volna, úgy kapcsolódnak egymáshoz, mint a fogaskerekek. Szerettem volna, hogy ne legyenek olyan tabuk, amiket ne lehetne megdönteni, de legalábbis ne lehetne beszélni róluk. Például arról, hogy a »finnugorászat« pillérei meginogtak. Ez a szám egy triptichon első része. A szerkesztői szándék az volt, hogy eurázsiai beágyazottságunkat különböző tudományok által megpróbáljuk megmutatni,

hogy kiirthassuk magunkból az »egyedül vagyunk« tudatot, hiszen mi vagyunk az örökösei az eurázsiai kultúrának. Szerettem volna összegyűjteni, hogy erről a mai magyar régészet, nyelvészet, kultúrtörténet, genetika mit tud.”

A „Ki a magyar, hogyan alakult ki a magyar nép?” kérdéskörrel kapcsolatban Fodor István régész, a Magyar Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatója „nagyterési szemléletet” közvetít. A folyóirat-bemutatón leszögezte: óriási térségekben ugyanazok a hiedelmek, túlvilági elképzelések uralkodtak. Azt a néptörténeti képet festette, hogy „szinte soha nem volt úgy, hogy a beérkezők és a helyi őslakosság ne keveredett volna”. Jellemzően mindig a nagyobb létszámú népesség „győz” nyelvileg, vagyis azok veszik át a másik nyelvért, akik kevesebben vannak. Érdekes, hogy az ideérkező magyarok jelentős létszámú, főleg szláv népet olvasztottak magukba. „Régi globalitásnak” nevezte azt a jelenséget, ami a termelési áramlatok és hatások, életmódok és kultúrák között már akkor is megvolt, és aminek eredményeként az eurázsiai övezetet egységbe fogta az anyagi, a tárgyi és a szellemi kultúra. A magyar nép ennek egy korai szülőtte.

A magyar és az obi-ugor nyelvek szétválását a nyelvtörténészek a Kr. e. 500 körüli időpontra teszik, addigra már kialakult és rokonaitól különvált az ősmagyar etnikum. Fodor István a *Vasi Szemlé*ben írt tanulmányában kifejti, milyen tudománytalan feltevés az, ami még ma is él a köztudatban, hogy az előmagyarság (és az ugorok általában) halászó, vadászó, erdőlakó lett volna északon, a tundrán és a tajgán. A magyarok és a nyelvileg hozzájuk közel álló ősi obi-ugorok a nyugat-szibériai ligetes sztyeppéken élhettek. Az ősmagyar-ság kialakulásában jelentős szerepet játszott a nomád vagy félnomád állattartásra való áttérés. Előtte ugyanis már ezer esztendeje termelőgazdálkodást folytattak, szántottak, vetettek, állatokat tartottak. Az íráshoz egy szarvasüldözést mintázó szkíta lószerszámdísz képe az illusztráció. Szó esik arról, hogy a Csodaszarvas-mondánk egy változata az obi-ugorok hagyományaiban is fellelhető, és hogy ebben az időszakban (Kr. e. 8–7. század) Eurázsia több más népének is a szarvas alakjához kapcsolódott az eredetmondája. A szkíták perzsa neve például *szaka* volt, ami „szarvas-népet” jelent.

Hoppál Mihály, aki a *Vasi Szemlé*ben az ősvalláskutatásról írt, élıszóban hiányolta, hogy a különböző tudományterületek képviselői nem olvassák egymás szakirodalmát. Pedig a szélesebb látókörre mindenképpen szükség volna, mert nagy változás várható az összehasonlító kultúrákutásban. Divatos kifejezéssel élve „paradigmaváltás”-nak lehetnek tanúi, akik odafigyelnek. Azok járnak jó úton, akik „ki akarják terjeszteni az összehasonlítások horizontját. A magyar mitológia és ősvallás nem állt társtalanul, még formálódásának idején sem, az eurázsiai sztyeppén.” A néprajzkutató leírta: „Nem véletlen, hogy az elmúlt tíz-húsz évben szerte Szibériában megfigyelhető volt a helyi kis népek körében a helyi hagyományok – mitológiák, népi ünnepek, sámáni rítusok – feléledése, sőt újjászületése. Ez nem más, mint egyfajta ideológiai reneszánsz, akár spirituális újjászületést is mondhatnánk.”

„A néphez való tartozást általában nyelvi alapon határozzuk meg. Az őstörténet egyik forrása a nyelv, mert olyan kulturális jelenség, amely rendszerű – mondta hozzászólásában Veres Péter néprajzkutató, akinek a magyar népnév megfejtését köszönhetjük. A *magy* jelentése: 'mond, mese'. A népnév második tagja, az *ar* vagy *er* ősi finnugor szó, azt jelenti: 'ember'. A magyar tehát – mint a korai népnevek – azt jelenti: 'beszélő (vagy mesélő) ember'.

A magyar őstörténet kutatásában újabb felismerés a kaukázusi kapcsolat. A *Vasi Szemlében* Szabó László írt egy tanulmányt a magyar nyelvre lefordított oszét eposz jelentőségéről. Az oszét egy iráni nép a Kaukázusban. (Veres Péter szerint az *Isten* szavunk is a Kaukázusból származik, az egyik iráni dialektusban megvan, *hatti* szó.) Oroszok kezdték feltárni a szkíta–oszét kapcsolatot, kiderítették, hogy Hérodotosz szkítákra vonatkozó leírásai és az élő oszét szokások, hiedelmek között igazolható összefüggések vannak.

A rokonkutatás genetikai csapdáiról beszélt a bemutatón Raskó István, akinek könyve is van *Honfoglaló gének* címmel. A honfoglalás kori genetika kutatása azért problémás, mert a honfoglalók genetikai állománya felhígult az itt élő népekkel, valamint a később idetelepült népcsoportok genetikai állományával. Szemléletesek azok a kutatási eredmények, amelyeket például a tejemésztéssel kapcsolatban közöl a *Vasi Szemlében*. Az északi népek majdnem 100 százalékos tejemésztési képességéhez képest a mai magyar lakosság 63 százaléka képes felnőtt korában is megemészteni a tejet. Ez a képesség az ázsiai népeknél hiányzik. Az uráli nyenyecék, udmurtok, manysik 70 százaléka képtelen a tej emésztésére. A honfoglalók DNS-mintáiból ugyanez az arány derült ki. A két adat hasonlósága a honfoglalók ázsiai eredetét bizonyítja. A ma élő magyarok tejemésztési képessége (63 %) viszont arra utal, hogy a népek keveredésével állt elő bennünk az európai típusú tejemésztési mintázat.

A családfamodell hibáiról beszélt Pomozi Péter nyelvész, aki az ökolingvisztikai szempont híve: értelmetlen a nyelvekről a közegükből kiszakítva beszélni. Pusztay Jánost idézte, aki azt szokta mondani: Nem úgy volt, hogy „Szibériában 8357-ben lemászott az első sámán a fáról, és elmondta az első mondatát, és lőn uráli alapnyelv!” A családfa csak azt ábrázolja, hogy az alapnyelv differenciálódásával egyre újabb ágak, „leánynyelvek” keletkeznek. De hallgat arról, hogy a nyelvek életében nemcsak elkülönülési, hanem egységesülési folyamatok is zajlanak. Ez régen is így volt. Az egymásrahatások pedig a kapcsolatrendszer egészében értelmezhetők. Tanulmánya mellé tett rajza 40–100 ezer évvel ezelőttre megy vissza az időben, mivel a *homo sapiens* a jelenlegihez hasonló fejlettségű verbális kódrendszert használhatott. A szerző 6–8 ezer évvel ezelőttre teszi a viszonylagos uráli egység legkésőbbi időpontját.

A népvándorlás kori régészet új útjairól írt a *Vasi Szemlében* Vida Tivadar, aki „autópálya-régészet” címszóval adott egy kis összefoglalót. Milyen eredményeket hoztak a beruházásokkal kapcsolatos ásatások? Több ezer lelőhelyet, feltárt sírt és szenzációs leleteket! Kiderült, hogy a megnövekedett

mennyiségű ásatást a megyei intézmények nem tudják ellátni, ezért létrehoz-
tak egy központi leletmentő szolgálatot, ami azonban politikai színezetet ka-
pott – máig megy a vita, kell-e ez a szervezet. Amint elmondta, az autópályás
ásatásokat gyorsan kellett elvégezni, ráadásul a 80-as évekbeli módszerekkel.
Végkövetkeztetési: módszertani megújulásra van szükség és ezek az autópá-
lyás feltárások nem pótolják a célzott ásatásokat.

MERKLIN TÍMEA

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Pénovátz Antal 75 éves

Pénovátz Antal hetvenöt évvel ezelőtt, 1935. április 26-án született Csantavéren. Az elemi iskolát szülőhelyén, a gimnázium nyolc osztályát Szabadkán végezte, majd az Újvidéki Egyetem Bölcsésztudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén diplomázott 1963-ban.

A sors szeszélye folytán hol iskolatitkár, hol tanár, hol hivatalnok, hol iskolaigazgató, hol tanügyi tanácsos, hol munkát kereső értelmiségi, hol könyvtárigazgató, hol főiskolai tanár volt. Kacsaringós, de tájainkon látszólag jól ismert értelmiségi életpálya az övé. De csak látszólag, hiszen amíg a sors és az akkori hatalom egyik pályáról a másikra irányította át, addig ez az ember hallatlan erőfeszítések és önfeláldozás árán a Délvidék egyik legkiválóbb néprajzkutatójává képezte ki magát, mégpedig önerőből, elhivatottságból és büszkeségből. Semmi sem gátolhatta meg abban, hogy az anyanyelv és a népismeret elkötelezettje legyen.

Előbb csak cikkírója, később részben szerkesztője is volt a szerbhorvát-magyar nagyszótárnak, elkezdte a *Pacséri szótár* anyagának gyűjtését, és szócikkeinek a megírását. 1974 decemberében – „csak úgy mellékesen” – a szegedi József Attila Tudományegyetemen summa cum laude minősítéssel bölcsészdoktori szigorlatot tett. Megjelent *A pacséri földművelés és állattartás szótára* című könyve (1975). 1979-ben – a véletlennek köszönve – egy nagyon értékes kéziratra bukkant, amely *Topolya Mező=várassa Históriaja* címen ennek a vidéknek ez ideig első és egyetlen 19. század eleji verses nyelvemléke. A kézitról híradással és elsősorban a néprajzi vonatkozású részek kiemelésével közölt írásokat. A vajdasági viszonylatban mindenképpen úttörő jelentőségű munkája is elkészült: a *Vajdasági magyar néprajzi kalauz* (1979). *A jászkunok bácskai kirajzása* címen a vajdasági sajtóban megemlékezett a négy bácskai református település: Pacsér, Bácskossuthfalva, Bácsfeketehegy és Piros létrejöttének 200. évfordulójáról. Nem vehetett részt viszont Kisújszálláson a jászkunságiak Bácskába történt kitelepülésének 200. évfordulója alkalmából rendezett tudományos tanácskozáson, amelyen *A pacséri népnyelv sajátosságai* címen kellett volna előadást tartania, mivel a párt akkori „éber öre” úgy vélte, hogy „nem illő és nem is jószomszédi az, hogy a Magyar Hazafias Népfront a magyarok idetelepüléséről való megemlékezés szervezőjeként lép fel”. A kunok Bácskába kitelepülésének 210 éves évfordulójára azonban már megjelenhetett a *Jász-kunsági református magyarok Bácskában* című füzet. Egyébként a Jász-kunságból Bácskába vándorolt református magyarokról számos tanulmánya szól. A hetvenéves kutató előtt

tisztelegve a Túrkevei Kulturális Egyesület a nagyrabecsülés jeléül könyv alakban is megjelentette a Pacséron gyűjtött balladait, balladás történeteit „*Jaj de széles, jaj de hosszú ez az út...*” címen.

Pénovátz Antalt hetvenötödik születésnapja alkalmából irigylésre méltó, közösségünket erősítő kettős életútja tudományos kutatómunka felé vezető elágazásának újabb szép példájával, legújabb, tudományos igénnyel és nagy szakértelemmel megírt tanulmánykötetével köszöntötték. 2010-ben adta ki a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet a Topolyával foglalkozó néprajzi és egyéb tanulmányi válogatását „*Megrakom a szekeremet kívís gabonával...*” címmel. Folyamatban van a Forum Könyvkiadónál is egy Pacsérral, Moravicával foglalkozó tanulmánykötet kiadása „*Ó-Moravica, jaj Pacsér*” címen.

Pénovátz Antalt szűkebb és tágabb környezete tiszteli. Megbecsülésük jeléül újabban három díjat is adományoztak a számára (2008: *Topolya Község Pro Urbe Díja*, 2009: az Aracs Társadalmi Szervezet *Aracs-díja*, 2010: *Kisújszállás Város Tiszteletbeli Polgára* cím).

ÖRSI JULIANNA

Flórián Mária köszöntése

Flórián Mária 70 éves! A kerek évforduló számunkra apropó, hogy átgondoljuk, mit is jelent a szakmának és nekünk személy szerint is, mit is képvisel Mária az életünkben. Nemcsak kutatási eredményei váltanak ki tiszteletet, munkássága nagyon fontos szemléleti irányt is jelöl a magyar néprajzkutatásban, és annak ellenére a szakma meghatározó szervezőegyenítése, hogy nem szeret a középpontban, elöl állni. Személye meghatározó egy tágabb téma művelői körében is: történészek, a kézművesipar-történet, az öltözködés kutatói, textiltörténeti szakemberek is odafigyelnek munkáira és értékelik eredményeit. Művei a történeti szemléletű néprajzkutatás kapcsolódási pontjait is kijelölik. Munkáit olvasva jövünk rá igazán, miért és hogyan történelemtudomány a néprajz.

Életpályáját e lap hasábjain 10 évvel ezelőtt H. Csukás Györgyi már felvázolta. Ezt ismételni nem szeretném – az utóbbi 10 év eredményeinek felemlegetése is nagyszerű alapot jelent egy születésnap-i köszöntőhöz.

Az említett időszakban viselte Mária a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya elnöki posztját is (két cikluson át, 2000–2006 között). Amint a *Györffy István- emlékérem* laudatiojában olvasható: „A Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya tevékenysége, koncepciója és szervezőmunkája nyomán teljesen megújult.” Elsősorban fáradhatatlan és lelkiismeretes munkásságának köszönhetően a szakosztály a néprajzi kutatás, az anyagi kultúra vizsgálatának fontos szakmai fórumává vált, melyben helyet

kaptak a legújabb kutatási eredmények, az egyéni és intézményi nagy vállalkozások. A legfontosabb eredmények egyenrangú figyelmet kaptak: a Szabadtéri Néprajzi Múzeum új tájegysége, a *Magyar néprajz* kézikönyvsorozatának és a megyék népművészetének új kötete, a Néprajzi Múzeum műtárgykatalogus-sorozata. Ugyanakkor a szakosztályi alkalom szakmai fórumként is működött, hiszen az eredmények mellett a nehézségeket és dilemmákat is érintették a beszámolók. Az általa szerkesztett előadásorozatok másik fontos formái voltak az egy téma alaposabb körüljárását szolgáló délutánok, amelyeken egymás után lettek megszólítva az azonos, vagy hasonló témában dolgozó néprajzos, történész, művészettörténész kollégák. Nagy érdeklődés kísérte az úrihímezés, a gombolás és a történeti források alapján dolgozó táplálkozástudomány kutatók különböző képviselői előadásaiból összeállított délutánokat. A szakosztályi fórumokon egy-egy OTKA-kutatás eredményeit is ismertették, de a szakmai belenevelődés céljából helyt adott az anyagi kultúra kutatásával foglalkozó szakdolgozatok megismertetésére, lehetőséget nyújtva első debütációkra. Helyet kaptak újabb témák vizsgálati eredményei (a lakáskultúra népies polgári stílusa, műkereskedelme, varrógép, házicselédek) és a táplálkozástudományban a történeti források elemzésének újabb módszereit is ismertették a kollégák. És persze nem hiányoztak a szakma fontos személyiségeinek születésnapi köszöntői és a megemlékező előadások sem.

Habitusán és szakmai kapcsolatán túl, valószínű, azért is tudta ezeket olyan szépen egyensúlyba hozni, tudta és akarta a különféle eredményeket helyükön értékelni, mert pályája során ő is olyan sokféle helyzetet, munkát és intézményt ismert belülről is. Volt vidéki kisvárosi múzeumában muzeológus, dolgozott a Néprajzi Múzeumban és a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban, tudományos titkára volt a Kutatócsoportnak, szerzője és szerkesztője volt népművészetköteteknek és néprajzi kézikönyveknek, és oktatóként ismerte az egyetemi hallgatók szakmai kapcsolódási nehézségeit. Tudományos és szervezőmunkáját egyaránt értékelve a Magyar Néprajzi Társaság választmánya *Györffy István-éremmel* jutalmazta.

Szervezőmunkája nemcsak a szakosztályi szerep miatt kiemelkedő: Mária nagyon fontos OTKA-kutatásokat kezdeményezett és szervezett, ezek a kutatások nagyon jelentősek a mai, történeti szemléletű néprajzkutatásban. 1998–2005 között két program is foglalkozott a 16–19. századi limitációk feldolgozásával, a tematikus rendben kiadott limitációk forrást jelentenek a történeti tárgykutatás, az ipartörténet, a művelődéstörténet részére.

2007-ben készítette el és védte meg nagydoktori disszertációját, melyet *Folyamatok a magyar paraszti öltözködés alakulásában 17–20. századi viselet-történeti adatok tükrében* címmel foglalt össze. Az értekezés egy fejezetét a tavaly megjelent, *A nép követte a szabást* című kis kötetében adta közre. Ez az értekezés, amely összegzi az utóbbi évek eredményeit, mutatja kutatási irányát. Tudatos terminológiai választás jelenik meg amögött, hogy nem a népviselet, hanem az öltözködés fogalmat használja, általában a paraszti öltözkö-

dést vizsgálja, mint tette ezt a *Magyar néprajz IV. – Életmód* kötetének összefoglalásában is 1997-ben. A korábbi néprajzi viseletkutatások összefoglalásán túl munkáját leginkább az a szándéka jellemzi, hogy a paraszti öltözködés időbeli alakulását a hazai más társadalmi rétegek öltözködésével összevetve, európai összkép keretében vizsgálja. A védés megmutatta azt is, milyen fontos szerepet játszik Mária a magyar néprajzi társadalom civil életében is: több intézményből eljöttek a volt és jelenlegi kollégák gratulálni, akik előre tudták, hogy színporkázó, szellemes és persze nagyon finom utalásokkal és megoldásokkal megírt nagy ívű előadást fognak hallani.

Szerkesztette a *Magyar néprajz* legújabb kötetét (*I/2. Táj, nép, történelem*), de szerzőként is közreműködött a kultúra egyes szakaszainak áttekintését adó fejezetekben.

A *köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében* címmel vezetett OTKA-kutatása végeredményeként megszületett kötet is tanúbizonyosága annak, Mária miként „gombolta újra” a 19. századi változásokat feltáró kutatás során a téma kapcsolódásait. A köznépi textiles területen egészen távolinak tűnő témák bekapcsolásával teljesen új értelmezési teret teremtett, benne kollégák és saját tanulmányainak egymásra gyönyörűen reflektáló eredményeivel. Mária érzékeny látókörét jellemzi, ahogyan ezeket az irányokat kijelölte, és tudta, a magyarországi vasúti hálózat alakulása, a varrógép elterjedése, az oktatás intézményeinek kiépülése, a kereskedelem, a politika, a nők öröklését megváltoztató jogi modernizáció miként hat a magyarországi textiles kultúrára, miként alakulnak fontos irányai. És nemcsak a kutatási téma kapcsolatait, hanem a téma kutatóinak kapcsolatait is alakítja, gondolja, szereti: a idősebb és fiatalabb kutatók közül sokan köszönhetünk neki könyveket, konferenciára, kutatásba szóló meghívásokat, alapos lektorálásokat, gondoskodást, féltő szavakat és egyenes igazságokat.

Kedves Mária! A Magyar Néprajzi Társaság és a magam nevében kívánok minden jót a következő évtizedekre! Isten éltesse sokáig egészségben, munkakedvben!

LACKNER MÓNIKA

Szíves köszöntés Ikvainé Sándor Ildikó születésnapjára

Ikvainé Sándor Ildikót akkor ismertem meg, amikor a szentendrei Ferenczy Múzeumba kerültem néprajzos muzeológusként. Nem kezdőként, de kellő helyismeret hiányában kezdtem felmérni a feladatokat a többnyire nemzetiségek lakta gyűjtőterületünkön. Sorra tettem fel a kérdéseimet Ildikónak, ezekre adott válaszai akkor is, később is felértek egy-egy tanulmánnyal. Mellé kap-

tam útmutatást, irodalmat, fotót és mindezeket túl elhivatott muzeológusi szemléletet.

1963-ban szerzett diplomát mint etnográfus és középiskolai magyartanár a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, a második évfolyamon kiváló társaságban. Egyetemihallgató-társai közül később a magyar néprajz és néprajzi muzeológia meghatározó egyéniségei kerültek ki. A Néprajzi Intézet szellemisége jó útravaló volt: a szakmai tudás, a muzeológiai és terepgyakorlat mellett elhivatottságot adott. Az öt év alatt kialakult barátságok, személyes kapcsolatok későbbi közös munkákat alapoztak meg. Az egyetemen ismerte meg férjét, Ikvai Nándort. Mindketten – Ildikó 1964-től, muzeológusként – a ceglédi Kossuth Múzeumban kezdték múzeumi pályájukat.

A család 1969-ben került Szentendrére, ahol Ildikó lett a Ferenczy Múzeum néprajzos muzeológusa. 1979-től a Néprajzi Osztály vezetője, majd 1992-től főosztályvezetője lett. 1994-től 1996 decemberéig, nyugdíjba vonulásáig megyei múzeumigazgató-helyettesként működött. Ezután még tíz évig dolgozott részmunkaidőben néprajzusként a Ferenczy Múzeumban. 1991-ben létrehozta az Ikvai Nándor Múzeumi Alapítványt és díjat alapított, melyet a legjobb szakmai teljesítményt nyújtó néprajzos muzeológusok kapnak meg.

Ikvainé Sándor Ildikót Pest megye múzeumügye magas szakmai színvonalú szolgálataért, negyvenéves muzeológusi, ötvenéves néprajzi munkájának elismeréseként 2004. augusztus 20-án *Széchenyi Ferenc-díjjal* tüntették ki.

Az évek során egyetemista gyakornokok nőttek föl a keze alatt,* tanulták meg a gyakorlati muzeológiát, szereztek tapasztalatokat a gyűjtőmunkáról a megyei gyűjtőutak során. Ildikó őszinte érdeklődése, empátiája bármely helyzetben utat nyitott adatközlőikhez. A többszöri találkozásból gyakran személyes kapcsolat lett. Volt – a szigetmonostori Juhász nénire emlékszem –, aki rendszeresen bejárt hozzá a múzeumba. Gyümölcsöző kapcsolata alakult ki a paraszti alkotókkal, népi iparművészekkel is, például Bodrogi Sándor lószőr-fonóval, Maczó Mihálynéval, aki búzamagmozaik-képeket készített, és másokkal. Az alkotóktól rendszeresen vásárolt is, megteremtve a Ferenczy Múzeum népi iparművészeti gyűjteményét. Különös alkotó kapcsolata alakult ki Vankóné Dudás Julióval, aki Ildikó rendszeres útmutatása alapján írta és festette meg Galgamácsa népéletét, szokásait, viseletét, amit bizony még sokat kellett fésülgetni – csak Ildikó a megmondhatója, mennyit –, hogy rendezett formát öltön és a hagyományörző csoportok kézikönyve lehessen. Ildikó galgamácsai munkájának muzeológiai eredménye 400 darab viselet és textil tervszerű összegyűjtése és megvásárlása a múzeum számára.

Munkamódszerére jellemző, hogy minden feldolgozandó témához a muzeológus szemével közelített. Mindig a tárgyakból indult ki, a gyűjtemény gyarapítását tartva szem előtt. A kiállításokat a Népművészetek Házában megyei áttekintéssel rendezte, a – monográfiát igénylő – tanulságait katalógu-

* Köztük e folyóirat felelős szerkesztője is. „Hálás” köszönet érte! A SZERK.

sokban összegezte. A gyűjtemény egy-egy tárgytypusáról megszerzett tudását tanulmányban rögzítette (szerb díszkendők, *peskirek*), vagy egy-egy téma feldolgozása során gyűjtötte be az ahhoz kapcsolódó tárgyi anyagot. A dunabogdányi kőbányaszatról szóló dolgozata írásakor a kőfejtés és kőmegmunkálás szerszámai és kőmunkák (itatótól a méretes útburkoló kövekig) kerültek a néprajzi gyűjteménybe. A lucázás megörökítésekor pilisszántói viseletekkel gyarapodtunk – és folytathatnám a sort.

Ez a törekvés nyilvánult meg a szentendrei Népművészetek Háza kiállítóhely 18. századi épületének rekonstrukciójában, ami Ildikó szakmai irányítása mellett úgy készült el, hogy az építés technikája (paticsfal, gerendák csapolása) fülkemetszetekben látható maradt. Kiválóan kamatoztatta a tüzelőberendezésekkel (népi építészettel) kapcsolatos tudását. E témából írta ugyanis szakdolgozatát, majd később több tanulmányt is közzétett e tárgyban.

De Ikvainé Sándor Ildikó nem maradt egy témás kutató. Mindig ahhoz fogott és abban mélyült el, amit muzeológiai munkája elé hozott vagy megkövetelt. Az utóbbi évtizedben foglalkozott festett bútorokkal, fehérhímzéssel, népi kerámiával, viselettörténettel. Egy nagykőrösi, az 1857-es császárfogadást ábrázoló festmény, a rajta szereplő 55 személy kapcsán Ildikó bemutatja a korabeli női és férfi öltözeteket, a jellemző ruhadarabokat, de a közlekedés és a teherhordás eszközeit is.

Monografikus igényűek voltak a Népművészetek Házában két évente rendezett, mindig teljes megyei anyagot felvonultató népművészeti kiállításai (*Kerámiák; Hímzések; Szóttések; Famunkák és fafaragások; Festett népi bútorok; Népi mesterek, művészek Pest megyében*). Ez volt a módszere húsz évvel később az *Évszámos és feliratos tárgyak Pest megyében* című kiállításnak is, amit együtt rendezhettünk. A megye minden közgyűjteményéből összegyűjtött tárgyaknak csak egy része került kiállításra. A munka elsődleges célja a datált tárgyak összehasonlító stílustanulmánya, fotózása volt. A kiállítás és annak elemző katalógusa, melyben Ildikó a kerámia és bútor fejezetet írta, előtanulmányként szolgált a *Pest megye népművészete* monográfiához. Ekkor érezte szükségét, hogy a harminc év alatt Szentendrén előkerült, fél szobányi „újkori régészeti” cseréptöredéket is bevonja kutatásaiba – hihetetlen buzgalommal keresve az összetartozó darabokat, motívumokat, eljárásokat. A *Pest megye népművészete* kerámia fejezetének apropóján összegezte tudását nemcsak a népi kerámiákról, hanem a kerámia történetéről is. A kézirat könyvnyi terjedelmű, érdemes lenne külön kötetként megjelentetni.

Minden apró és nagyobb témához a teljesség igényével fogott hozzá, talán ez a magyarázata, hogy viszonylag keveset publikált. Akik együtt dolgoztunk Ildikóval, tudjuk, hogy több téma monografikus tudása van a fejében megírásra várva. Számára nem ez volt az elsődleges, azaz nemigen állított fontossági sorrendet. Mindig mindenkinek segített: szakmai kérdéseimre kimerítő választ kapok mind a mai napig. Mint a természetgyógyászatban jártas,

testünket, lelkünket ápolta, ha kellett. Háziasszonyként, sokszoros nagymamaként helytállva nem is fér több 24 órába.

Hivatás és család egyaránt fontos a számára, mindkét fronton teszi a dolgát, mindig, amit kell. Nyugdíjasként is aktívan dolgozott a múzeumban, amíg lehetett, megírta a Ferenczy Múzeum történetét, aztán egy ideig „csak bejárt” rendezni a cserépanyagot. Mi pedig még mindig gyakran jutunk arra a megoldásra egy-egy kérdésben, hogy „Ildikót kellene megkérdezni”. Most Szentendrén élő gyermekei, unokái között dolgozik, úgy érzi, ott van rá szükség. Szeretettel fogad és készségesen válaszol, mesél. Kiegyensúlyozottnak és elégedettnek látjuk.

Drága Ildikó! Isten éltesen sokáig jó kedvben, egészségben!

SZ. TÓTH JUDIT

Köszöntjük Olosz Katalint*

Olosz Katalin Kolozsvárt 1963-ban végezte egyetemi tanulmányait, amikor magyar nyelv és irodalom szakos hallgatóként a kalotaszegi népköltészetéről írta kiváló szakdolgozatát, melynek megszerkesztett változata *Magyar-gerőmonostori népköltészet* címmel az Irodalmi Könyvkiadónál jelent meg Bukarestben, 1969-ben. Első kiadványa napjainkig a magyar folklorisztika reprezentatív gyűjteménye.

Olosz Katalin 1963–1967 között a marosvásárhelyi pedagógiai intézet tanára, majd 1967-től kezdődően egészen 1999-ig a Román Akadémia marosvásárhelyi fiókintézetének tudományos kutatója volt.

Még a rendszerváltozás előtt, 1982-ben sikerült megjelentetnie *Ha folyóvíz volnék* című, nagy sikerű, a magyar népi lírával kapcsolatos antológiáját a kolozsvári Dacia Könyvkiadónál.

Szakmai munkássága igazán csak az 1989-es rendszerváltozás utáni években bontakozhatott ki szabadon, amikor cselekvően bekapcsolódott az erdélyi és a magyarországi tudományos élet vérkeringésébe és intézményrendszerébe. Különböző rangos szakmai konferenciákon bemutatott előadásából jelent meg *Víz mentére elindultam* című tudománytörténeti és népismereti írásait tartalmazó tanulmánykötete a marosvásárhelyi Mentor Kiadónál 2003-ban.

Olosz Katalin az utóbbi évtizedekben rendre áttekintette a hazai és a magyarországi levéltárakat, amelyekben számos ismeretlen, közöletlen régi folk-

* Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 2010-ben *Bányai János-díjjal* tüntette ki Olosz Katalint, a magyar folklorisztika kiemelkedő személyiségét. A Magyar Néprajzi Társaság a Pozsony Ferenc által ebből az alkalomból elmondott laudáció közlésével köszönti öt hetvenedik születésnapja alkalmából. A SZERK.

lörgyűjteményt talált. Például az Európai Folklór Intézet és a Mentor Könyvkiadó közös kiadásában, Budapest–Marosvásárhely feltüntetésével 2009-ben jelent meg Szabó Sámuel: *Erdélyi néphagyományok 1863–1884* című forráskiadványa. Majd a Kriza János Néprajzi Társaságnál, Kolozsvárt szintén az elmúlt évben, 2009-ben látott napvilágot *Ne mond, anyám, főd átkának* című, Rédiger Ödön által még 1895–1896 között, Szabédon összegyűjtött énekgyűjtemény, mely egyetlen asszony, Dimény Mózesné Szabó Anna énekeit tartalmazza, amit a kutató Kanyaró Ferenc hagyatékában fedezett fel.

A 21. század elején Olosz Katalin számára elsősorban a levéltár jelenti azt az izgalmas terepet, ahonnan számos nagyon jelentős új, eddig ismeretlen, közöletlen, kéziratos formában lappangó folklörgyűjtést sikerült felszínre hoznia, azokat szakszerűen feldolgoznia, megszerkeszteni és közreadnia.

Habár a klasszikus erdélyi magyar népköltészet 19. századi eredményei, elsősorban Orbán Balázs, Kriza János, Benedek Elek munkássága, már organikusán beépültek az összmagyar nemzeti kultúrába, Olosz Katalin legújabb eredményei csakhamar át fogják rendezni a hosszú tizenkencedik századi magyar folklorisztika eléggé kanonizált hierarchiáját. Szakszerűen megszerkesztett, kiváló tudományos apparátussal ellátott gyűjteményei tehát alapvetően árnyalni fogják folklorisztikánk eddigi eredményeit, mert a közismert folklörgyűjtők mellé újabbakat fedezett és sorakoztatott fel. Ugyanakkor kitágította a túlságosan Székelyföld-centrikus folklór-képünket is.

Legutóbbi kötetével pedig azt dokumentálja, hogy az egyéniségeknek, a kivételes tudással rendelkező személyeknek a 19. században is meghatározó szerepük volt a népköltészet formálásában, megőrzésében és továbbadásában. Például Rédiger Ödön, Kanyaró Ferenc kolozsvári tanítványa jó félszáz évvel megelőzte az Ortutay Gyula nevével fémjelzett magyar egyéniségkutató iskola kibontakozását és eredményeit.

Olosz Katalin gyűjteményei jelentősen kibővítették az eddig összegyűjtött és publikált magyar klasszikus folklórkorpuszt, melyek ugyanakkor azt is jelzik, hogy a polgárosodás kibontakozása előtt az erdélyi magyar népköltészet jóval egységesebb lehetett, aminek patinás emlékei a 20. században már csak reliktumterületeken, Kalotaszegen, a Mezőségeken, Gyimesben és Moldvában maradtak fenn.

Az erdélyi és a magyarországi levéltárakban feltárt kéziratos folklóranyagot szakszerűen rendezte, pontos filológiai apparátussal látta el, szervesen beépítette az összmagyar folklorisztika eddig eredményei közé. Olosz Katalin nagy áldozattal végzett munkái voltaképp gyökeresen átrendezik az erdélyi szellemi kulturális örökségünkről alkotott képünket is.

Kiváló folklorisztikai és tudománytörténeti munkásságának folytatásához kívánunk jó egészséget, alkotókedvet és hosszú-hosszú életet!

Köszöntő Örsi Julianna 60. születésnapján

Udvariaskodni szoktunk a hölgyekkel: nem írjuk bele a címbe, hogy hányadik születésnap indokolja „éppen most” az életpálya vázlatos áttekintését és az életmű elsődleges értékelését is magában foglaló ünnepélyes felköszöntést. Örsi Juliannát (alias Pircsit – az se maradjon említetlen, hogy a barátok-közeli ismerősök ezen a néven szólítják!) azonban már 2008 áprilisában *hivatalosan* figyelmeztették rá: „túl öreg” a túrkevei múzeum igazgatói beosztásához, így (tetszett – nem tetszett) hozzá kellett szoknia neki magának is, ismerőseinek-barátainak is e „nevezetesnek” mondott (mert rendszerint a nyugalomba vonulás időpontjával egybeeső vagy azt megelőlegező) születésnap feltartóztathatatlan közeledtéhez – értelmetlen alakoskodás lenne tehát ez esetben e szép kerek évszámnak az elmismásolása. Így hát: Isten éltesse, Örsi Julianna, még nagyon sokáig, mindannyiunk örömére és az etnográfia további gazdagítására – ezt a néprajzos szakma egésze nevében írhatom a *Néprajzi Hírek* lapjain – 60. születésnapodon!

Íme az életrajzi adatok, ha mégis hitetlenkedne valaki. Örsi Julianna 1950. október 21-én született Karcagon, és ebben a jó régen magyarrá lett kunok kulturális hagyatékára felettébb büszke kisvárosban végezte általános és középiskolai tanulmányait. Bár nem ismertem még akkortájt, bizvást hozzátehetem: ígéretes növendékként. Hiszen egyik középiskolás dolgozatát publikálásra érdemesnek ítélték az akkori karcagiak.¹ Nem véletlen tehát, hogy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–néprajz szakos diplomájának a birtokában „hazatérhetett” szülővárosába: 1974–1982 között a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum formailag történész, gyakorlatilag a történészi és az etnográfusi szempontokat szerencsésen egyeztető „mindenes-muzeológusként” dolgozott (az sem mellékes körülmény: Bellon Tibor beosztottjaként).² Ebben az időszakban végezte az előbb egyetemi doktori értekezéssé formált (1982), majd miután könyv alakban is megjelent (és az Akadémiai Kiadónál!),³ kandidátusi értekezésésként benyújtott és megvédett (1992) karcagi társadalomnéprajzi monográfiájának adatgyűjtését. Mely könyve abból a szempontból bizvást „minta-monográfiának” minősíthető, hogy a „benne élő

¹ *Karcag rendezett tanácsú város története a Tanácsköztársaság idején*. Karcag, 1969.

² L. pl. Változó társadalom – változó tudat. In Bellon Tibor (szerk.): *Karcagi krónika. Fejezetek a város legújabb kori történetéből*. (Nagykunsági füzetek, 2.) Karcag, 1976. 173–199.; Egy utcaközösség élete (Karcag Damjanich utca 1970–1978). *Jászkunság*, XXVI. (1980) 3. sz. 5–12., 4. sz. 8–16.; *Életmódvizsgálatok az Alföldön*. Szerk.: Örsi Julianna–Szabó László. (Múzeumi Levelek, 37–38. sz.) Szolnok, 1981; Nők kettős szerepben. Egy üzemi vizsgálat tapasztalatai. In Bellon Tibor (szerk.): *Egy város várossá lesz. Karcag négy évtizede*. Karcag, 1985. 197–240.

³ *Karcag társadalomszervezete a 18–20. században*. (Agrártörténeti tanulmányok, 16.) Budapest, 1990.

megfigyelés”: a megfigyeltnek alkalmasint be sem vallott, s tulajdonképpen a zsege gyermekkorban elkezdődött rejtőzködő adatgyűjtés⁴ és a kutatói kívülről: a személyes megfigyelésen-kikérdezésen túl az archivális források megannyi tanúságát is hasznosítani tudó forráskritikai készség következetes egyeztetése, módszertani alapelve szilárdítása⁵ eredményeként a magyar etnográfia egyik legjobb „közösségtanulmánya” született meg ekkortájt Karcagon, noha a látszat szerint csupán a szülőföld iránti elkötelezettség inspirálta a legalaposabban ismert „terepen” elvégzett hallatlanul gondos és alapos kutatómunkáját.

Nemcsak az útnak indító szülőváros, hanem a tágabb környék (mai divatszóval: a régió, azaz a Nagykunság) iránti fennen lobogó hűség megannyi eredménye-dokumentuma viszont csak azután jöhetett létre, amikor a „maga gazdája” lett a szervezőkészséggel, olykor a prófétai elhivatottsáig jutó kezdeményező bátorsággal megáldott/megvert Örsi Julianna. 1982–2008 között a túrkevei Finta Múzeum igazgatójaként, ha nem is mindig és folyamatosan „egyszemélyes múzeumban”, de inkább csupán „segítségnek” tekintett múzeumi alkalmazottak, mintsem szuverén muzeológus személyiségek társaságában kellett végeznie és szerveznie a múzeumi kutatásokat is, a muzeológiai „aprómunkát” is – szinte minden múzeumi szakágban.⁶ Emellett alig számba vehető tematikájú és számú állandó és időszaki kiállítást is rendeznie kellett,⁷ és persze illendő volt részt vennie városának a legtágabban (a szerteágazó kulturális munkálkodást meghaladóan) értelmezett közéletében.⁸ Valamint – és ez sem maradhat említetlen, ha az Örsi Julianna nevével egybeforrott Finta Múzeum mint „tudományos műhely” közelmúlt évtizedekben kivívott rangját, jelentőségét mérlegeljük – Túrkeve székhellyel szervezte-irányította a „nagykunsági régióra” (olykor ezen is túl: szinte az egész magyar nyelvterületre) kiterjesztett, pályázati támogatással végzett kutatási programjait. Ezek keretében feltűnően nagyszámú kutatótársat, közöttük pályakezdeket és egyetemi-főiskolai hallgatókat mozgósított az általa kidolgozott kutatási tervek szerint a

⁴ Néhány ilyen indítékú előmunkát a monográfiához: A műrokonság egyik formája Karcag társadalmában. *Ethnographia*, LXXXV. (1974) 354–366.; A szülők testvéreinek szerepe a nagykunsági családokban. In Balassa Iván–Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére*. Debrecen, 1982. 651–662.

⁵ L. pl. Házasságkötések vizsgálata az anyakönyvek alapján. *Múzeumi Levelek*, 35–36. sz. Szolnok, 1977. 73–83.; Karcag házassági kapcsolatai a XVIII–XIX. században. *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1978*. Szolnok, 1978. 203–214.

⁶ Ennek eredménye pl. a háromkötetes városmonográfia, melynek adatgyűjtése idején több nyáron is „kutatótábort” szervezett a szerzői munkaközösségnek: *Túrkeve földje és népe, I–III*. Túrkeve, 1992 (357 o.), 1996 (414 o.), 2000 (543 o.).

⁷ A kiállítások jegyzékét l. *Túrkevei emlékkönyv*. (Szerk.: Örsi Julianna) Túrkeve, 1991. 44–50.; *Túrkevei emlékkönyv*, 5. (Szerk.: Örsi Julianna) Túrkeve, 2001. 29–31.; *Múzeumi tükrökép – Múlt – jelen – jövő tájmúzeumi szemszögből*. (Írta és szerk.: Örsi Julianna) Túrkeve, 2008. 177–186.

⁸ 1996–2002 között pl. a *Túrkeve* című önkormányzati lap főszerkesztője volt.

„helyi hagyomány” és az „össztársadalmi modernizáció” hatásának felmérésére, jól kihasználván személyes szakmai presztízsen alapuló szakági és szakmán kívüli kapcsolatait, valamint azt a körülményt, hogy 1997 óta néprajzot és szociológiát oktatott a Tessedik Sámuel Főiskola mezőtúri karán a mezőgazdasáznak készülő ifjúság számára, s alkalmilag néprajz szakos egyetemistáknak is megmutatkozhatott tanári szerepben. És e programoknak – illendő bevallani: ez korántsem szokott jellemző lenni a mi szakmánkban – rendre meg is jelentek (a nagykunsági régióra hivatkozó sorozatcím alá rendelten) az általa irányított tudományos programok beszámoló kötetei, tehát a mindannyiunkat új felismerésekhez hozzásegítő eredmények (és a „vélt” eredmények, hisz minden jól elgondolt programban elő-előfordulnak „üresjáratok”...) bárki számára könnyen ellenőrizhetőek!⁹ Mindezt – ha voltak is időnként apróbb-nagyobb csalódásai: úgy érezte olykor, hogy nem ismerik el érdeme szerint erőn felüli erőfeszítéseit ott helyben – a *Túrkeve városáért* díj 2000. évi neki ítélése jelenthetett valamelyes kárpótlást.

Azért utalok ez esetben Örsi Juliannának a „senki sem próféta a saját házában” közkeletű szentenciával való eltökélt perlekedésére, mert korai etnográfiai (társadalomnéprajzi) tanulmányait és prófétai elhivatottsága felerősödéséről tanúskodó, olykor publicisztikus hangütésű újabb dolgozatait magában foglaló gyűjteményes kötete, melyet 2004-ben habilitációs dolgozatként nyújtott be, majd megjelentetett,¹⁰ mintha azt szeretné dokumentálni, azt akarná nyomtatékosítani, hogy számára mindennél fontosabb, alkatához igazán méltó tudósi szerep a *helyi-lokális értelmű hasznosság – hasznosíthatóság* lehetővé tétele: saját közösségének a szolgálata. Ha ilyen szempontból vesszük szemügyre helytörténeti-helyismereti könyveit és dolgozatait, mind a „lokális identitást” szolgáló, a történeti önismeretet erősítő tanulmányok, forrásközlemények,¹¹ mind a napjaink társadalmi változásai történelmi jelentőségének

⁹ *Kulcs emberek. Az egyén helye, szerepe a változó társadalomban.* (Nagykun Kistérségi Tanulmányok, 1. Szerk.: Örsi Julianna) Túrkeve, 2002. (320 o.); *Családok, családok, nemzetségek. A vérségi kapcsolatok szerepe a változó társadalomban.* (Nagykun Kistérségi Tanulmányok, 2. Szerk.: Örsi Julianna) Túrkeve, 2003. (318 o.); *Nagykunsági közösségek. Lokális közösségek szerepe a változó társadalomban.* (Nagykun Kistérségi Tanulmányok, 3. Szerk.: Örsi Julianna) Túrkeve, 2004. (368 o.); *Mikroközösségek. Társadalom- és gazdaságtudományi eredmények és módszerek innovációja.* („Jászkunság” Könyvtéka, 1. Szerk.: Örsi Julianna) Túrkeve–Szolnok, 2007. (335 o.).

¹⁰ *A társadalom kihívásai – a mikroközösségek válaszai.* (Alföldi könyvtéka, 2.) Túrkeve, 2004. (424 o.).

¹¹ L. pl. *A redempció szerepe a Jászkunság fejlődésében.* (Kiállításvezető) Karcag–Túrkeve, 1995. (88 o.); *A Jászkunság összefogása. Tanulmányok a Jászkunság történetéből.* (Szerk.: Bellon Tibor–Örsi Julianna) Karcag, 1996. (205 o.); *A Nagy-kunság 1848/49-ben.* Barbaricum Könyvműhely, Karcag, 1998. (119 o.); *Emberszötte háló. Előadások, rövid tanulmányok, kiállítások a Nagy-kunságból.* Finta Múzeum és a Túrkevei Kulturális Egyesület, Túrkeve, 1998. (215 o.).

tudatosítását vállaló elemzései és példafelmutató híradásai¹² ennek az igen markánsan jelentkező törekvésének a dokumentumaiként, eredményeiként értékelhetőek elsősorban.

Persze jól tudom, hogy hamis színben tüntetem fel Örsi Julianna már most is igen tekintélyes terjedelmű „életművét”, ha túlhangsúlyozom ezt a lokális kötődést és a szolgáltató szerepet! Hiszen nekünk etnográfusoknak a Nagykunság mint néprajzi csoport¹³ és a 18. század végén innen Bácskába települt nagykunságiak¹⁴ alaposabb megismeréséhez hozzásegítő tanulmányain túl a magyar társadalomnéprajzi (olykor melleleg folklorisztikai) kutatások egyik legszorgosabb „terepmunkásának” megannyi tanulmányát, közleményét is illendő számon tartanunk. Hisz egyetemi hallgató kora óta alig számba vehetően sok kollektív kutatói vállalkozásnak volt részese és mutatta be egy-egy

¹² L. pl. *Földközelben*. Túrkeve, 1994. (211 o.); Családi gazdálkodás a Nagykunságon. In *Agrárátalakulás Magyarországon az 1990-es években*. (Phare – területfejlesztési könyvek, IV.) Szolnok, 1999. 31–51.; Az Alföld társadalmának átalakulása a XX–XXI. század fordulóján. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve*, XIV. Szolnok, 2004. 337–342.

¹³ Pl. A Nagykunság mint néprajzi csoport. (Karcag és környezete kapcsolatrendszerének vizsgálata). *Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv 1984–1988*. Szolnok, 1990. 347–366.; A Nagykunság néprajzi körülhatárolása. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve*, XI. Szolnok, 1999. 93–96.; *Hagyomány és modernizáció a Nagykunság kultúrájában*. Túrkeve, 1992. (73 o.); A jász-kun törvények megvalósulása a mindennapi gyakorlatban. In Kisbán Eszter (szerk.): *Paraszt-kultúra, populáris kultúra és a központi irányítás*. Budapest, 1994. 139–158.; A nagy-kun társadalom a XVIII–XIX. században. In Novák László (szerk.): *Az Alföld társadalmá*. (Az Arany János Múzeum Közleményei, VIII.) Nagykovács, 1998. 187–237.; A város és tanyái. Adatok Karcag XX. századi tanyavilágának állapotáról. In Barna Gábor (szerk.): *Társadalom – kultúra – természet. Tanulmányok a 60 éves Bellon Tibor tiszteletére*. (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei, 57.) Karcag–Szeged–Szolnok, 2001. 67–80.; Tanya – tanyaközpont – tanyaközség. In S. Lackovits Emőke–Viga Gyula (szerk.): *Kéve. Ünnepi kötet a 60 esztendő Selmeczi Kovács Attila tiszteletére*. Debrecen–Veszprém, 2003. 203–224.; Népi bírások a Jász-kunságon a 18. században. In Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.): *Autonóm közösségek a magyar történelemben*. (Bibliotheca Cumanica, 4.) Kiskunfélegyháza, 2003. 153–166.; A családi és vérségi kapcsolatok érvényesítésének jogi eszközei a Jász-kunságban a 18–19. században. In Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.): *Jogszabályok – jogszokások. Jász-kunság kutatása 2005*. (Bibliotheca Cumanica, 6.) Kiskunfélegyháza, 2005. 337–348.; Túrkeve a mezővárosi fejlődés útján. Várostarténeti adatok a 18–19. századból. In Bali János–Turai Tünde (szerk.): *Élet/út/írások Szilágyi Miklós tiszteletére*. Budapest, 2009. 98–103.

¹⁴ Nagykunsági magyarok a Bácskában. *Honismeret*, XVI. (1988) 1. sz. 41–46.; Nagykunsági családok a Bácskában. *Üzenet*, XVIII. (Szabadka, 1998) 1–2. sz. 56–70.; Kapcsolatrendszer a nagykunsági és a bácskai települések között. In Nagy Molnár Miklós (szerk.): *A nagykunságiak kitelepülése Bácskába. A 2006. évi tudományos konferencia anyaga*. Karcag, 2009. 43–55.

kistáj vagy falu-város – például (a felsorolásom aligha lesz teljes) Hajdúböszörmény (1976), Mátraderecske (1978), Kecel (1984), palócvidek (1989), Békéscsaba (1993), Pilisszentlászló (1996), Mesterszállás (1997), Homokmégy (1998), Kiskunhalas (1996, 2001), Tiszavárkony (2002), Nagytárkány (2006) – helyi/lokális társadalmát. Azaz: az ellenérdekű csoportokra tagolódás ellenére mégiscsak jellemző volt faluközösséget, a korcsoportokká, lokális vagy rokonsági csoportokká szerveződés legfőbb jellemzőit, és leggyakrabban-leghatásosabban a falulakók falun kívüli kapcsolatait, s mert a kapcsolatnak ez a változata statisztikailag is mérhető, a házassági kapcsolatokat. Az endogám vagy exogám házasságokról már az 1980-as években készített egy reprezentativitásra törekvő, s akkortájt komoly figyelmet keltő tanulmányt,¹⁵ és az újabb, könyvet sejtető összefoglalásnak az ígérete ott van az azóta született helyi-lokális feldolgozásokban. Elsősorban a társadalomnéprajz terén elért eredményeit ismerte el a szakmai közvélemény a *Gunda-díjjal* (1982), a *Jan-kó János-díjjal* (1984) és a Szűcs Sándorról elnevezett tájkatató díjjal (1997).

És – hadd reméljem – az általa kezdeményezett társadalomnéprajzi szemléletű, részben történeti forrásokon alapuló vizsgálatok összefoglalásának-szintetizálásának ígérete is ott sejlik az eddigi publikációkban! A paraszti genealógiával: a Jászkunságban az eddig tudottnál sokkalta nagyobb jelentőségének tudatosításával kapcsolatos adatai (és az erre a gondolatra alapozott kiállítása)¹⁶ például alighanem egy újabb könyvben fognak kiteljesedni. Ahogy azok az ötletek és szempontok is megérdemelnék a részletesebb (könyvterjedelmű) kifejtést, melyeket társadalomnéprajzi kutatásaink eddigi eredményeit és kívánatos programját felvázolva a közelmúltban megfogalmazott.¹⁷

Te, Pircsi, nyilván még több elvégzendő feladatot látsz magad előtt. *Mindehhez* kívánok tehát a „szakma” nevében jó egészséget és töretlen munkakedvet! Mert nem igaz, bármit mondanak is „hivatalosan” – nekem, az öregebbnek igazán elhíheted – hogy a 60. születésnap után nem kell *kötelezően* a tétlen nyugalomnak elkövetkeznie...

SZILÁGYI MIKLÓS

¹⁵ Exogámia és endogámia Magyarországon a XVIII–XIX. században. *Demográfia*, XXVI. (1983) 572–597.

¹⁶ A paraszti genealógia és a családtörténetek szerepe a Jászkunságban. *Múzeumi Levelek*, 75. 2. sz. Szolnok, 1996. 315–320.; *Neves nagykunsági családok – kiállításvezető*. (A Finta Múzeum kiállításvezetői, 3.) Túrkeve, 2003; *Családi ereklyék tárlata a Nagykunságon. Családtörténeti kiállítás a Finta Múzeumban. Történeti Muzeológiai Szemle*, 4. Budapest, 2004. 5–15.

¹⁷ A paraszti társadalom kutatásának kérdései. *Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve*, XVI. Szolnok, 2007. 121–127.; *Társadalomtudományi kutatások a Nagykunságban. Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve*, XVII. Szolnok, 2008. 387–398.

W. Sáfrány Zsuzsa köszöntése

A Néprajzi Múzeumban az elmúlt közel negyed század alatt Sáfrány Zsuzsa személye és az Állattartás–Pásztorművészet-gyűjtemény egy fogalomvá vált. Ez a jelentős értékű múzeumi gyűjtemény fogadta a legtöbb külső érdeklődőt, melyet a legkülönbözőbb szakmai célból vettek és vesznek igénybe. A gyűjteményvezető főmuzeológus, Sáfrány Zsuzsa a tárgyak gondozását, rendszerezését, adatainak feldolgozását, pótlását, dokumentálását mindig a legfontosabb feladatának tartotta. Vérbeli muzeológusként az Állattartás–Pásztorművészet-gyűjteményt fáradhatatlan lelkesedéssel és energiával gondozta és gondozza, amely mellett a Gyűjtögetés gyűjteménnyel is hasonló módon törődik, különös figyelmet fordítva a méhészet eszközanyagára és a vadászat kiemelkedő értékű tárgyaira.

Személyes kapcsolata a népművészeti tárgyakkal azonban jóval korábbra datálható. Noha a pécsi Művészeti Gimnázium tanulójaként kezdettől a képzőművészet iránt érdeklődött, viszont már ekkor közel került hozzá a magyar népművészet is, mégpedig azáltal, hogy a nagyszüleinél látott, 1871-ben készült váraljai tulipános láda nagyon tetszett neki, azt többször is lerajzolta, megfestette; az iskola néprajzi gyűjteményét pedig többek között egy sárközi *parittyafőkötő*vel gyarapította. Az érettségihez kapcsolódó díszítőfestő szakmunkás képzés megszerzése (1968) után a pécsi Tanárképző Főiskolán tanult tovább, ahol 1972-ben szerzett földrajz–rajz szakos tanári diplomát. Még ebben az évben a pécsi Janus Pannonius Múzeum alkalmazásába került segédmuzeológusi beosztásba, de ez egyben azt is jelentette, hogy itt több mindennel kellett foglalkoznia, mint a nagy múzeumokban. A Néprajzi Osztályon eltöltött hat év során főképpen a díszített tárgyakat szerette, különösen a pásztorfaragásokat és a bútorokat. Mándoki László osztályvezetővel közösen sok érdekes kiállítást rendeztek, amelyekhez viszont maga tervezte – az akkori szerény nyomdai lehetőség szerint – a kiállítási plakátokat, meghívókat és a kiállítási feliratokat. Ezenkívül a pásztorművészeti tárgyak legszebb darabjait pauszra rajzolta, saját cikkeit is ezekkel illusztrálta. Bár a jóval korábban eltervezett egyetemi szintű tanulmányok folytatását eredetileg művészettörténet szakon képzelte el, mégis munkahelyének profilja, sőt, érdeke miatt 1975-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz szakára jelentkezett, ahol 1980-ban szerezte meg az etnográfus diplomát.

Ezt követően néhány év kitérő után a Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézetének szociológiai csoportjában dolgozott, ahol ennek keretében egy baranyai falu vonzáskörzetét, életmódváltozását vizsgálták. Sáfrány Zsuzsa 1983 augusztusában lépett a Néprajzi Múzeum kötelékébe mint főmuzeológus. Itt az első három évben a nyilvántartási csoportba tartozó védett magángyűjtemények kezelése volt az egyik feladata, majd az akkori Gyűjteményi Főosztályra kerülve a már említett két nevezetes gyűjtemény gazdája lett.

Tudományos érdeklődésének, szakmai tevékenységének középpontjában mindig a tárgyi néprajz, a kézművesség, a népművészet, így tehát a bútór (festés, faragás), valamint a népi alkotó egyéniségek vizsgálata állt, különösen érdeklődik a „népi” és a „magas” művészet kapcsolódási területei, a határterületek, a népiesség kérdésköre. 1987-ben *A népies festett bútór Magyarországon* címmel készítette el és védte meg egyetemi doktori értekezését. A művészet és a népművészet többféle kategóriájáról legutóbb – különösebb definícióalkotás nélkül – így vallott: „*A pásztorművészetet is azért szeretem és értékelem, mert rajta keresztül is lemérhető, hogy az egyszerű, állatorzással, -gondozással foglalkozó emberek valójában igazi művészek voltak; tehát a művészet lényege: vagy tud valaki, vagy nem. A többi már csak korszak, stílus és tanultság kérdése.*”

Mint már említettem, múzeumi munkájában egész pályafutása során fontos szerepet játszott a kiállítás mint közlési forma, hiszen közel három évtized alatt a Néprajzi Múzeum kiállításainak egész sorában vett részt, hol közreműködőként, hol felelős rendezőként, valamint számos esetben hárult rá a legkülönbözőbb tematikájú kiállításokhoz nélkülözhetetlen tárgyválogatás és tárgykölcsönzés.

1984-től közel húsz kiállítás rendezésében működött közre, többek között olyan nagy volumenű időszakai tárlat megvalósításában, mint pl. az *Életmódbeli változások Magyarországon* (1985), a *Népművészet, hagyományok, újítások* (1986), a több európai városban nagy sikerrel szereplő *Magyar népi bútorok* című vándorkiállítás (Drezda, Berlin, Szófia, Cloppenburg, Husum), vagy a *Lakásbelső II. Váraljai szoba* című, általa rendezett kamarakiállítás (1988). Egyik legaktívabb résztvevője és témafelelős muzeológusa volt az 1991-ben megnyílt *A magyar nép hagyományos kultúrája* című állandó kiállításnak, melyben a népi kézművesség terem felelős rendezőjeként vállalt jelentős feladatot. A következő évben önálló alkotásként valósította meg a *Pásztorok faragókéssel – Dunántúli pásztorművészet* című időszak kiállítást.

Sáfrány Zsuzsa volt az egyik motorja és működtetője az 1990-es évek közepén több alkalommal is sorra kerülő nagyszabású kortárs népművészeti tárlatnak, amely *Élő népművészet* címmel került bemutatásra a Néprajzi Múzeum második emeleti összes kiállítótermében (1994, 1996). 1996-ban a *Magyarok Kelet és Nyugat között – Nemzeti legendák és jelképek* című évfordulós időszak kiállításban az Alföld című rész rendezőjeként szerepelt. E nagyszabású kiállításnak azonos című, de tartalmában a magyar népművészet 19. századi felfedezéséről szóló kisebb változata Helsinkiben és Tartuban került bemutatásra, amelyet Hofer Tamás útmutatása alapján ő rendezett. Ezt követően ugyancsak részese volt a *Kalotaszeg, a népművészet felfedezése* című jelentős időszak kiállításnak, melyben önálló feladatként a gödöllői művésztelep alkotóinak népművészeti ihletésű munkáit, szerepüket, e kettő kölcsönhatását próbálta műalkotásokon keresztül a kiállítás keretében megragadni (1997–1999). Ezeket a tárlatokat különösen kedvére valónak érezte, mert a főrendező, Hofer Tamás a népművészetet a képző- és iparművészettel mindig párhuzamba állítva képzelte el, e téma látványos és szakszerű megvalósítását

többször is Sáfrány Zsuzsára bízta, aki ezzel jelentősen hozzájárult a kiállítások sikeréhez. 2000-ben az *Élő népművészet – XIII. Országos Népművészeti Kiállítás* főrendezőjeként valósította meg a kortárs népművészeti tárlatot a Néprajzi Múzeumban. Fájdalmára a legutóbbi évtizedben nem vonták be olyan, népművészeti anyagot is felsorakoztató kiállításba, amelyhez szakmailag érdemben kapcsolódhatott volna.

A muzeológusnak szakmai tevékenységében alapvető a gyűjteménytári munka, ami együtt jár a tárgyi vizsgálatokkal, a gyűjteményi anyag feldolgozásával és szaktudományos értékelésével. Ez a szakmai munka pedig sok esetben a publikációs tevékenységben ölt testet. Sáfrány Zsuzsa a muzeológusi munkának ezt a vonatkozását is teljesítette, szakcikkeinek száma meghaladja a kéttucatnyit. A Néprajzi Múzeum gyűjteményeit bemutató, „zöld könyv”-nek nevezett vaskos kötetben átfogó elemzését adja az általa kezelt Állattartás–Pásztorművészet-gyűjteménynek, gyűjtési, gyarapodási koncepcióinak, természetesen utalva a kollektiót létrehozó és gyarapító tudós elődökre (2000).

A Magyar Népművészet sorozatban jelent meg a *Régi szűcsrajzok* című kötete (1996), A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai sorozatban pedig *A tükrös* című nagyszabású tárgybemutatója (2003), s ezt követi majd *A gyufatartó* című, szintén terjedelmes, szép képekkel illusztrált hasonló feldolgozása.

A szakfolyóiratokban megjelent cikkeiben foglalkozott pl. a váraljai festett bútorttal (Pécs, 1976), a magyarországi bútorművészetben jelentkező népies törekvésekkel (*Ethnographia*, 1993), az alföldi pásztor alakjának modell és műalkotás szintű megfogalmazásával (*Ethnographia*, 1998), valamint legutóbb egy fontos muzeológiai problémával a *Népművészeti kiállítások = néprajzi kiállítások? – Önkritika egy kiállítás kapcsán* című dolgozatában (*Néprajzi Értesítő*, 2002). Régi témájának legutóbbi feldolgozását olvashatjuk a *Hatás és jelenlét – A gödöllői művészek a Néprajzi Múzeumban* című terjedelmes tanulmányában, amely *A népművészet a 19–20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen* című konferenciakötetben látott napvilágot (2006). Több tanulmányában foglalkozott a szintén gödöllői művészekhez tartozó és a Malonyay-köteteket illusztráló Juhász Árpáddal.

Tovább sorolhatnánk témafeldolgozásait, kisebb-nagyobb írásait, azonban ilyenkor azt is számba kell venni, hogy kolléganőink bármennyire is hivatásuknak érzik, s tartják választott szakmájukat, bármennyire is igyekeznek azonosulni szakmai feladataikkal, az elmúlt évtizedek alatt családayaként is folyamatosan helyt kellett állniuk, ami bizony jelentősen megosztotta, megosztja energiájukat és figyelmüket, attól is függően, ki milyen családi háttérrel rendelkezik.

Most, amikor a kerek évforduló alkalmából sok szeretettel köszöntjük Sáfrány Zsuzsát, kívánunk Neki további eredményes éveket, alkotókedvet, hogy legyen ereje és ideje a felhalmozott gazdag szakmai tapasztalatait, tudását mindannyiunk javára kamatoztatni!

A 60 esztendős Barna Gábor köszöntése

A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanárát 2010. október 8-án köszöntötték munkatársai, pályatársai, kollégái, barátai és ismerősei. A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának konferenciatermében Csernus Sándor dékán (házigazdaként), Kozma Gábor, a szegedi Gál Ferenc Hittudományi Főiskola rektora (a Bálint Sándor Valláskutató Intézetet működtető társintézmény vezetőjeként) és Bartha Elek, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára (pályatársként és a néprajzi szakma képviselőjeként) köszöntötte az ünnepeltet, s méltatta eddigi tudományos pályáját. *Olvasó* címmel köszöntő kötet is készült a 60 esztendős Barna Gábor tiszteletére,¹ amit a szerkesztők (Mód László és Simon András) mutattak be, s adták át a szerzők és a kollégák nevében. A köszöntés a Szegeden kétéves rendszerességgel megrendezett vallási néprajzi konferenciák immár 10. tanácskozási követően, valamint az évente sorra kerülő szegedi néprajzos találkozót közvetlenül megelőzően – a két eseményt mintegy összekötve – zajlott. A konferencián résztvevő és a kötet szerzőinek sorában is szereplő külföldi kollégák közül hárman voltak jelen (Tatiana Voronina, Helena Ruotsala, Jonas Mardosa), közülük Tatiana Voronina köszöntötte még az ünnepeltet.

*

Barna Gábor 1950. április 13-án született a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Kunszentmártonban. Szülei: Rosznáky Rózsa tanítónő és Barna Domokos ügyvéd.

Alap- és középfokú tanulmányait szülővárosában végezte, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–néprajz–latin szakán szerzett diplomát (1968–1973). Tanárai között volt Gunda Béla és Borzsák István.

Néprajz iránti érdeklődése már általános iskolás korában megmutatkozott: 1962-ben *Egy kunszentmártoni parasztház* című dolgozatával az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton megyei második díjat nyert. Ettől kezdve a középiskola befejezéséig minden évben újabb helytörténeti–néprajzi témával jelentkezett, s díjakat nyert különféle pályázatokon, de történelemből és latin nyelvből is igen eredményesen szerepelt az országos tanulmányi versenyeken. Egyetemistaként a Tudományos Diákkörök X. Országos Konferenciáján (1972) *Kísérlet a jász etnikum körülhatárolására* című dolgozatával miniszteri nagydíjat érdemelt ki. Néprajzi kutatásai és pályamunkái hozták meg számára már fiatalon Pócs Éva, Csalog Zsolt, Diószegi Vilmos,

¹ Mód László–Simon András (szerk.): *Olvasó. Tanulmányok a 60 esztendős Barna Gábor tiszteletére.* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 26.) Szeged, 2010. 897 o.

Morvay Péter, Pesovár Ernő, Bellon Tibor, Szabó László, Füvessy Anikó és mások ismeretségét. Még egyetemi hallgatóként bekapcsolódott a *Magyar néprajzi atlasz* pótgyűjtésébe Szabadfalvai József irányításával, a baranyai atlasz munkálataiba, valamint részt vett a palóckutatásban. 1972–1973-ban a szolnoki Damjanich János Múzeumban gyakornokként, majd segédmuzeológusként tevékenykedett, s szerepet vállalt a *Szolnok megyei néprajzi atlasz* gyűjtő- és feldolgozó munkáiban. Kutatásaival nagymértékben hozzájárult a kunszentmártoni helytörténeti múzeum tárgyi anyagának gazdagításához. Az 1980-as évek elejéig Szabó Lászlóval és Bellon Tiborral közösen szervezte a tiszazugi néprajzi kutatásokat és a kunszentmártoni honismereti tanácskozásokat.

1973–1986 között az MTA Társadalomtudományi Főosztályának alkalmazottjaként akadémiai kutató volt a debreceni KLTE Néprajzi Tanszékén, a Gunda Béla által vezetett kutatócsoportban. Az egyetemi doktori címet 1974-ben szerezte meg Gunda Bélánál a Hortobágy-vidék szokásait és hiedelmeit feldolgozó értekezésével.² A hortobágyi kutatások lezárása után rítusok, szokások, hiedelmek témakörben a Zempléni-hegységben, a Hernád völgyében és Gömör megye magyarok lakta településein végzett terepkutatásokat. Akadémiai kutatóként bekapcsolódott a néprajz egyetemi oktatásába is, 1984-ig rendszeresen voltak órái a debreceni tanszéken.

1987–1993 között az MTA Néprajzi Kutatóintézetének (Budapest) tudományos főmunkatársa, 1989–1992 között tudományos titkára. Az 1992-ben megalakult Miskolci Egyetem Bölcsész Intézetének Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén 1997-ig másodállású egyetemi docensként folklorisztikát oktatott. Az 1991–1992. tanévben az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékén, az 1992–1993. tanévben a Szegedi Tudományegyetem Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén volt meghívott óraadó, kurzusainak címe: *Tárgy és kultusz*, illetve *Búcsújárás*. 1993-tól a szegedi József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére (mai nevén: Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke) került főállású habilitált egyetemi docensként. Újjászervezte Ferenczi Imre halála után a folklorisztikai oktatást, 1998-tól pedig elindította a vallási néprajzi speciális képzést.

Időközben az oktatói és tudományos fokozatok megszerzésének „ranglétráját” is végigjárta. Kandidátusi értekezését 1989-ben írta meg a búcsújárás néprajzáról. 1998-ban az ELTE Néprajztudományi Doktori Iskolájának Folklore programjában habilitált Voigt Vilmos professzornál a vallásos társulatok témakörében. Az MTA doktora címet 2007-ben kapta meg a *Csoportszerveződés és egyéni szerepek a népi vallásosságban – az Élő Rózsafüzér Társulat példáján* című dolgozatáért. 2002 októberétől, Bellon Tibor halála óta előbb megbízott, majd 2003-tól kinevezett tanszékvezető a szegedi egyetemen, 2008-tól egyetemi tanár.

² Az egyetemi doktori értekezés bizonyos fejezeteiből állt össze első önálló könyve: *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Barna Gábor egyetemi oktatóként több díjnyertes, sőt, egy *Pro Scientia-aranyéremmel* jutalmazott országos tudományos diákköri dolgozat vezetője is volt. Fontosnak tartjuk ezzel együtt azt is hangsúlyozni, hogy a hallgatók szakmai támogatásán túl a jó közösségi szellemet, s az alma materhez való későbbi visszatérést erősítendő, az ő kezdeményezésére indult el 1996-tól (az első szakos évfolyam végzésének évétől) a tanszéki diplomaosztás rítusa, s ő szorgalmazta elsőként a szegedi néprajzosok évenkénti találkozásának megrendezését is.

Kezdeményező munkájának köszönhetően indulhatott el Szegeden a 2008–2009. tanévtől a Történelemtudományi Doktori Iskola Modernkor alprogramjába csatlakozva a néprajzi doktori képzés. Megszervezte és elindította 2009-ben a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara és a szegedi Gál Ferenc Hittudományi Főiskola intézményi keretein belül a Bálint Sándor Valláskutató Intézetet, melynek tagjai közvetlenül a tudományos fokozat megszerzése előtt álló vagy nemrégiben tudományos minősítést szerzett fiatal kutatók, részint néprajzosok, részint pedig más humán- és társadalomtudományok művelői. Segíti egykori tanítványai, hallgatói és munkatársai publikálását, hazai és külföldi konferenciákon való szereplését.

Mindez azt is jelzi, hogy a „néprajz szegedi műhelyének” hazai és nemzetközi viszonylatban is elismert kutatóhelyként való megismertetése, minősítése – számos jeles előd munkássága után és ahhoz kapcsolódva – nagyban köthető Barna Gábor egyetemi kutatásszervező tevékenységéhez. A szegedi, a kárpát-medencei és az európai vallási néprajzi kutatások számára is fórumot teremtett az 1992-ben elindított Szegedi Vallási Néprajzi Konferenciák sorozatával. 1995-ben *Devotio Hungarorum* néven Antal Józseffel (Makó) alapítványt hozott létre a szegedi vallási néprajzi kutatások, konferenciák és kiadványok támogatására. Két tanszéki kiadványsorozatot indított el: a *Devotio Hungarorum* forráskiadványt 1994-től, valamint a Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár sorozatot 1998-tól. Az előzőben azóta 15, az utóbbiban 26 kötet látott napvilágot.

Szerkesztői tevékenységét számba véve utalnunk kell még arra, hogy alapító szerkesztője a Magyar Néprajzi Társaság Ciganisztikai Tanulmányok sorozatának, s hogy sorozatszerkesztőként elindította 2004-ben az Akadémiai Kiadónál a Kultúrakutatás című magyar nyelvű, és a *Studies in Ethnology* című idegen nyelvű kiadványsorozatokat.

Kutatói és oktatói munkásságához is szorosan kapcsolódik hatalmas terepismerete és -tapasztalata Kárpát-medence-szerte. A fentebb már említettek mellett főként a búcsújárás témakörének kutatása során bejárta a történelmi Magyarország minden jelentősebb kegyhelyét. Az utóbbi évtizedben egyetemi hallgatókat is bevonva, munkájukat irányítva terepmunkát végzett az egykori Temesközben, a mai Bánságban, a romániai Szatmárban, Zemplénben, s újra a Tiszazug településein. Szűkebb pátriájához való erős kötődése, jó értelemben vett lokálpatriotizmusa egész kutatói pályáját végigkíséri.

Munkásságának rangját és elismerését számos hazai és nemzetközi tudományos társasági tagság és megbízatás, több elnyert kutatási pályázat, s ugyancsak számos díj és kitüntetés jelzi. Ez utóbbiak közül itt a Magyar Néprajzi Társaság fiatal kutatókat elismerő *Jankó János-díját* (1981), a *Nagykunságért-díjat* (1984) és legutóbb megkapott *Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért Díjat* (2010) emeljük ki.

Barna Gábor hazai viszonylatban az egyik legszélesebb külföldi kapcsolattrendszerrel bíró néprajzkutató, amelynek kiépítésére és működtetésére az 1980-as évek vége óta tudatosan törekedett. Közép-Kelet-, illetve Nyugat-Európában különböző intézményekben több hónapot töltött, ami alkalmat biztosított számára, hogy megismerkedjen az érdeklődési területéhez kapcsolódó legújabb kutatási eredményekkel. Hosszabb külföldi tanulmányútjainak helyszínei Csehszlovákia (1984), Ausztria (Bécs, 1988), Belgium (Leuven, Katolikus Egyetem, 1989), Németország (Köln–Bonn–Aachen, 1992; Freiburg 1993), Lengyelország (Krakkó), Csehország (Prága, Brno) és Szlovákia (Pozsony) voltak. Bekapcsolódott a nemzetközi tudományos életbe is, amelynek hamar elismert és megbecsült alakjává vált. 1988 óta a Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore (SIEF), az Österreichische Gesellschaft für Volkskunde (1991–), a Folklore Fellows Associations (1995–) társaságoknak, 1996-tól a Suomalainen Kirjallisuuden Seura, 2007-től pedig a Porthan Seura tagja.

Az 1838-ban alapított, legrégebb finn tudományos akadémia, a Societas Scientiarum Fennica 2008-ban külföldi tagjai közé választotta,³ ami elsősorban a turkui finn és svéd, illetve a jyvaskylä-i egyetem néprajzi tanszékeivel ápolts kapcsolatoknak tudható be. A közös kutatási projektek közül kiemelkedik a Bo Lönnqvisttel a Bánság romániai részén folytatott terepmunka, amelynek eredményeiről különböző tudományos fórumokon és szakfolyóiratokban, illetve önálló kiadványokban számoltak be. 1999-től 2006-ig a SIEF népi vallásosság, 2000-től pedig etnokartográfiai munkacsoportjának töltötte, illetve tölti be az elnöki tisztségét, amelynek révén számos nemzetközi konferencia megszervezésében vett részt. 1993-tól a Szegedi Tudományegyetem oktatójaként a Socrates/Erasmus pályázat keretében cserekapcsolatokat épített ki a sevillai (Spanyolország), a freiburgi, göttingeni egyetemen és a berlini Humboldt Egyetemen (Németország), valamint a finnországi Turku finn és svéd egyetemével. 1996–1999 között a CEEPUS keretében hálózatot koordinált Krakkó, Pozsony, Brno, Prága és Szeged néprajzi tanszékeinek közreműködésével. E kapcsolatok révén hallgatóit és munkatársait külföldi doktori iskolákba segítette (Jyvaskylä, Tübingen).

1993 óta számos külföldi egyetemen (Kolozsvár, Bonn, Göttingen, Zürich, Jyvaskylä) tevékenykedett vendégoktatóként, ami lehetőséget biztosított

³ Vö.: Barna Gábor a finn tudományos akadémia külső tagja. *Néprajzi Hírek* 2009. 1. sz. 88–89.

arra, hogy a kapcsolatok kiépítése és elmélyítése mellett legújabb kutatási eredményeit is ismertté tegye.

Barna Gábor, aki tagja volt az 1970-es években a pozsonyi néprajzi tan-szék által elindított nemzetközi diákszemináriumnak, 1994-ben kezdeményezte hasonló jellegű kutatás megszervezését immáron Szegeden, Seminarium Ethnologicum Szegediense – SemEthnosz néven.

A nemzetközi kapcsolatok kialakítására és ápolására kiváló lehetőséget nyújtott számára a Magyar Tudományos Akadémia néprajzi folyóirata, amelynek szerkesztését 1991 óta végzi. Nemcsak magyarországi kutatók számára igyekszik lehetőséget biztosítani, hanem az elmúlt 19 esztendő során megjelent számokban számos európai és Európán túli szakember tanulmányát is közölte. Az *Acta Ethnographica Hungarica* tematikus számai a hazai és a külföldi kutatók részvételének köszönhetően sok esetben szinte teljes keresztmetszetét adják a kultúra egy-egy területét, jelenségét középpontba állító, meglehetősen szerteágazó néprajzi–antropológiai vizsgálatoknak. 1994-től a *Studia Ethnologia Croatica* és az *Etnološka Tribina* (Zágráb), 2007-től pedig a *Traditiones – Journal of the Institute of Slovenian Ethnology and the Institute of Ethnomusicology at the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts* nemzetközi szerkesztőbizottsági tagja.

Barna Gábor kutatói és oktatói pályájának itt közölt (s nem teljes!) bemutatása is egyértelműen jelzi, hogy a hatvanesztendő évfordulón visszatekintve egy sokszínű, kimerült életművet vehetünk számba. A köszöntő kötet végén álló személyi bibliográfia 1967–2010 között 9 önálló kötet, 54 könyvszerkesztés és 416 magyar és idegen nyelven publikált tanulmány, közlemény adatait tartalmazza. Hangsúlyosan a vallási néprajzi és folklorisztikai tematika van jelen munkásságában, de foglalkozott társadalomnéprajzi problémákkal, s az anyagi kultúra területét is érintették írásai.

A jövőbe nézve kívánunk még sok évtizeden át tartó töretlen munkakedvet, erőt, eredményes oktatói és kutatómunkát, sikeres tanítványokat, egészséget és boldogságot családjá körében!

MÓD LÁSZLÓ
SIMON ANDRÁS

Csáky Károly 60 éves

Csáky Károly, a sokoldalú kutató, pedagógus, író, költő 2010. október 24-én 60 esztendő. Kelenyén született, középiskoláját az ipolysági Magyar Tanítási Nyelvű Gimnáziumban végezte, majd a nyitrai Tanárképző Főiskolán magyar–angol szakot végzett, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen

etnográfus–néprajz szakos tanári diplomát szerzett. 1983-ban doktorált, 2000-ben néprajztudományból szerzett PhD-fokozatot.

Eddigi rendkívül gazdag munkásságában az irodalmi, honismereti, kultúrtörténeti könyvei mellett a magyar néprajzkutatás számára különösen nagy értéket képviselnek a népszokásokkal és néphittel foglalkozó könyvei.

Néprajzi terepmunkájának, könyvtári, levéltári kutatásainak legfontosabb kiindulópontja szülőföldje, az Ipoly mente.

Első nagy sikerű könyve 1987-ben jelent meg az Ipoly menti kalendáriumi szokásokról *Hallottátok-e már hírét?* (Bratislava) címmel. Ezt követték az emberi élet szokásait feltáró monográfiái: a születés, keresztelés hagyományait bemutató *„Pogánykát vittünk, báránykát hoztunk”* (Komárom, 1992); a párválasztást, lakodalmi szokásokat és hiedelmeket közlő *„Jaj, pártám, jaj, pártám...”* (Dunaszerdahely, 1993.); valamint a halál és temetés hagyományait megörökítő *„Nem halt meg, csak alszik”* (Dunaszerdahely, 1999). Hiedelemmonográfiája *A Középső-Ipoly menti palócok népi hiedelemvilága* (Dunaszerdahely, 2001), szakrális néprajzi tanulmányainak gyűjteménye, az Ipoly menti és börzsönyi táj hitéletének változásvizsgálata *„Ó, szép piros hajnal”* (Komárom, 2005) címmel jelent meg.

A teljes esztendő kalendáriumi szokásait három kötetben adta közre a Középső-Ipoly mentén gyűjtött recens anyag alapján, összevetve más tájegységeken gyűjtött anyagokkal, fotókkal, kottapéldákkal, szakirodalom-jegyzékekkel. A három értékes kötet különböző kiadónál, más-más formátumban jelent meg: az első kötet *Katalin-naptól Gergely-napig* (KT Könyv- és Lapkiadó Vállalat KFT, Komárom, 2005), a második *Sándor-naptól úrnapig* (Madách-Posonium, Pozsony, 2006), a harmadik *Szent Ivántól Erzsébet-napig* (Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2008).

Kalendáriumi szokásleírásaiban nagy hangsúlyt helyezett a történeti és recens szakrális és népi vallási adatokra is. Ezzel a korábban elhanyagolt, ugyanakkor rendkívül fontos területtel gazdagította a jeles napokhoz kapcsolódó hagyományok leírását.

Néprajzi munkái mellett nagy jelentőségű kultúrtörténeti, helytörténeti munkásságának bizonyítékai többek között a *Híres selmecbányai tanárok* (Dunaszerdahely, 2003), *Szécsénykovácsitól Zalabáig – Tizenöt Ipoly menti falukép* (Bratislava, 2007), *Szakrális emlékeink nyomában I–III.* (2008–2010, Dunaszerdahely, Lilium Aurum).

Csáky Károly tevékenysége szakmai elismerésekben részesült. A Magyar Néprajzi Társaság *Sebestyén Gyula-émlékéremmel* (1989) tüntette ki, 2003-ban pedig a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagjává választotta. A honismereti mozgalomban végzett munkásságát a Honismereti Szövetség éremmel jutalmazta (2002). Madách Imrével kapcsolatos kutatásai és publikációi nyomán kapta meg 1994-ben Nógrád Megye *Madách Imre-díját*. Pedagógusként a dunaszerdahelyi Katedra Társaság 1997-ben *Katedra Díjban* részesítette. Költőként, íróként 1999-ben *Jobbágy Károly-díjban* részesült. Kutatómunkáját

Magyarországon a Domus Hungarica Scientiarum et Artium ösztöndíj támogatta 2002-ben és 2003-ban. 2004-ben *A Magyar Kultúra Lovagja* címet kapta meg, mely jól jelképezi, hogy munkássága az egész magyarságot szolgálja. 2002-ben *A Szlovák Köztársaság Ezüstplakettjét* vehette át. 2005-ben a *Madách Posonium Irodalmi Díj* különdíját kapta meg az „*Ó, szép piros hajnal*” című kötetéért, néprajzi és helytörténeti munkásságáért.

A jeles évforduló alkalmat ad arra, hogy tisztelettel és szeretettel köszöntsük Csáky Károlyt, aki a magyarság kultúrájának sokoldalú vizsgálatára szenteli tevékeny életét. Kívánjuk, hogy még nagyon sokáig erőben és egészségben folytathassa néprajzkutatói, írói, pedagógusi munkásságát, hiszen eddig minden művével maradandót alkotott mind a szakemberek, mind a nagyközönség számára.

TÁTRAI ZSUZSANNA

Köszöntjük a 60 esztendőes Kobzos Kis Tamást

„Tulajdonképpen a tanítást mi akkor tanultuk, amikor gyűjteni kezdtünk. Ezek a parasztemberek igazi örömmel adták át a tudásukat, és mi áhítattal hallgattuk ott a helyszínen. Hiszen már Bartók Béla is leírta, hogy aki a paraszzenét meg akarja ismerni, annak el kell menni a falusi környezetbe, mert a festő sem ismerheti meg a természetet könyvekből. Mi is ezt tettük.” (Kobzos Kiss Tamás)

Kobzos Kiss Tamás 1950. május 30-án született Debrecenben. Szülei pedagógusok voltak, édesapja Kiss Tamás költő és író. A zeneiskolában zongorázott, majd magánúton gitározni is tanult. A magyar népzene és történeti zene már gimnáziumi éve alatt felkeltette érdeklődését, az egyetemen pedig (vegyész szakon végzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen) a Főnix színjátszó együttes tagja lett, majd 1973–74-ben a Délibáb népzenei együttesben szerepelt. Ekkor már az ének mellett több népi hangszerezen is játszott (citera, brácsa, furulya, koboz). A fővárosba kerülve (1974-ben) restaurátor lett a Néprajzi Múzeumban, majd a Központi Múzeumi Igazgatóság Restaurátor és Módszertani Központjában. Rövid ideig a Kaláka együttes tagja volt, majd táncmuzikáns zenekarokban játszott. *A Népművészet Ifjú Mestere* címet 1975-ben kapta meg.

Zenészi munkásságában kiemelkedő az 1975 és 1985 közötti időszak, amikor L. Kecskés András régi zenei együttesének tagja. Ekkor jelennek meg a Hungaroton Kiadónál azok a hanglemezek (*Zene a reneszánsz kori Erdélyben*, *Gauzelm Faidit trubadúrdalai*, *Régi török zene Európában*), amelyek zenei életünkben is nagy visszhangot váltanak ki, mivel komoly kutatómun-

kával állítják össze a feljátszott zenei anyagokat. Ugyanezekben az években zenész és versmondó társaival számos, a régi magyar költészetet és zenét bemutató műsorban működött közre az Egyetemi Színpadon előadóként és szerkesztőként egyaránt. Évekig szerepelt a Radnóti Színpad *Toldi* című előadásában és közreműködött Szentpál Mónika és Erdélyi György irodalmi műsoraiban. 1981-től tagja a bécsi Clemencic Consortnak, Európa egyik legrégebbi régizenei együttesének, amellyel Európa számos országában több száz koncerten játszanak. Ugyanebben az esztendőben ismerkedik meg Michel Montanaro provanszi zenésszel, akivel több mint tíz évig koncertezik. 1991 óta gyakran lép fel török barátjával, Erdal Salikogluval is (2002-ben együtt készítették el a *Szívetekben őriztetek*, majd 2008-ban a *Lásd mit mível a szerelem* című CD-ket).

Szabados György zeneszerző-zongoraművésszel kortárs zenei művek előadójaként 1983 óta dolgozik (*Szertartászene*, 1983–2005; *Az események titkos története*, 1985; *A kormányzó halála*, 1989).

Gyakori közreműködője a Jánosi együttes szerepléseinek is. Velük többek között a londoni Royal Festival Hallban, Finnországban, Lengyelországban, Erdélyben, a New York-i Lincoln Centerben lépett fel. Közös készítették el a *Kossuth üzenete eljött* című lemezüket, amely 1998-ban elnyerte a Magyar Művészeti Akadémia díját. 1988-ban, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadásában jelent meg első önálló kiadványa *Énekelt történelem* címmel. A Musica Historica együttesel 1992-ben készült közös produkcióban a *Protestáns énekmondók*, 1994-ben a *Vándorok énekei* című kazetta és könyv. A honfoglalás kor zenéjéből ad válogatást az általa szerkesztett *Táltos idők* című kiadvány (Fonó Records, 1996). Az európai országokon kívül kétszer járt az Egyesült Államokban, négy ízben Japánban, ösztöndíjjal pedig Törökországban (1986) és Kínában (1999). Gyakran koncertezik a környező országok magyarsága körében is.

Debrecen város pályázata segítségével 2000-ben kiadta a debreceni költők énekelt verseit tartalmazó *Főnix és Bárány*, majd a várostól kapott Kölcsey-ösztöndíj segítségével a „*Nem megyek én innen sehova*” című albumokat. A Tinódi Lantos Sebestyén *Cronicáját* hangzó és írott formában tartalmazó CD-ROM-ot 2006-ban készítette el az Arcanum Kiadó gondozásában. Csokonai-lemeze a Hangzó Helikon sorozatban 2008-ban jelent meg, 2009-ben pedig Isztambulban a középkor zenéjéből készített CD-je.

Az Óbudai Népzenei Iskolának 1986 óta tanára, 1991 óta igazgatója, tanít a Liszt Ferenc Zenetudományi Egyetem népzene szakán is. Több publikációja jelent meg a népzene-tanítás témakörében, szerkesztője volt népzene-tanítási tanterveknek.

1996-ban elnyerte a Bezerédi Alapítvány népművészeti díját, zenetanári munkája elismeréseként 1998-ban megkapta a *Köztársasági Arany Érdemkeresztet*, művészi munkáját pedig a *Magyar Művészetért* díjjal jutalmazták. A Magyar Régizenei Társaság *Tinódi-díját* 2005-ben nyerte el. Választmányi

tagja a Zenetanárok Társaságának, tiszteletbeli tagja a Magyar Művészeti Akadémiának. A *Magyar Örökség Díjat* 2006-ban, a *Prima Primissima Díjat* 2007-ben kapta meg. 2010-ben *Eletfa-díjat* kapott – Budai Ilona népdaléne-kessel együtt – kiemelkedő művésztanári munkája elismeréseként.

Kedves Tamás! Isten éltesen sokáig, örvendeztess meg bennünket még sok műsorral, összeállított hangzóanyaggal, tanítsad továbbra is a jövő nemzedékeket, mert már tanítványaid is bizonyították, hogy a befektetett idő és fáradság idővel sokszorozódva térül meg és gazdagítja kultúránkat!

G. SZABÓ ZOLTÁN

A 60 éves Pálfy Gyula köszöntése

Pálfy Gyula etnográfus, néptánckutató, az MTA Zenetudományi Intézete Néptánc Osztályának munkatársa az idén töltötte be 60. életévét. Ebből az alkalomból köszöntjük őt, felidézve életét, munkásságát és a néptánc kutatásban eddig eltöltött éveit.

1950-ben született Szegeden, ahol édesapja főiskolai tanárként dolgozott. A néptánc közelébe a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola hallgatójaként került 1969-ben. Tánc tudását 1971 és 1980 között a Timár Sándor vezette Bartók Béla Táncegyüttesben mélyítette el, amely abban az időben a folklór revival és a tánc házmozgalom egyik „kísérleti műhelyeként”, s kisugárzó közösségeként működött. Pálfy a Bartók Együttes kiváló táncosaként e mozgalmak kellős közepébe került, s itt jegyezte el magát egy éltre a néprajzzal és a hagyományos kultúra megőrzésének gondolatával. Ezt jelzi *A Népművészet Ifjú Mestere* cím és a békéscsabai szólótáncverseny *Aranysarkantyús* díja, amelyet ebben az időben kapott meg.

Az együttesben került szorosabb baráti és szakmai kapcsolatba Martin Györggyel, akinek közbenjárására 1972-ben az MTA Népzene kutató Csoportjának műszaki munkatársa lett. Ettől kezdve Pálfy a néptáncgyűjtések szinte elmaradhatatlan részesévé vált, ellátva az operatóri, hangfelvevői, jegyzőkönyvvezetői, s egyéb szükséges feladatokat. Ilyen módon páratlan terepismertetre tett szert, közvetlenül megismerve a magyar nyelvterület hagyományos tánc kultúráját a Rábaköztől Gyimesig, s a Vály-völgyétől a Vajdaságig. A Néptánc Archívum filmleltárkönyvének adatai szerint 151 tétel fűződik a nevéhez, amely cca. 300 faluból való gyűjtést jelent.

Martin kezdettől fogva táplálta Pálfy alakuló szakmai érdeklődését, s 1980-ban az ő unszolására iratkozott be az ELTE néprajz szakára. Ettől kezdve önálló kutatómunkát is végzett. Szakdolgozatát a mezőségi Vajdakamarás táncairól és táncéletéről írta, amely a néptánc kutatás, a színpadi néptáncmoz-

galom és a táncházmozgalom táncismeretét is nagyban gazdagította egy helyi közösség tánc kultúrájának aprólékos bemutatásával. E kutatásban a terepmunkától kezdve az elemzésen, rendszerezésen át a megírásig kiválóan használhatta elmélyült terep ismeretét és gyakorlati tánc tudását. Szakdolgozata anyagát részletekben, önálló tanulmányok formájában jelentette meg 1986 és 1988 között.

Az 1980-as évek elején részese volt a keceli néprajzi és történeti monográfia munkálatainak, s 1984-ben e kötetben ő mutatta be a Kiskunság és Bácska határmezsgyéjén települt sajátos helyi közösség, Kecel tánc tudását. Munkájához bőven használta az élő hagyomány forrásainak háttérül szolgáló levéltári anyagokat és írott történeti forrásokat is.

A délkelet-alföldi románság tánc hagyománya iránti szakmai érdeklődése korábbi gyakorlati táncos ismereteiből táplálkozott. (A méhkeréki román Nyisztor György táncának bemutatásával szerezte ifjúkori díjait.) A magyarországi románok tánc hagyománya című alapos tanulmánya, amely a *Táncművészet* folyóirat 1986. évfolyamában jelent meg, máig legszakszerűbb bemutatása a 22 településen lakó cca. 20 ezer fős román nemzetiségi lakosság tánc hagyományának. (Főként a legjobban feltárt Méhkerék és Elek táncai vannak az írás fókuszában.) Ő bontotta ki a Martin György által korábban jelzett regionális különbségeket, elkülönítve a bihari és az Arad vidéki táncbeli sajátosságokat.

Martin halála után Pálffy Gyula vette át mestere és mentora helyét a Palóckutató Munkaközösségben, s Nagy Judittal együtt ők rajzolták meg a Martin által fölvezetett képet a palóc etnikai csoport tánc hagyományáról. Ettől kezdve több olyan vállalkozás részese volt, amely Martin György még kiadatlan vagy újrakiadásra kiválasztott műveinek nyomdai előkészítését célozta. Ilyenek voltak a Karsai Zsigmonddal együtt jelzett *Löringréve táncélete és táncai* című egyéniség- és tánc típus monográfia 1989-ben, a *Mátyás István Mundruc – Egy kalotaszegi táncos egyéniség vizsgálata* című kötet 2004-ben, a *Motívumkutatás, motívumrendszerezés – A Sárköz – Duna menti táncok motívumkincse* című Martin-kötet újrakiadása 1999-ben. Nagy szerepe volt abban (a kötet más munkatársai mellett), hogy Martin György Mátyás Istvánról írt és tanítványai által nagy körültekintéssel véglegesített, posztumusz műve *Pitrè-Salamone Díj*ban részesült 2005-ben.

A Planétás Kiadó 1997-ben adta ki a *Néptánc kislexikont*, amelynek anyagát Pálffy Gyula állította össze a *Magyar néprajzi lexikon* táncos címszavaiból, kiegészítve néptánc iránt érdeklődők számára hasznos zenei, hangszer-történeti és néprajzi címszavakkal. Ezenkívül részt vett az *Új Révai lexikon*, a nemrég megjelent *Magyar táncművészeti lexikon* és más lexikonok előkészítő munkálataiban néptáncra vonatkozó címszavak írójaként, ezzel is hozzájárulva a magyar néptáncra vonatkozó ismeretek szélesebb körben való megismeretetéséhez. Az aprólékos rendszerező, katalogizáló munkák iránti vonzalmát jelzi az is, hogy évtizedek óta ő gondozza (kollégák közreműködésével) a

magyar néptánckutatás bibliográfiáját. Réthei Prikkel Marián példáját követve létrehozta a magyar nyelvű táncszók (réják, csujogatások, táncbéli kiáltások) eddigi legnagyobb gyűjteményét, amelynek rendszerezésével folyamatosan foglalkozik.

Pálfy Gyula az akadémiai intézetbe kerülése óta a Néptánc Archívum gyarapításán, rendezésén és hosszú távú megőrzésén dolgozott, Martin halála után pedig kifejezetten a Filmtár felelőse lett. Ebben a munkakörben rengeteget tett a nyilvántartás tökéletesítéséért, a filmanyagok megőrzéséért és könnyebb hozzáférhetővé tételéért. Ennek során a Filmtárba látogató kutatók, főiskolai hallgatók, együttesi táncosok, koreográfusok megtapasztalhatták szigorú szakmai elvárásait. Elvárta és ma is elvárja minden látogatótól a néptáncos szakirodalom alapos ismeretét, a néprajzi és történeti tudnivalók elsajátítását és a szakmai anyagokban való elmélyülést, mielőtt az archívum értékes, még kiadatlan anyagához hozzáférnének. Elutasítja a felületes újdonságkeresést, a szenzációéhséget, s bőkezűen jutalmazza az elmélyült érdeklődést és az archívum gyarapítására tett gesztusokat. Számos olyan fiatal kutató van, aki Pálfy Gyula tanítványának vallja magát, annak ellenére, hogy ő a formális felsooktatásban régóta nem vesz részt.

Pálfy Gyulát mindig is szerény, visszahúzódo természetű, önmagával és másokkal szemben is rendkívül szigorú embernek ismertük, s ezek a tulajdonságai az évek múltával még tovább erősödtek. Csak barátai és közvetlen munkatársai ismerik sajátos humorérzékét, s a humoros helyzetek, viccek, vidám anekdoták iránti vonzalmát, amelyekkel a legváratlanabb pillanatban lepi meg őket. Talán nincs még egy olyan munkatársa az intézetnek, aki ennyi anekdotát őrizne az emlékezetében az előző néprajz-, népzene- és néptánckutató nemzedékekről.

Jó memóriája, páratlan forrásismerete, örökös korrigáló szenvedélye és az ezekkel szorososan összefüggő megalapozott, biztos ítélete nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a Néptánc Osztály kiadványai jó színvonalon, tökéletes helyesírással és tipográfiaailag is megfelelően jelenjenek meg. Csak sajnálhatjuk, hogy Martin György közvetlen tanítványaként tehetségét és alkotói energiáit nem tudta még jobban kihasználni a tánc kutatásban, de teljesítménye így is elismerésre méltó, s figyelmet érdemlő. Köszönjük neki szigorú emberségét, az értékek iránti, megalkuvás nélküli elkötelezettségét, segítőkészségét, s a hagyományos kultúra feltétel nélküli szeretetét.

A kerek évforduló alkalmából kívánunk neki jó egészséget és további tartalmas alkotó éveket!

FELFÖLDI LÁSZLÓ

MINDENFÉLE

Néprajzkutató akadémikusok

A Magyar Tudományos Akadémia 2010. évi közgyűlésén a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya felterjesztése alapján Paládi-Kovács Attilát *rendes taggá*, Pozsony Ferencet pedig *külső taggá* választották.

Paládi-Kovács Attila az MTA Székházának Felolvasótermében 2010. szeptember 27-én tartotta meg *Időrend, kronológia, periodizáció az európai etnológiában* című székfoglaló előadását.

Az alábbiakban a tagajánlásokat közöljük, amelyeket a *Magyar Tudomány* 2009. decemberi számának mellékletéből (7–8, 15. old.) vettünk át.

A SZERK.

Paládi-Kovács Attila, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Ózdon született 1940-ben. 2001 óta az MTA levelező tagja. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének kutatóprofesszora és az ELTE BTK Néprajzi Intézetének egyetemi tanára, az *Európai etnológia* című PhD-program vezetője. Szűkebb szakterülete az etnográfia és az európai etnológia.

Megválasztása óta öt könyvet publikált. Közülük kiemelkedik a Kárpát-medence népi műveltségének regionális tagolódásával, jellegzetes és kevésbé ismert népcsoportjaival foglalkozó gyűjteményes kötete (*Tájak, népek, népcsoportok*, 2003), továbbá a klasszikus kapitalizmus munkásrétegeinek társadalomrajzát, életmódját, mentalitását bemutató könyve (*Ipari táj. Gyáarak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században*, 2007). Tucatnyi idegen nyelvű cikk mellett magyar nyelvű tanulmányainak száma is meghaladja a negyvenet. Kilenc kötet, köztük két idegen nyelvű gyűjteményes mű szerkesztése fűződik a nevéhez. Vezetésével készül a *Magyar néprajz nyolc kötetben* című kézikönyv. A tudományos közélet tevékeny tagja.

Ajánlók: BENKŐ LORÁND, MARÓTH MIKLÓS, KÓSA LÁSZLÓ

Pozsony Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja

A háromszéki Zabolán született 1955-ben. 1997 óta a filológiai tudományok doktora. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajzi és Antropológiai Tanszékének egyetemi tanára. Szűkebb szakterülete a folklór, a szokás kutatások, a társadalomnéprajz és Erdély népeinek interetnikus viszonyai.

A romániai magyar néprajz egyik vezető szakembere, tudományos érdeklődésének meghatározója. Folkloristaként elsősorban a szokásokat és a nép-

költészetet, antropológusként a tradíció és a modernizáció viszonyát és a társadalomszerkezetet vizsgálja. Erdély interetnikus kapcsolatainak kiemelkedő kutatója. Nemzetközi jelentőségűek szász (*Az erdélyi szászok jeles napi szokásai*, 1997, németül is) és csángó tanulmányai (*A moldvai csángó magyarok*, 2005, románul és angolul is).

Ajánlók: GÖRÖMBEI ANDRÁS, KÓSA LÁSZLÓ, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Szellemi kulturális örökség Az UNESCO-egyezmény és annak magyarországi végrehajtása

2010. szeptember 17-én első alkalommal hirdették ki *A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére* addig felvett elemeket. A Kulturális Örökség Napjainak megnyitóján Réthelyi Miklós, kultúráért felelős miniszter az érintett közösségek képviselőinek ünnepélyes keretek között átadta a kihirdetést szentesítő dokumentumot.

Az alábbiakban bemutatjuk az ünnepi esemény előzményeit, azaz az UNESCO-egyezmény megszületését, valamint a magyarországi végrehajtás jelentősebb lépéseit és eddigi eredményeit.

A szellemi kulturális örökség UNESCO-egyezménye

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (a továbbiakban UNESCO) megalakulása óta számos egyezményt hozott létre a világ kulturális javainak megmentése és megőrzése érdekében. Ezek a nemzetközi jogi dokumentumok egységes szemléletű irányelveket és cselekvési stratégiákat nyújtanak. Az egyezmények végrehajtása során létrehozott kormányközi bizottságok, működési irányelvek és a reprezentációt segítő listák és regiszterek pedig a kulturális örökség megőrzésének fontosságára igyekeznek irányítani a figyelmet, és segíteni hivatottak a megfelelő nemzetközi és nemzeti szintű feladatok megvalósítását.

Ezek közül az 1972-es, közismert nevén *Világörökség Egyezmény (Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről)*¹ a közvetlen előzménye a szellemi kulturális örökség iránt felmerülő érdeklődésnek. A végeredményben az épített és a természeti környezet védelmét megfogalmazó egyezményt Magyarország 1985-ben ratifikálta. Mind ez ideig nyolc magyar

¹ *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Magyarországon az egyezményt az 1985. évi 21. törvényerejű rendelet hirdette ki, majd a „6/1999. (III. 31.) NKÖM rendelet a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságáról” szabályozta a bizottság mint a kulturális örökségért felelős miniszter tanácsadó testületének működését.

helyszín került fel a *Világörökség Listára*, s jelenleg is több szerepel előkészületként a várományosi listán (ezekről részletesen a www.vilagorokseg.hu oldalon olvashat az érdeklődő).

Az e nemzetközi dokumentum elfogadását követő évben rendezett UNESCO-ülésein már felmerült az a gondolat, hogy a *Világörökség Egyezmény* gyakorlatilag figyelmen kívül hagyja a nem tárgyiasult, azaz szóban, tudásban, képességekben, szokásokban létező, és az élő közösségekhez kapcsolható, kapcsolódó kulturális gyakorlatokat, pontosabban csak az objektum vagy a kultúrtáj kialakítása, birtokbavétele során felhasznált mögöttes tudást és gyakorlatot tekinti az örökség részének, azt a gyakorlatot és tudást, amely létrehozta és fenntartja azt.

E hiányérzet továbbgondolása és az örökség fogalmának kiterjesztése eredményeként, hosszas előkészítés során, ajánlásokat és cselekvési terveket megfogalmazó számos tárgyalást és konferenciát követően 2003-ban az UNESCO közgyűlése elfogadta *A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt*.² 2010 őszéig 132 állam nyújtotta be csatlakozási szándékát, s került ezáltal az egyezményben részes államok sorába. A párizsi UNESCO-központban megalakult a szellemi kulturális örökség titkársága, amely önálló honlapot is működtet (<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=EN&pg=home>).

Mi a szellemi kulturális örökség?

Míg a kulturális világörökség esetében végső soron mindig világörökségi helyszínről van szó, addig a szellemi kulturális örökség csak másodsorban foglalja magában a tapintható, helyszíni elemeket: alapvetően gyakorlat, tudás és tevékenység. Az egyezmény célja az élő közösségi gyakorlatok megőrzése, a globalizálódó-modernizálódó világban fennmaradó közösségek identitásának megerősítése, ezáltal a kulturális sokszínűség kölcsönös elismerése, valamint a nem tárgyiasult és gyakran kihalással fenyegetett kifejezési formák jelentőségének tudatosítása, az ilyen örökségelemek védelme.

A *szellemi kulturális örökség* (angolul *intangible cultural heritage*, franciául *patrimoine culturel immatériel*) fogalma az *intangible/immatériel* szóval fejezi ki megfoghatatlan voltát, nem tárgyiasult jellegét. A szellemi kulturális örökség hagyományos és élő egyszerre, folyamatosan újraalkotott és szóban továbbadott. A szellemi kulturális tevékenység soha nem statikus, hanem olyan tudás, mely generációról generációra való vándorlás során alakul ki és létezik tovább. A szellemi kulturális örökség a közösségekben él, annak tagjai az örökség gyakorlói és hordozói, egyben ők a megőrzés letéteményesei is. Ebben az esetben tehát nem helyszínekről, rögzült vagy élettelen tárgyi emlékekről, hanem a mindennapokban élő közösségi megnyilvánulásokról van szó.

² *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.*

A szellemi kulturális örökség lehet szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, készítmény és kulturális színhely –, amelyet a közösségek kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség, amelyet a közösségek állandóan újratemetnek, közös identitást és folytonosságérzést nyújt számukra.

A szellemi kulturális örökség többek között az alábbi területeken nyilvánul meg: a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet mint az örökség hordozóját, b) előadóművészetek, c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események, d) a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok, e) hagyományos kézművesség.

Az UNESCO az egyezmény létrehozásával ösztönözni kívánja a szellemi kulturális örökség megőrzését, az érintett közösségek szellemi örökségének elismerését, az örökség jelentőségének tudatosítását helyi, nemzeti és nemzetközi szinten. Továbbá célja a közösségek figyelmének felhívása saját kulturális értékeik és szellemi örökségük jelentőségére, a helyi szellemi erőforrások, kapacitások megtartó erejére, identitáserősítő hatására, a megmaradásban, a jövőben betöltött szerepére. Ugyanakkor a nemzeti és nemzetközi szintű közvéleménnyel, továbbá a különböző felelős szervekkel is igyekszik elismertetni a helyi örökség jelentőségét és a megőrzés szükségességét. Erre különböző megőrzési stratégiákat ajánl, vagy ír elő az egyezményben részes államok számára: az ilyen örökség azonosítása, számbavétele, nyilvántartása, dokumentálása, vagy az ezzel kapcsolatos jogalkotás, az általános tervezési politikába történő beépítés, az örökséggel kapcsolatos támogatási rendszer kialakítása, továbbá a kutatás, az archiválás, a hozzáférés biztosítása, az örökségiszakember-képzés, és az oktatás, ismeretterjesztés minden formájának alkalmazása, a szellemi örökség oktatási rendszerekbe történő széles körű beépítése.

Nemzetközi lépések

Az egyezmény meghatározza azt is, milyen lépéseket tesz a világszervezet a szellemi kulturális örökség védelme érdekében nemzetközi szinten. Három nyilvántartást indított útjára 2009-ben, amelyre az egyezményhez csatlakozott részes államok adhatnak be felterjesztéseket.

A láthatóvá tétel és a szellemi örökség jelentőségének tudatosításáért a Kormányközi Bizottság létrehozta *Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listáját*. A 2009. szeptember végén tartott negyedik ülésén 76 elemet vett föl e jegyzékre, mint például a perzsa újév ünnepét, a Japánban élő ainu táncot, a romániai doina énekhagyományt, az indonéz batikolást. *Ebben a sorban kapott helyet Magyarország felterjesztése, a télvégi maszkos szokás, a mohácsi busójárás is, mely így első magyarországi elemként került a reprezentatív listára.*

A bizottság létrehozta *A sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listáját*, amelyre a valamilyen okból veszélyeztetett, például végleges eltűnéssel fenyegetett örökségelemek kerülhetnek fel, amelyek indokolt esetben anyagi támogatást is kaphatnak az erre létrehozott alapból. A negyedik kormányközi bizottsági ülésen tizenkét elemet vettek fel a sürgős védelmet igénylő elemek listájára (például a mongol hőseposzéneklést vagy a mali-i csoportos halászlászi szertartást).

A bizottság létrehozta *A szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek nyilvántartását*. Ezek a programok az egyezmény elveinek és céljainak példászerű megvalósításai. 2009-ben három ilyen gyakorlatot regisztráltak (többek között a spanyolországi iskolamúzeum pedagógiai programját). A következő felterjesztési határidőre, 2010. március 1-jéig Magyarország e nyilvántartásra felterjesztette *A táncház-módszer mint a szellemi kulturális örökség megőrzésének magyar modellje* című jelölését. A nyilvántartásba történő felvétel várható időpontja 2011 őszén, a sorra következő Kormányközi Bizottsági ülésen lesz esedékes.

E listák létrehozása mellett az UNESCO a *Szellemi Kulturális Örökség Alap* segítségével anyagilag is támogatja a legveszélyeztetettebb gyakorlatokat, továbbá a legjobb megőrzési eljárásokat és ezek terjesztését.

Az UNESCO a Kormányközi Bizottság évenkénti összehívásával, a végrehajtást szabályozó *Működési Irányelvek* megfogalmazásával, valamint konferenciák és workshopok szervezésével és aktív támogatásával segíti a szellemi kulturális örökség fogalmának és a megvalósítás különböző gyakorlatainak nemzetközi összehangolását, a tapasztalatok kölcsönös megismerését.

A hazai megvalósítás legfontosabb lépései

Magyarország két évi közigazgatási és szakmai előkészítés után 2006-ban a XXXVIII. kihirdető törvény megalkotásával lehetővé tette a dokumentum ratifikálását, melynek eredményeképpen hazánk harminckilencedikként csatlakozott az egyezményhez. Magyarországot a részes államok első közgyűlésén, 2006-ban négy évre beválasztották a Kormányközi Bizottságba. A kihirdető törvény értelmében annak megvalósításáért a kulturális örökség miniszterre teszi meg a megfelelő intézkedéseket, azaz az egyezmény végrehajtása a kulturális tárca hatókörébe tartozik.

A korábban ismertetett nemzetközi védőintézkedések mellett a részes államok számára az egyezmény meghatározza a végrehajtással kapcsolatos lépéseket, feladatokat is. Az egyes országok a csatlakozással vállalják, hogy megkezdik a szellemi kulturális örökségelemek azonosítását, ezek nyilvántartásba vételét, leltárak készítését, továbbá elkötelezik magukat, hogy az örökségmegőrzést bevonják a tervezési programokba, felelős szakértői testületeket hoznak létre (Magyarország esetében a nemzeti bizottságot, örökségvédelmi szakértői rendszert, szakmai hálózatot), kutatási módszereket fejlesztenek ki a

szellemi kulturális örökség megőrzése érdekében, elindítják a szellemi kulturális örökség szakértők képzését (Magyarországon egyetemi képzés, akkreditált továbbképzés formájában), biztosítják a szellemi kulturális örökséghez való hozzáférést, dokumentációs intézményeket hoznak létre a szellemi kulturális örökség számára (archívumok, adatbázisok formájában).

A feladatok között kulcsszerepe van az oktatásnak, a tudatosság erősítésének, mely manapság letéteményese lehet az örökség, a hagyomány (tovább/túl)élésének. Ezek formái lehetnek nyilvánosságot megcélzó oktatási, tájékoztatási programok, helyi tantervek és képzési programok, kapacitásépítő tevékenységek és a tudásátadás iskolarendszeren kívüli módjai.

Az egyezmény céljainak magyarországi megvalósítása lépésről lépésre halad, melynek eddigi eredményeiből az alábbiakban felvillantunk néhány mérföldkőnek számító pontot.

Az egyezmény végrehajtását irányító akkori Oktatási és Kulturális Minisztérium (ma Nemzeti Erőforrás Minisztérium) megbízásából 2009 áprilisától a Szabadtéri Néprajzi Múzeum koordinálja az egyezmény állami végrehajtásához kapcsolódó szakmai feladatokat, melynek során a múzeum szervezeti egységeként létrejött a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság. Munkatársai Csonka-Takács Eszter néprajzkutató, Havay Viktória néprajz–német szakon és Filkó Veronika történelem–néprajz szakon végzett fiatal néprajzosok. Az igazgatóság munkáját egy állandó szakmai tanácsadó testület segíti. Emellett széles körű szakértői hálózat működik együtt az egyes szakmai feladatok megvalósítása érdekében (felterjesztések szakértői értékelése, szakmai tanácskozások előkészítése, moderálása, elvi-módszertani kérdések kidolgozása).

Az igazgatóság feladata a szellemi örökség UNESCO-egyezményének hazai szakmai megvalósítása és az ezzel kapcsolatos feladatok koordinálása. Olyan operatív szakmai szervezetként működik, amely összehangolja a szellemi kulturális örökséghez és elsősorban annak hatékony megőrzéséhez kapcsolódó tevékenységeket és programokat, továbbá összefogja az ezek megvalósításában részt vevő intézményeket és szervezeteket, illetve ösztönzi, elősegíti és koordinálja a szellemi kulturális örökség megőrzésével és védelmével kapcsolatos további, megvalósításra váró teendőket. Biztosítja a szellemi kulturális örökség promócióját a folyamatos és széles körű tájékoztatás révén, valamint nyilvánossá teszi az egyezményből következő hazai feladatokat és a megvalósulás folyamatának eredményeit, hivatalos dokumentumait.

Ennek szellemében feladatai közé tartozik a készülő nemzeti jegyzék gondozása, szakmai hálózat kiépítése, szellemi kulturális örökség honlap üzemeltetése, oktatási anyagok tervezése, ismertetők készítése, konferenciák, továbbképzések szervezése és a szellemi örökségüket megőrizni kívánó közösségekkel való kapcsolattartás.

2008 szeptemberében megalakult a Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága. A nemzeti bizottság a kultúráért felelős miniszter tanácsadó testületeként működik. 2008 és 2010 között négy ülése volt. Tagjait a

szellemi kulturális örökségben érintett intézmények, szervezetek, minisztériumok vezetői delegálják. A 22 tagú bizottság feladata a szellemi kulturális örökség egyezmény hazai megvalósításával kapcsolatos lépések kidolgozása, javaslattevés a miniszter számára a nemzeti jegyzékre történő magyar örökségelemek felvételéről, az UNESCO reprezentatív listájára történő magyar felterjesztés kiválasztásáról, az egyezményt megvalósító programok és oktatási projektek kidolgozásáról, a határon átnyúló szellemi kulturális örökségi elemekkel kapcsolatos közös kultúr diplomáciai együttműködések kialakításáról.

A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény célja szerint a védőintézkedések részeként a részes állam a területén található szellemi kulturális örökségelemeket azonosítja és nyilvántartja. Ennek megvalósítása érdekében a kultúráért felelős miniszter felhívása alapján a Magyarországon élő közösségek, csoportok vagy egyének a saját szellemi kulturális örökségüként elismert elemeket javasolhatnak felvenni *A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére*. A jegyzék célja, hogy nyilvántartsa és széles körben hozzáférhetővé tegye mindazon kulturális megnyilvánulásokat, amelyeket a közösségek saját örökségüként tartanak számon és gyakorolnak napjainkban is. A nemzeti jegyzékre történő felvételre a közösségek az előírásoknak megfelelő jelölő nyomtatvány kitöltésével tehetnek javaslatot. Emellett a kötelező dokumentáció csatolása is szükséges, amely részben archív, de főként a mai állapotokat rögzítő és bemutató fotóanyagból és filmből áll. A jelölési dokumentáció összeállítása ezáltal komoly szakmai felkészültséget és az örökségelem sokrétű bemutatását igényli. Ebből következően a jelölés összeállításába a helyi szakmai és civil szervezetek, valamint az érintett csoportok lehető legszélesebb körét kell bevonni. Az örökségelemet gyakorló közösséggel előre ismertetni kell a jelölés szándékát és kérni hozzájárulását ahhoz, valamint részvételét a felterjesztés folyamatában. A szellemi örökség számbavételének itt bemutatott magyarországi mechanizmusa nemzetközi viszonylatban példamutató, és kevés kivételtől eltekintve egyedülállónak számít. Az érintettek irányából kezdeményezett, de szakmailag kontrollált és segített saját örökség meghatározása, értelmezése, a megőrzésére tett lépések megtervezése mind olyan folyamat, amely az egyezmény szellemiségét messzemenőig szem előtt tartja. Az egyezménynek nem célja, hogy a számbavétel során felülről irányított módon nemzeti szimbólumokat felsorakoztató értékleltárak készüljenek.

A jelölést benyújtó közösségek a teljes jelölési anyagot az előírásnak megfelelő formában elküldik a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságára. Az igazgatóság megvizsgálja, hogy a jelölés az előírt formai kritériumoknak megfelel-e, majd két független szakértő bevonásával értékeli a jelöléseket. A további feldolgozás és előkészítés (összefoglalókészítés, javaslat és sokszorosítás) után a jelöléseket eljuttatja a nemzeti bizottságnak, mely a következő ülésén megvizsgálja azokat, és ennek alapján javaslatot tesz a miniszter számára, hogy mely jelöléseket vegyék fel a nemzeti jegyzékre. A nemzeti jegy-

zékre kerülő szellemi kulturális örökségelemek listája és teljes felterjesztési anyaga hozzáférhető a www.szellemiorokseg.hu honlapon.

A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékének tagjai 2010 szeptemberéig:

- *Busójárás Mohácson, maszkos farsangvégi télűző szokás* (az UNESCO reprezentatív listáján 2009-től) (2008);
- *A Népművészet Mestere díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége* (2008);
- *A kunsági birkapörkölt karcagi hagyománya* (2009);
- *Élő hagyományok Kalocsa kulturális terében: hímzés, viselet, pingálás, tánc* (2009);
- *Mezőtúri fazekasság* (2009);
- *A magyar solymászat* (2010);
- *A halasi csipkevarrás élő hagyománya* (2010);
- *Matyó örökség, a hímzés, viselet, folklór továbbélése* (2010).

A nemzeti jegyzékre felvett elemek kihirdetésére ezentúl mindenkor a Kulturális Örökség Napjai (KÖN) megnyitóján kerül sor.

A nemzeti jegyzéken szereplő szellemi örökségelemek közül választják ki az(oka)t, amelye(ke)t Magyarország az UNESCO reprezentatív listájára évente egy alkalommal felterjeszthet. A 2011-es felterjesztési ciklusban a nemzeti bizottság javaslata alapján Magyarország a *Matyó örökség* című elemet terjeszti fel a reprezentatív listára, valamint *A magyar solymászatot* javasolja csatlakoztatni a 2010 őszi reprezentatív listára került, *A világ solymászata* örökségelemhez.

Szakmai hálózattal a szellemi örökség védelméért

A helyi, közösségi kulturális örökség jelentőségének tudatosításáért, az örökségelemek számbavételéért, helyi nyilvántartások készítéséért, a közösségi tudás dokumentálásáért, archiválásáért, hozzáférhetővé tételéért, közösségen belüli továbbadásáért, helyi tantervek elkészítéséért az érintett közösségek, az alkotó egyének, a szakmai szervezetek, civilek és a tudományos szféra, a közművelődés tagjai és nem utolsósorban a közösségek hivatalos vezetői együttműködve tehetnek hatékonyan, ki-ki a maga területén végezve feladatát.

Ezt a munkát igyekszik segíteni egy most kialakuló szakmai hálózat, amelynek tagja minden felsorolt, helyben dolgozó és működő kulturális szakember lehet, akiknek feladata lesz az egyes közösségekhez, földrajzi területekhez kapcsolódó örökségvédelemben való közvetlen részvétel. Ennek során a szakmai hálózat tagja részt vesz a helyi örökség feltérképezésének, számbavételének, a megőrzési stratégiák kidolgozásának előmozdításában, a megőrzés megvalósításában, a nemzeti jegyzékre történő jelölések ösztönzésében, szakmai irányításában, a szellemi kulturális örökség helyi szintű tudatosításában, elismertetésében, az adott kulturális örökséget beépítő helyi oktatási programok elkészítésének ösztönzésében, kidolgozásában.

A hálózat tagjait az igazgatóság továbbképzések, előadások, kiadványok segítségével tájékoztatja, látja el a legfrissebb információkkal. Számukra internetes fórum készül, ahol kicserélhetik tapasztalataikat, feltehetik aktuális kérdéseiket. A szakmai hálózathoz önkéntesen, a honlapon keresztül ki/letöltött kérdőív segítségével lehet csatlakozni, s alapját már meglévő, országos hálózattal rendelkező közművelődési, hagyományőrző, népművészeti, honismereti és tudományos szervezetek tagjai alkotják majd.

CSONKA-TAKÁCS ESZTER

A Népművészet Mestere és a bulvár

Pál István tereskei juhász megalázása

Erotikus CD-t ad ki a 91 éves juhász hangzatos címmel jelent meg a *Bors* nevű budapesti „szórakoztató napilap”-ban egy cikk 2010. március 20-án, amelynek a rezüméje a következő: „Eddig magának énekelte pajzán nótáit a megözvegyült juhász, Pál István. De hamarosan pikáns népi rigmusai zengenek majd a rádiókban, mert Pista bácsi magánkiadásban CD-t jelentet meg.” Az újság egy összemontírozott képet is közölt, amelyen Pál István egy lengén öltözött hölgy „társaságában” látható. A fotó aláírása: „Pista bácsi még megfordul a lányok után.”¹

A *Bors* hamarosan helyreigazításra kényszerült, mert a fenti írás valótlan-ságon alapult. Az április 6-án megjelent számban közölték annak a Dsupin Pálnak a levelét, akitől az ominózus cikkben idéztek (vagy a szájába adtak?) egy mondatot („Megjelenik Pista bácsi CD-je, felfigyel majd mindenki [...]”²). A Pál István új CD-jének útját egyengető kiváló népzeneész és zene-tanár a következőket írta:

„Nem hagyhatom szó nélkül a Pál Istvánról megjelent, személyemet is érintő cikküket [...]. Pál István a régi pásztorhagyományok kitűnő képviselője 91 évesen is. Igen sok elismerésben részesült: A Népművészet Mestere, A Magyar Kultúra Lovagja, Madách Imre-díjas, szülőfalujának és jelenlegi lak-helyének díszpolgára. Mindig a jóra, az illendőre tanított, soha nem hallottam káromkodni. Higgyék el, kár őt és vele együtt minket is megbántani. A tervezett lemez főbb témái a pásztor-, a falusi élet, a katonaság. A magyar dalkul-túra az élet minden területét taglalja, mi is ezt tesszük majd olyan tálalással,

¹ E. P. 2010.

² E. P. 2010.

amit Pista bácsi is illőnek tart, véletlenül sem az Önök cikkében idézett, tőle soha nem hallott csujogatások lesznek rajta.”³

8 MAGYARORSZÁG

Magának énekel Pál Pista bácsi, a vig özvegy

Erotikus CD-t ad ki a 91 éves juhász

Eddig magának énekelte pajzán nótáit a megözvegyült juhász, Pál István. De hamarosan pikáns népi rigmusai zengenek majd a rádiókban, mert Pista bácsi magánkiadásban CD-t jelentet meg.

JUN-ÁSZ Kackiás balszát podorve fogadja vendégeit a 91 éves Pál István, és figyelmeztet: - Vigyázzanak, hülye, boldob ember vagyok, szeretek viccelődni!

Azán hóna alá is kapja bődudáját és daltá lakad: „Úrge van a madárgba’, nincsen aji babájaja. Szegény úrge huan telankád, huan feláll, míg a lyukra rátalál!”

Vérforraló nótái között Pista bácsi elpanaszolja: három fia, három lánya született, de mind

meghaltak, ahogy felesége, Ilonka is. De ő csak dalol.

- Nőléval vigasztalja magát az ember. Aki szereti a dalokat, ha dolgozik, közben is dalol, így lesz hosszú életű - állítja.

„Akármilyen nagy az úr, a pl., mhoz lehalul. - Ujujujujuju. Kicsi leány, kicsi kócs, min-kor fornak, ne rikoltst! Me’ az anyád meghallja, s a leslésed bévarrjal! Hadd’ el anyám, ne varrd bé, csak még egyszer nyomja bé” - csujogtatja Pista bácsi, aki számtalan fellépése

kedvéért fínomított szerelmes dalokat is tartogat.

- Megjelenik Pista bácsi CD-je, figyelni majd mindenki - állítja Dsupin Pál népzeneész.

S hogy mikor is?

- Május a legszebb hónap, a szerelmesek hónapja - mondja bazsalyogva Pista bácsi, majd

düldölve, táncra! búcsúzik: „Már ez tán így élem vilá-gom, kalapom jobb szemre levágom. Hejt! U-ter bor kezembe’.

barna babám dilemmba’ bánatnak nincs helye a sa- vembe’.”

Pista bácsi még megfordul a lányok után

A Bors cikke Pál Istvánról

A szerkesztőségnek nem maradt más hátra, mint elnézést kérni az érintettektől:

„Kedves Dsupin Pál!

Nem állt szándékunkban megbántani sem Önt, sem Pista bácsit. Sajnálattos szerkesztői tévedés volt, hogy Pista bácsi szavaiként jelentek meg azok a rigmusok, amiket a cikk mellé illusztrációként szántunk, és amik egyébként szintén a népi hagyomány részeit képezik. Elnézést kérünk, és kívánunk Pista bácsinak, és Önnek további sok sikert gyönyörű munkájukhoz!”⁴

Ezzel az ügy a lovagiasság szabályai szerint le is záródhatott volna – azonban másként történt.

Május 8-án a TV2 *Megasztár 5.* című könnyűzenei tehetségkutató műsor (mottója: „Legenda csak egy van!” [!]; zsűritagok: Eszenyi Enikő színművész, színházigazgató; Presser Gábor zeneszerző, zenész; Friderikusz Sándor riportter, „médiaszemélyiség”, „showman”; Mester Tamás zenész) második válogatásán valóban tehetséges énekesek, illetve az önismeret legkisebb jelét sem mutató „csodabogarak”, ripacskodó, csetlő-botló, fahangú leendő „celebek” között pástortorviseletben, a kalapján a versenyzőket azonosító sorszámmal –

³ Dsupin P. 2010. Az említett CD *Zöld erdőben lakom* címmel azóta megjelent.

⁴ A szerkesztő 2010.

sokunk nagy megdöbbenésére – megjelent Pál István mint felfedezésre váró „megasztárjelölt”! A fellépésin mindig magabiztos pásztort a zsűri egyre inkább zavarba hozta, egyre megilletődöttebb lett, látszott: nem erre készült, nem tudja, hol van! Varga Klára szerint:

„Eszenyi Enikő és Mester Tamás Pista bácsi jelenlétében versenyt ítélenkedett, ahelyett hogy hagyták volna, hogy a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyik legmegbecsültebb mestere összerakja a dudáját, vagy furulyázzon gyönyörű, felbecsülhetetlen értékű, maga készítette hangszerén. A mégis elénekelni hagyott huszárnóta és a szereplés végül kurtán-furcsán ért véget. Mint kiderült, nem ok nélkül. Az történt ugyanis, hogy a Borsban március 20-án arról jelent meg cikk, hogy Pista bácsi erotikus dalokat tartalmazó CD-t készül kiadni zenésztársaival. A Bors később helyreigazítani kényszerült a minden alapot nélkülöző »információt«. A TV2-ből azonban felhívták Pista bácsit, az idős dudás szerint csak annyit közöltek vele, rövid fellépése lesz a TV2-ben, vigyen dudát, furulyát, és majd énekelni is kell. Autót is küldtek érte. A huszárnóta után kiment volna a színpadról, amikor egy fiatalember megállította, visszatessékelte azzal, hogy a nála lévő papíron az áll: erotikus dalt is kell énekelnie. Pista bácsi ekkor elmondta, hogy ő olyat nem énekel, nem is tud, nem is akar, a tanítványait is tiltja tőle. Őt nem úgy nevelték a szülei, ahogy sokakat manapság, tisztelték egymást idősek, fiatalok. Mint mondta, szavaira nagy csend lett a teremben, a folyosón volt, aki elnézést kért, más a vállára tette a kezét. Pista bácsit nagyon bántották a történetek, szégyellte magát a kínos eset miatt, de mint mondta, már megbocsátott mindenkinek. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének vezetője kérésére végül a szereplés második része nem került be a múlt szombati adásba. [...]”⁵

Dévényi István így írta le a történeteket:

„A történet gusztustalan. Úgy kezdődik, hogy a Bors című bulvárlap újságírója minden idők egyik leghazugabb, legrohadékabb cikkét hozta össze Pál István nógrádi dudásról, csak mert kellett aznapra valami anyag, amiben van paraszt meg szex. Aztán a Megasztár munkatársa meg úgy gondolta, kéne a műsorba ez a vén kujon. Ezért megkeresték Pál Pista bácsit, hogy jöjjön már el Budapestre énekelni. És mivel az öreg rengeteg fellépésre jár, örömmel mondott igent. Az 1919-ben született Pál István egyébként a Madách Imre-díj kitüntetettje, A Népművészet Mestere, A Magyar Kultúra Lovagja, megannyi település díszpolgára. Eljött az úgynevezett fellépés napja. Pista bácsiért autó jött, vitték egyenest a Megasztár selejtezőjére. Ott furcsa volt ugyan neki, hogy milyen sokan várakoznak a folyosón, de azért aláírta a fellépéshez szükséges papírokat, és várt a sorára. Azt is furcsállotta, hogy a dudáját nem is kellett bevinnie a »színpadra«, ám mivel a vele szemközt ülő négy ember – a zsűri – biztatta, elénekelte egy nótát. (Jut eszembe: Presser Gábor vagy Eszenyi Enikő tényleg nem ismerte fel a Madách-díjas népművészt? Friderikusztól és

⁵ Varga K. 2010b.

Mester Tamástól ilyesmit nem kérdeznék.) Pista bácsi már épp távozni akart a kurtán-furcsán sikerült fellépésről, amikor a stábból utána kiáltott valaki, hogy álljon meg a menet, a papírra az van írva, hogy pajzán, szexuális dalok, abból is kéne produkálni valamit. Szegény öreg nagyon elszégyellte magát, hogy vele ilyen csúfság történik, levette a kalapjára biggyesztett sorszámot, összetaposta, kikérte magának ezt az egészet, aztán otthagya a pesti népet. Később azt mondta: majdnem elsírta magát szégyenében. [...]”⁶

Miután a botrány kirobbant, s újságcikkek sora jelent meg *A Népművészet Mestere* (és az egész népi kultúra!) védelmében, a TV2 szóvivője, Koltay Tamás több újságnak is kijelentette: ők hívták meg a *Megasztár* 5.-be Pál Istvánt, aki tudta, milyen műsorban fog szerepelni (az érintett másként emlékezett). A szóvivő szerint céljuk az volt, hogy bemutassák azt az értéket, amit a juhász előadóművészete képvisel. A *Bors* cikke alapján vélték úgy, hogy a műsorban egy erotikus dalt is előadhatna. De amikor erre nem volt hajlandó, többször is elnézést kértek tőle a valótlanságot állító, fent említett *Bors*-cikk felemlégetéséért.⁷

Idáig ez – megint – rendben is volna. Csupán azt nem értjük, hogyha a TV2 szervezői elismerték tévedésüket, azért bocsánatot kértek, és nyilván olvasták a történekről megjelent, a felháborodottságot tükröző, vagy éppen ironikus hangvételű újságcikkeket,⁸ akkor a tehetségkutató összel indult elődöntői előtt és közben a szereplők válogatásáról készített ismétlésekből, „viszszatekintésekből” miért nem hagyták ki a többszörösen megsértett és megaláztatott Pál Istvánt? Így is kérdezhetjük: a nézettség fokozása, a mind nagyobb profit elérése érdekében a bulvármédiának semmi sem drága, mindent szabad? A kérdésre a válasz a fentiekben olvasható...

HÁLA JÓZSEF

Irodalom

Dévényi István

2010 Pajzánkodók. *Heti Válasz* május 20. 66.

Dsupin Pál

2010 Pista bácsi csak olyat tesz, ami illő. *Bors* április 6. 24.

E. P.

2010 Erotikus CD-t ad ki a 91 éves juhász. *Bors* március 20. 8.

Juhász Zoltán

2010 Nem kell duda! *Magyar Nemzet* május 15. 40.

⁶ Dévényi I. 2010.

⁷ Varga K. 2010b; Dévényi I. 2010.

⁸ A fentiekén kívül lásd még pl.: Varga K. 2010a, 2010c; Juhász Z. 2010.

A szerkesztő

2010 Kedves Dsupin Pál! *Bors* április 6. 24.

Varga Klára

2010a Abcúg TV2! *Magyar Nemzet* május 12. 15.

2010b Pál István bácsi rövid fellépése. *Magyar Nemzet* május 15. 14.

2010c Nem mondhatunk le a méltóságról. *Magyar Nemzet* május 28. 14.

Nem kell duda!

Odáig romlott a médiaerkölcs, hogy szükséges lenne végre törvényben megvédeni a bulvártévékben zsúrizó hírességek, médiaszemélyiségek jogait, ezzel óva őket a méltatlan helyzetektől, a kiszolgáltatottságtól. Mondjuk úgy, hogy a csatorna egyhavi reklámbevételét köteles lenne kifizetni a méltóságukban megsértett zsúritagoknak.

Mert például mi történt május 8-án, szombaton is a TV2 *Megasztár* 5. című műsorában? A zsűri békésen bírálgatja a különféle megasztárjelöltek produkcióját, minden megy, mint a karikacsapás – ám egyszer csak ott áll előttük egy 91 éves juhász. Ki engedte vagy ki csalta oda, hogy jégre vigye a megdöbbszent zsúrit, ki tudja? A televízió valamelyik álnok munkatársa még egy nevezési számot is odatűzött a kalapjába, ezzel azt a hamis látszatot keltve, hogy a juhász is azért van itt, mert 91 évesen végre megasztár szeretne lenni. A zsűri persze azért megérzi, hogy itt valami nincs rendjén, és hogy időt nyerjen, érdeklődést színlel a juhász személyi adatai iránt. Ezzel el is megy jó sok idő, de amit a sors kimér, azt úgysem lehet elkerülni: a juhász egyszer csak bejelenti, hogy szívesen összeszereli a dudáját, ha megvárják, és játszik rajta egy kicsit. A megdöbbszent zsúritagok a tőlük telhető udvariassággal próbálják háritani a nyilvánvaló támadást: „Nem kell duda” – mondják. Azért mondják ezt, mert fogalmuk sincs róla, hogy Magyarország utolsó hagyományőrző dudása áll előttük, olyan, aki apjától, nagyapjától tanulta a pásztor ősök tudományát, és akitől ma mindenki igyekszik tanulni, aki dudát fog a kezébe. Olyan leböngés szegény zsűrinek ez az elutasítás, mintha mondjuk a zenész a közönségtől tudakolná, ki és milyen meggondolásból festette feketére a zongora bizonyos billentyűit, vagy a bemutatón III. Richárd rázendítene Kukorica Jancsi énekére.

A juhász pedig nem elégszik meg ennyivel, könyörtelenül támad tovább, és felajánlja, hogy jó, hát akkor majd furulyázik. És már ott is van a kezében a veszélyes szerszám! Habozásra nincs idő, ismét csak a rugalmas elszakadás marad: „Furulya sem kell” – mondja tehát a zsűri. És közben nem veszi észre, hogy a pásztorművészet csodáját mutatták meg neki: azt a furulyát még a

juhász nagyapja készítette, faragta rá az élet virágát, borította be a végtelent idéző kígyópikkelyszerű cifrázattal. Mellesleg a hangja sem utolsó, de a zsűrit ez sem érdekli. Olyan ez, mintha a művészettörténész unottan sétálna el egy fel nem fedezett Csontváry mellett, vagy mintha a sztárriporter így kezdené a beszélgetést a riportalannal: „Kedves uram, köszönöm, hogy elfogadta a meghívásunkat, várom kérdéseit!”

De a csapásoknak még ezzel sincs végük: a juhász váratlanul felajánlja, hogy most akkor elénekel egy gulyás- meg egy huszárnótát. Miért pont kettőt? A megosztás szándéka sejlik itt fel. És lám, a zsűri valóban két pártra szakad, nyílt színen vitatkozik imigyen: gulyás nem, huszár nem, gulyás nem. Pedig ha valaki bejelentené, hogy a zsűri tanácskozássra visszavonul, még meg is lehetne kérni a juhászt, hogy közben mégiscsak furulyáljon valamit. Végül megszületik a döntés, győz a huszár. Ekkor a juhász énekelni kezd, és megjelenik előttünk a huszárlaktanya, megjelenik a juhász ifjúsága, megjelenik a szerelem, vele énekelnek a bánki, nógrádsápi, kétbodonyi legények – megszólal az élet. Az ének aztán abbamarad (pontosabban lekeverik a második felét), és most várnánk a zsűritagok szakavatott megnyilvánulását. Ám szegényektől már csak egy köszönjük szépen futja. Szép befejezés, nem mellesleg az egyetlen értelmezhető mondat, amelyet végül mégiscsak sikerült kinyögni. Ez történt, és ezért mondom, hogy a zsűri méltóságát, a bulvártévék szakmai tekintélyét, úgy látszik, már semmi sem védi meg az agyafúrt pásztoroktól.

Azért ne búsuljanak a tisztelt zsűritagok, sem a TV2! – nem akárkit hallhattak volna dudálni, furulyálni, nem akárki énekelte volna nekik gulyásnótát: Pál István, *A Népművészet Mestere*, a *Madách Imre-díj* birtokosa, *A Magyar Kultúra Lovagja*, a *Hortobágy tiszteletbeli örökös pásztora*, tanítónk, mesterünk.*

JUHÁSZ ZOLTÁN
népzenész, kutatómérnök

Rövid hírek, tudósítások

ELHUNYT UJFALUSSY JÓZSEF. *Életének 90. évében, 2010. január 22-én elhunyt Ujfalussy József, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja és egykori alelnöke, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem professzora és volt rektora, a Kossuth-díj, a Széchenyi-díj, a Herder-díj, az Akadémiai Díj, az Erkel Ferenc-díj, az Apáczai Csere János-díj, az Eötvös József-díj és más elismerés tulajdonosa, a magyar zenetörténetírás, zeneesztétika és zeneelmélet kimagasló alakja, Bartók Béla, Claude Debussy és Liszt Ferenc zenéjének kutatója. Hamvasztás utáni búcsúztatása február 19-én volt a budapesti Farkasréti sírkertben. • A kiváló tudóstól és tanártól a Magyar Tudományban (2010. 4. sz. 498–500. old.) Maróth Miklós búcsúzott el.*

* A cikk eredeti megjelenése: *Magyar Nemzet* 2010. május 15. 40.

BOGNÁR SZILVIA ÉS A VAJIDASÁGI MAGYAR FOLKLÓRKÖZPONT KITÜNTETÉSE. A Gubcsi Lajos író, költő által alapított *Magyar Művészetért Díjat* minden évben magyarországi és határon túli magyar alkotóknak ítéli oda a kuratórium. A kitüntetésben 2010-ben – másik mellett – Bognár Szilvia népdalénekes részesült. A kuratórium a Vajdasági Magyar Folklórközpontnak *Bartók Béla-emlékdíjat* adományozott.

CSETRI ELEK HALÁLA. *Csetri Elek történész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tiszteletbeli tagja, az erdélyi magyar tudományosság kiemelkedő személyisége 2010. január 24-én, 86 éves korában elhunyt. Temetése 29-én volt Kolozsvárott, a Házsongárdi temetőben. Csetri Elek Körösi Csoma Sándor életútjának kiváló kutatója volt, fontosak az erdélyi társadalomtörténeti változásokról, az erdélyi magyar gazdaságpolitikai gondolkodás formálódásáról írott tanulmányai. Együtt Európába címmel tanulmánygyűjteményt adott ki, számos emlékirat publikálójá. Távozása és munkásságának félbeszakadása fájdalmas vesztesége történettudományunknak.* • *Csetri Elekről a Magyar Tudományban (2010. 5. sz. 623–625. old.) R. Várkonyi Ágnes, a Honismeretben (2010. 3. sz. 100–101. old.) az egykori tanítvány, Sebastyén Kálmán emlékezett meg.*

SELMECZI KOVÁCS ATTILA EGYETEMI TANÁR. A Debreceni Egyetem felterjesztésére a Magyar Köztársaság elnöke 2010. február 1-jei hatállyal a fenti intézmény Néprajzi Tanszékére Selmeczi Kovács Attilát egyetemi tanárrá nevezte ki.

BARTÓK BÉLA MÚZEUM TÖRÖKORSZÁGBAN. *Újabb magyar kulturális emlékhellyel gazdagodott Törökország: az anatóliai Osmaniyében, a magyar zenetudós és zeneszerző 1936. évi népzene gyűjtésének egyik helyszínén, abban a városkában, amelynek 2004 óta díszpolgára, 2010. február 2-án megnyitották a Bartók Béla Múzeumot. A 150 négyzetméteres intézmény kiállításának anyagát Radnóti Klára, a Magyar Nemzeti Múzeum történész muzeológusa állította össze.*

CSOÓRI SÁNDOR A NÉPKÖLTÉSZETRŐL. A 2010. február 3-án nyolcvanadik születésnapját betöltött Csoóri Sándor költővel, próza- és esszéíróval, filmíróval és gondolkodóval számos ünnepi interjú készült és jelent meg. Ezek egyikében (Csendes Csaba: A megbízatlan magyar. A 80 éves Csoóri Sándor népköltészetéről, Duna-hídról, hidrogénbombáról. *Nagyítás* 2010. 5. sz. 5–6 old.) a népköltészethez fűződő viszonyáról is vallott: „[...] – Csoóri Sándorról aztán igazán nem állíthatja senki, hogy nem a »sorból kilógó természet«! Juhász Ferenc szarvassá változott fiújának történetét (1955), Nagy László a tűzről és a jácintról teremtett regéjét (1956) különlenyomatként állandóan zsebében, azaz keze ügyében tartva egyszeriben mégis a magyar népköltészetben kezdett »szürrealista motívumok« után kutatni. – Ötvenkilenc tavaszán üzenetet kaptam Muharaj Elemértől, keressem föl, mert fontos ügyben szeretne velem beszélgetni. Az igazat megvallva csak hírből ismertem őt is, a Népművelési Intézetet is, ahova hívott. »Drámát akarok veled íratni a parasztszínjátások számára!« Elhebegtem neki, hogy ebben én aligha tudok segíteni, mindenekelőtt azért, mert mostanában nyílt rá a szemem a modern költészetre, s ha nekem egy ilyen drámához kellene visszahátrálnom, épp azt a gyönyörűséges, vad izgalmat hagynám elüszkösödni, amely Juhász Ferenc, Nagy László verseitől parázslott föl bennem. Villámgyorsan megértette az aggodalmamat, s megnyugtatóan máris új alkut kínált: ha en-

gem a modern költészet érdekel, írjam meg a darabot versben, s legyen benne a néptáncnak és a népzenenek is szerepe. Bogarat tett a fülembe. Igen ám, de milyen szabású, milyen legyen a nyelve? Heteken át kongattam a fejem, hátha föltámad benne valamilyen különös, minden eddigi példától eltérő megoldás. De maradt az agyam gyalulatlan deszka. Ekkor kezdtem el néprajzos könyveket bújni. A halálra táncoltatott leány történetéből hetvenoldalnyi darab lett. Már csak egy olyan parasztegyüttest kellett kiszemelniünk, amely táncol, énekel, zenél. A választás a sármelléki együttesre esett. Lementem Bodnár Sándorral, a Nemzeti Színház fiatal segédrendezőjével és Tímár Sándor koreográfussal Sármellékre, s ahogy az a színházakban is szokás, szerzőként én olvastam föl a negyven-ötven tagú együttesnek a darabot. Mikor befejeztem, hosszú, falakat feszítő csönd támadt. Aztán az egyik középkorú férfi meg is fogalmazta az együttes zavarát. »Az, hogy magyarul szól, világos, de mintha a szavak nyaka ki volna tekerve.« S idézte: »Szép fehér szegfűszál, / Ketté tört a halál, / mintha kőből volnál, / kőből és holdfényből.« A halott szerintük halott, s nem kőből és holdfényből van. Ekkor bújt belém az ördög. Megsejtettem, hogy soha vissza nem térő alkalmat mulasztok el, ha meghátrálok. A Bibliában ugye a kígyó is beszél. Ez a kígyó figyelmeztetett, hogy elvont fejtegetések helyett példázatokat keressek. »Lányok ülnek a toronyban, / arany koszorúban...« vagy »Házunk előtt folyik el a Berettyó, / abban úszik egy fekete koporsó...« vagy »A szántói híres utca / cimbalommal van kirakva...« De ezekben nem találtak semmi képtelenséget. Hogyan is állunk tehát a valósággal és a költéssel? A szürrealista francia költő, André Breton azt írja egyik versében: »Asszonyom haja rőzsetűz... / Asszonyom háta fölfelé menekülő madár« (Weöres Sándor fordítása), s ez ugyanolyan képtelenség, mint ami a népdalban van, miszerint »Körösfői templom előtt / három ágú diófa nőtt. / Három ága, hat levele, / tilos a szeretőm neve.« Itt vannak ezek a csupa hazugság dalok, amelyek a »hazudozás« ellenére tele vannak jóízű örömmel. Ez volt az a pillanat, amikor a sármelléki parasztokkal megvitattuk a művészetfilozófia egyik alaptételét, miszerint a valóság és a művészet is töredékes képet ad az emberről. De a kettő, bennünk egyesülve, már teljeset. [...]

ELHUNYT KOKAS KLÁRA. *Életének 80. évében, 2010. februárban elhunyt Kokas Klára, nemzetközileg is ismert magyar zenepedagógus, Kodály Zoltán tanítványa. Kokas Klára a zenei nevelés új útját dolgozta ki, tevékenysége meghatározó volt egyebek mellett a sérült, többek között autista gyerekek zenei nevelésében is. Európa számos országában, az Egyesült Államokban és Ausztráliában is dolgozott vendég-professzorként. (MTI)*

AZ ETHNOGRAPHIA SZERKESZTÉSE. Amint arról már hírt adtunk, Társaságunk választmány 2009. december 2-án Bartha Eleket bízta meg az *Ethnographia* szerkesztésével (*Néprajzi Hírek* 2009. 4. sz. 96. old.). A választmány a 2010. február 24-én megtartott ülésén döntött a szerkesztőbizottságról is, amelynek tagjai az alábbiak lettek: Cseri Miklós, Fülemile Ágnes, Keményfi Róbert, Kósa László, Küllös Imola, Mohay Tamás, Paládi-Kovács Attila, Vargyas Gábor és Viga Gyula. A tagok a bizottság elnökévé később Kósa Lászlót választották meg.

BÁRTH DÁNIEL HABILITÁCIÓJA. *Bárth Dániel az ELTE Bölcsészettudományi Karán 2010. március 1-jén tartotta meg Az emberi élet átmeneti rítusainak vallási*

vonatkozásai: a bérnálás történeti néprajza és A kora újkori egyházi benedekciók és exorcizmusok szöveges aspektusai *(német nyelven)* című habilitációs előadásait.

MANHERZ KÁROLY ÉS SÁRKÁNY MIHÁLY KITÜNTETÉSE 2010. MÁRCIUS 15-ÉN. A Magyar Köztársaság elnöke nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje kitüntetését adományozta Manherz Károlynak, a nyelvtudomány kandidátusának, az Oktatási és Kulturális Minisztérium szakállamtitkárának, Társaságunk belföldi tiszteleti tagjának; Sárkány Mihályt, az MTA Néprajzi Kutatóintézete tudományos főmunkatársát és osztályvezetőjét, Társaságunk választmányi tagját pedig A Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntette ki.

DOMOKOS PÁL PÉTER HAGYATÉKA GYIMESFELSŐLOKON. Az örökösök döntése értelmében 2010-ben a gyimesfelsőloki Árpád-házi Szent Erzsébetről elnevezett iskolába került Domokos Pál Péter tudományos hagyatékának egy része (három ládányi kézirat) megőrzés és feldolgozás céljából. A kéziratokból másolatokat készítenek, azok lesznek majd kutathatók.

A NÉPRAJZI MÚZEUM NAPJA, 2010. Idén is megrendezésre került A Néprajzi Múzeum Napja március 5.-én. A szakmai és a nagyközönségnek szánt programokból ezúttal sem volt hiány. A kisebbeket falumakett-építés és más pedagógiai foglalkozások várták, de voltak különböző múzeumi órák, beszélgetések a nagyobbaknak. Ekkor került megrendezésre a *MaDok- napok* 6. is *Kortárs kultúra és múzeumi munka – utca, bolt, archívum, gyűjtemény és kiállítás* címmel. Megnyílt az *Új szerzemények, 2009* című kamarakiállítás, valamint egész nap válogathattak az érdeklődők a néprajzkutatók portréit bemutató filmekből. Az időszak kiállításokhoz is kapcsolódott tárlatvezetés, illetve beszélgetés: az *Egy falu az országban – Átány* nevet viselő kiállítótérben Hofer Tamás válaszolt az érdeklődők kérdéseire, illetve osztotta meg ismereteinek, tapasztalatainak egy részét az Átány-kutatással kapcsolatban. A múzeum épületének felújítási, átépítési munkálatairól is hallhatott a nagyközönség, csakúgy mint az akkor még készülöben lévő, az ún. Zelnik-gyűjtemény aranymaszkjait bemutató kiállításról. A szokásosnak mondható szakmai résszel zárult a nap: a Népi Hagyományok Alapítvány az ez évi *Bátky Zsigmond-díjjal* Tötszegi Teklát tüntette ki, aki „a nap előadásá”-t A *mérai viselet változása a 20. században – Ruhatár és stílussteremtés Mérán* címmel tartotta meg.

ALTERNATÍV KOSSUTH-DÍJAT KAPOTT SZVORÁK KATALIN. Szvorák Katalin Liszt-díjas népdalénekesnek ítélték oda 2010-ben az alternatív Kossuth-díjat. Az Alternatív Magyar Művészeti Díj Alapítvány kitüntetését március 18-án adták át a művésznek a budapesti Pintér Galériában. (MTI)

MEGHALT FALVAY KÁROLY. Nyolcvanhat éves korában, 2010. április 16-án meghalt Falvay Károly mérnök, néprajzkutató, táncművész és koreográfus. Rokonai, tisztelői és barátai május 14-én a budapesti Új köztemetőben vettek tőle végső búcsút.

KALLÓS ZOLTÁN MÚZEUM ÉS NÉPMŰVÉSZETI KÖZPONT. 2010 májusában megvalósult Kallós Zoltán régi álma: a mezőségi Válaszúton megnyílt a Kallós Zoltán Múzeum és Népművészeti Központ. Az épület, a névadó szülőháza az 1860–1870-es években készült és a család 1933-ban vásárolta meg báró Bánffy Györgytől. A szocializmus időszakában államosították, majd a rendszerváltás után kapta vissza Kallós Zoltán. A múzeum létrehozását a népművészeti táborok szervezését és a szórványban élő magyar gyermekek tanulását támogató Kallós Alapítvány finanszírozta, a kiállított (főleg kalotaszegi és mezőségi, részben székelyföldi) tárgyak a múzeumalapító több évtizedes gyűjtőmunkáját dicsérik, s a teljes kollekciónak csak egy részét teszik ki.

CSERI MIKLÓS A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM CÍMZETES EGYETEMI TANÁRA. A Pécsi Tudományegyetem Szenátusa 2010 júniusában címzetes egyetemi tanári címet, valamint az egyetem címerét ábrázoló ezüst kitűzött adományozott Cseri Miklósnak, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatójának. Cseri Miklós évek óta meghívott oktatója a pécsi Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéknek, ahol a szabadtéri muzeológia mellett a kisnemesi társadalom néprajzáról tart előadást. Oktatói tevékenységének is köszönhető, hogy az elmúlt években számos pécsi hallgató vett részt a múzeum által biztosított szakmai gyakorlatokon, valamint az OTKA-program által finanszírozott 20. századi életmódváltozásokat vizsgáló kutatótáborokban.

VARGYAS GÁBOR AZ MTA DOKTORA. Vargyas Gábor az MTA doktora címre benyújtott *Mentalitás, vallás és társadalmi gyakorlat a vietnámi brúknál* című értekezésének nyilvános vitája 2010. június 22-én volt az MTA székházának Kistermében. Az értekezés opponensei Barna Gábor, az MTA doktora; Pócs Éva, az MTA doktora és Losonczy Anna PhD voltak.

HOPPÁL MIHÁLY AZ IAHR (NEMZETKÖZI VALLÁSTÖRTÉNETI TÁRSASÁG) TISZTELETBELI ÖRÖKÖS TAGJA. Az 1950-ben alapított International Association Religions History (IAHR) célja minden olyan tudós és szervezet tevékenységének támogatása, aki és amely hozzájárul a vallások történeti, társadalmi és összehasonlító vizsgálatához. Mint ilyen, az IAHR a különböző korok vallásairól végzett kritikai, elemző és kultúraközi kutatások elsődleges nemzetközi fóruma. A tudományos valláskutatás nemzeti és regionális társaságait összefogó világméretű szervezet, az UNESCO támogatásával működő Conseil International de la Philosophie et des Sciences

Humaines (CIPSH) tagja. Az IAHR 1995-ben döntött Mexico City-beli világkongresszusán, hogy ötévente tiszteletbeli örökös tagságot adományoznak olyan kimagasló teljesítményű kutatóknak, akik egész munkásságuk során a vallástudomány iránti elkötelezettségről tettek tanúbizonyságot, jelentősen hozzájárultak az IAHR nemzetközi munkájához, miközben saját hazájukban is magas tudományos rangot értek el. A tiszteletbeli örökös tagok sorába olyan kiváló tudósok nyertek már felvételt, mint Yolotl González Torres, Michael Pye, Jacques Waardenburg, Lauri Honko vagy Åke Hultkrantz. 2010-ben Torontóban pedig első magyarként Hoppál Mihály kapta meg ezt a kitüntető címet életművének elismeréseként.

SEBESTYÉN MÁRTA A BÉKE KÖVETE. *Irina Bokona UNESCO-főigazgató személyes döntése értelmében, Bogyay Katalin UNESCO-nagykövet javaslata alapján Sebestyén Márta kapta idén az UNESCO Művész a békéért kitüntető címet. A magyar művész évtizedek óta a magyar népzene és a Kárpát-medence zenei örökségét képviseli a legmagasabb művészi színvonalon, és elkötelezett híve a magyar kultúra és a világ kulturális közötti párbeszédnek. Megjelenése ebben az UNESCO-programban egyben Magyarország számára is nagy kitüntetés. Az UNESCO Művész a békéért címet a jelölteknek jelentős nemzetközi, az UNESCO szellemiségével egybecsengő kiemelkedő munkája alapján két év időtartamra ítéli oda a szervezet. A cím birtokosa felkérést kap arra, hogy a kultúrák közötti párbeszéd, a kulturális sokszínűség eszméjét saját megjelenésein keresztül hangsúlyosan képviselje a világban. A magyar népzenei kultúra felmutatásával Sebestyén Márta az UNESCO programjában a magyar népzene és a világ közötti összekötő kapocsként jelenik meg. Az 1955 óta működő program címviselői között olyan világhírű művészek vannak, mint Céline Dion kanadai énekes, Marisa Berenson amerikai-olasz színésznő, Joaquín Cortés spanyol flamenco táncos, Valerij Gergijev orosz karmester, Shirley Bassey brit énekes-színész, Lauren Child brit gyermekkönyvszerző, Manu Dibango kameruni szaxofonmester, Montserrat Figueras katalán énekes és Scott Momaday indián-amerikai költő-író. (folkMAGazin 2010. 3. sz. 11. old.) • A kitüntető cím elnyerése alkalmából a Heti Válasz (2010. 21. sz. 9. old.) Halász Csilla és Sebestyén Márta beszélgetését közölte.*

VÁLTOZÁSOK AZ ELTE BTK NÉPRAJZI INTÉZETÉBEN. 2010 nyarán öt év elteltével, a törvényi előírásoknak megfelelően lejárt az ELTE BTK Néprajzi Intézet igazgatója, Verebélyi Kincső egyetemi tanár vezetői megbízatása. A BTK pályázatot hirdetett meg a Néprajzi Intézet vezetésére, amit Mohay Tamás habilitált docens nyert el. Az új igazgató megbízatása 2014. június 30-ig szól, összhangban azzal, hogy újabb időben a kar négy évre ad hasonló megbízásokat. • Ugyancsak 2010 nyarán vált meg a *Néprajz – Európai etnológia* doktori program vezetésétől Paládi-Kovács Attila egyetemi tanár, akadémikus, mivel a törvényi előírásoknak megfelelően egyetemi állá-

sából nyugállományba vonult. A doktori program új vezetője Mohay Tamás habilitált docens. A doktori program 2010 elejétől szervezetileg a Történettudományi Doktori Iskola részét alkotja, miután az addig önálló Néprajztudományi Doktori Iskola 2009 végén megszűnt. Az iskola másik, *Magyar és összehasonlító folklorisztika* programja 2010 elejétől az Irodalomtudományi Doktori Iskola szervezeti keretei között működik tovább. Vezetője 2010 júniusáig Voigt Vilmos egyetemi tanár volt, azt követően Verebélyi Kincső egyetemi tanár. Az önálló iskola megszűnése (ami a Magyar Akkreditációs Bizottság által támasztott egyre szigorúbb személyi feltételrendszer következménye) tartalmilag egyelőre nem érinti a doktori képzést. • 2010-ben az ELTE az intézet két oktatója számára adta át habilitációs oklevelét: Kocsis Gyula docensnek és Bárh Dániel adjunktusnak. • A Néprajzi Intézet Folklore Tanszékének vezetését Verebélyi Kincső egyetemi tanár, Tárgyi Néprajzi Tanszékének vezetését Kocsis Gyula habilitált docens látja el 2011 júniusáig, illetve októberéig szóló megbízatással. • Voigt Vilmos egyetemi tanár 2010-ben nyugállományba vonult, oktatómunkáját (biztosan 2010 végéig) *professor emeritus*ként folytatja tovább. • Az intézetben foglalkoztatottak köre 2010 őszén: a Tárgyi Néprajzi Tanszéken Bali János adjunktus, Kocsis Gyula habilitált docens, Mohay Tamás habilitált docens; a Folklore Tanszéken Bárh Dániel habilitált adjunktus, Smid Bernadett tanársegéd, Verebélyi Kincső egyetemi tanár, Vincze Kata Zsófia adjunktus.

VALLÁSI NÉPRAJZ 15. *A Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója megalakulásának 30. és egykori elnöke, Molnár Ambrus halálának 10. évfordulója tiszteletére 2010 augusztusában megjelent a Vallási Néprajz című sorozat 15. kötete Hit – Élet – Tudomány – Tanulmányok Molnár Ambrus emlékére címmel. A tanulmánygyűjteményt Küllös Imola szerkesztette, kiadását a dunavarsányi Soli Deo Gloria Közhasznú Kft. és ifj. Bóna Zoltán tette lehetővé. A 300 pld.-ban megjelent kötet 1000 Ft-os áron megvásárolható a Kálvin Kiadó Bocskai úti könyvesboltjában, illetve utánvételt megrendelhető az Ökumenikus Tanácstól. Elérhetőségük: Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa, dr. Bóna Zoltán főtitkár, református lelkész (H-1117 Budapest, Magyar tudósok krt. 3.; tel: (36-1) 371-2690; fax: (36-1) 371-2691; e-mail: oikumene@meot.hu).*

LUKÁCS LÁSZLÓ EGYETEMI TANÁRI KINEVEZÉSE. A Magyar Köztársaság elnöke 2010. szeptember 1-jei hatállyal egyetemi tanárrá nevezte ki Lukács László főtanácsost, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum főmuzeológusát. Lukács László 1999 óta egyetemi tanár, jelenlegi kinevezése a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolára (az eddigi kinevezésektől eltérően) határozatlan időre szól.

HALÁSZ PÉTER GYIMESBE KÖLTÖZÖTT. Halász Péter 2010 szeptemberében feleségével és két fiával Budapestről Gyimesközéplokra költözött. A következő években csángó történeti és néprajzi kutatásait kívánja intenzíven folytatni és tervei között szerepel a gyimesi és a moldvai csángók számára mezőgazdasági tanfolyamokat szervezni. Társaságunk Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának elnöki tisztét a 2009. évi közgyűlésen történt megválasztása óta S. Lackovits Emőke tölti be. A Honismereti Szövetség 2010. júniusi küldöttgyűlésén a szervezet örökös tiszteletbeli elnökévé választották, az elnöki teendőket Debreczeni-Droppán Béla történész-levéltáros (Magyar Nemzeti Múzeum) vette át tőle. A Halász Péter által három és fél évtizeden át gondozott Honismeret folyóirat szerkesztését a 2010. 5. számtól Selmeczi Kovács Attila végzi.

JANKÓ JÁNOS-DÍJAS KUTATÓK TALÁLKOZÓJA. Társaságunk Jankó János-díjjal kitüntetett tagjainak hagyományos találkozóját 2010. szeptember 25-én a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén rendezték meg, a szervezők Gráfik Imre, valamint a vendéglátók: Barna Gábor, Mód László és Simon András voltak. A jó hangulatú baráti beszélgetés mellett a résztvevőknek alkalmuk volt a Móra Ferenc Múzeum új állandó néprajzi kiállításának megtekintésére (a szakszerű vezetést és a szíves fogadtatást Bárkányi Ildikónak és Fodor Ferencnek köszönjük!), valamint a tanszék Folyosó Galériájában Juhász Antal néprajzifotó-kiállításának tanulmányozására is.

„TITKOK TITKA”. A 2008. április 23-a óta Széphalmon, a Kazinczy Emlékertben működő A Magyar Nyelv Múzeumában 2010. szeptember 29-én került sor a „Titkok titka” – A magyar nyelv múltja, jelene és jövője című új állandó kiállítás ünnepélyes megnyitójára.

HALÁSZ PÉTER KITÜNTETÉSE. Halász Péternek, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus nyugalmazott főtanácsosának, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnökének, a csángó művelődés kutatása terén végzett több évtizedes munkásságáért a Magyar Köztársaság nemzeti erőforrás minisztere a Csángó Kultúráért díjat adományozta, amelyet Szócs Géza államtitkár adott át számára 2010. október 22-én a Néprajzi Múzeum Aulájában október 23-a tiszteletére rendezett ünnepségen.

ELHUNYT VAJDA LÁSZLÓ. Nyolcvanhét éves korában, 2010. november 14-én Münchenben elhunyt Vajda László, a modern magyarországi etnológia megalapítója, a müncheni tudományegyetem nyugalmazott etnológiaprofesszora. Végso búcsúztatása 23-án volta bajor főváros Északi temetőjében.

BODÓ SÁNDOR KINEVEZÉSE. Ismét Bodó Sándort nevezte ki a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatójává a Fővárosi Közgyűlés a 2010. novem-

ber 24-én megtartott ülésén. A feladat ellátásával 2011. január 1-jétől 2015. december 31-ig bízták meg. • Társaságunk elnökének a kinevezéshez gratulálunk, valamint jó egészséget és további eredményes munkát kívánunk!

CSERI MIKLÓS TOVÁBBRA IS A SKANZEN ÉLÉN. Újabb öt évig Cseri Miklós lesz a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója – tájékoztatta a Nemzeti Erőforrás Minisztérium kultúráért felelős államtitkársága december 23-án az MTI-t. A közlemény felidézi: Cseri Miklós 1987 óta dolgozik a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban, 1996 óta főigazgatóként vezeti az intézményt. Mostani kinevezését pályázat útján nyerte el. (MTI, 2010. dec. 24.) • Cseri Miklós megbízatása 2016. január 1-jéig szól.

ELHUNYT ÉGETŐ MELINDA. Hatvankilenc éves korában, 2011. január 7-én, váratlanul elhunyt Égető Melinda néprajzkutató, muzeológus. Hamvait Budapesten, a belvárosi Szent Mihály-templom kriptájában helyezték örök nyugalomra január 26-án. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete saját halottjaként gyászolja.

MEGNYÍLT A MAGYAR NÉPI IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM. Kettős jubileumhoz érkezett az idén 10 éves Hagyományok Háza, a Magyar Állami Népi Együttes ugyanis 2011-ben ünnepli alapítása 60. évfordulóját. Az évfordulós ünnepségsorozat nyitányaként 2011. január 14-én megnyitotta kapuit a Népi Iparművészeti Múzeum. A fontos esemény ismertetésére lapunkban még visszatérünk.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen
Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.